

HIFZÎ DÎVÂNÇESİ

Dr. Öğr. Üyesi Merve BÜYÜKADA
Dr. Öğr. Üyesi Şermin BAKA TELLİ

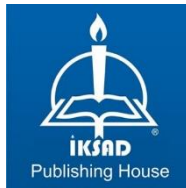
اولدی قصه کبرده یینه برانغ سیدا ❶ عالم خدان ایله الهم ایدر سرتابا
لوح اوله ناله قصه ایلنکه اولشج ❷ حک اولور دیر درو کده مسیح عیسا
یلمت ایدر الکر بیه فغان دیرین ❸ اویز راستر عینده صندب برجهیا
راه اندیشه یچ ایدر کجا بیلده حراب ❹ چشم منانه سنه جاز تنم اوله فدا

HIFZÎ DÎVÂNÇESİ

Dr. Öğr. Üyesi Merve BÜYÜKADA

Dr. Öğr. Üyesi Şermin BAKA TELLİ

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.17218534>

Copyright © 2025 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or
transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical
methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses
permitted by copyright law. Institution of Economic Development and Social
Researches Publications®
(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)
TÜRKİYE TR: +90 342 606 06 75
USA: +1 631 685 0 853
E mail: iksadyayinevi@gmail.com
www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.
Iksad Publications – 2025©

ISBN: 978-625-378-327-3
Cover Design: İbrahim KAYA
September / 2025
Ankara / Türkiye
Size: 16x24cm

ÖN SÖZ

İslâmiyet etkisi altında teşekkül eden klasik Türk edebiyatı, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar varlığını sürdürmüştür. Bu gelenek çatısı altında pek çok eser kaleme alınmıştır. Yaklaşık altı asırlık bir dönemi kapsayan bu edebî gelenek, XIX. yüzyılda gerçekleşen ıslahat hareketleri ve Batı tesirinde şekillenen yeni edebiyat anlayışı karşısında zayıflamaya başlamıştır. Ancak bu dönemde sönmeye yüz tutan geleneği, eserleriyle yaşatmaya devam eden önemli sanatkârlar da yetişmiştir.

Elinizdeki bu eser, Hıfzî ve *Dîvânçe*'sini ele almaktadır. Söz konusu *Dîvânçe*'nin tespit edilebilen tek nüshası Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi Nadir ve Yazma Eserler Bölümü'nde Y 0525 numara ile kayıtlıdır. *Dîvânçe*, Hasan Tahsin Efendi isimli müstensih tarafından 1848'de istinsah edilmiştir.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Hıfzî'nin hayatı, edebî şahsiyeti, dili ve üslubu üzerinde durulmuştur. Eserin istinsah tarihi 1848 olduğu için XIX. asrın ortalarına kadar yaşamış olan Hıfzî mahlaslı şairler tespit edilmiş ve bunlar hakkında kısa bilgi verilmiştir. Yapılan araştırma neticesinde çalışmamıza konu olan *Dîvânçe*'nin müellifi Hıfzî'nin hayatına dair katî bir bilgiye ulaşılamamış ve şiiirlerine de mevcut kaynaklarda rastlanmamıştır. Dolayısıyla edebî şahsiyetine, diline ve üslubuna ilişkin tüm değerlendirmeler *Dîvânçe*'de yer alan manzumeler esas alınarak yapılmıştır.

İkinci bölümde *Hıfzî Dîvânçesi* şekil ve muhteva yönünden incelenmiştir. İlk olarak eserde tercih edilen aruz kalıpları, aruz tasarrufları, nazım şekilleri, kafiye-redif çeşitleri ve bazı kafiye kusurları örneklendirilerek sınıflandırılmış; elde edilen tüm veriler tablo ve grafiklerle desteklenmiştir. Daha sonra, örnek beyitler üzerinden *Dîvânçe*'nin muhtevası değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise *Dîvânçe*'nin yer aldığı nüshanın tavsifi yapılmış, metnin kuruluşunda izlenen yol belirtilmiş, ardından şiiirlerin çeviri yazılı metni ile tıpkıbasımı verilmiştir.

Bu çalışma Hıfzî'nin şairlik kudretini ve Türk edebiyatındaki yerini daha belirgin bir biçimde ortaya koymayı amaçlamakta; ayrıca dönemin diğer şairleri üzerine gerçekleştirilecek araştırmalara da kaynaklık etmeyi

hedeflemektedir. Çalışmamız, her ne kadar dikkat ve samimi gayret ile hazırlanmış olsa da eserin tek nüsha olması, *Dîvânçe*'deki imla hataları ve şairin şiir tekniği ile aruz kullanımındaki kimi kusurlar sebebiyle bazı eksikliklerin bulunması kaçınılmazdır. Bu tür eksikliklerin hoşgörü ile karşılanacağını ümit eder, bu hususta yapılacak eleştiri ve tashihlerin çalışmamıza katkı sağlayacağını ifade etmek isteriz.

Çalışmanın yayıma hazırlanma sürecinde yardım ve katkılarını esirgemeyen, bizlere her zaman yol gösteren kıymetli hocamız Prof. Dr. Beyhan KESİK'e; metni titizlikle gözden geçirerek değerli katkılar sunan saygıdeğer hocamız Prof. Dr. Bahir SELÇUK'a; ikilemde kaldığımız zamanlarda çözüm yolları üreten ve sorularımıza sabırla cevap veren değerli hocamız Doç. Dr. Hamza KOÇ'a; ayrıca çalışmalarımız süresince yanımızda bulunarak desteğini eksik etmeyen kıymetli dostumuz Arş. Gör. Kübra KACAR ALTIN'a sonsuz teşekkürlerimizi sunarız.

Merve BÜYÜKADA-ŞERMİN BAKA TELLİ

Eylül, 2025

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
KISALTMALAR.....	v
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
1. HIFZÎ'NİN HAYATI VE EDEBÎ ŞAHSİYETİ.....	1
1.1. Hayatı	1
1.1.1. Hıfzî Mahlaslı Şairler	1
1.1.1.1. XVI. Yüzyılda Yaşamış Hıfzî Mahlaslı Şairler	1
1.1.1.1.1. Hıfzî Mehmed Efendi (Sarı Memi) (ö. ?)	1
1.1.1.1.2. Hıfzî (ö. ?)	2
1.1.1.2. XVII. Yüzyılda Yaşamış Hıfzî Mahlaslı Şairler.....	3
1.1.1.2.1. Veffâk Mehmed Hıfzî-yi Üsküdârî (Vifâk Muhammed Üsküdârî) (ö. 1027/1618).....	3
1.1.1.2.2. Hıfzî (ö. ?)	3
1.1.1.3. XVIII. Yüzyılda Yaşamış Hıfzî Mahlaslı Şairler	3
1.1.1.3.1. Hıfzî (ö. ?)	3
1.1.1.3.2. Hıfzî Mehmed Efendi (ö. 1166/1753).....	4
1.1.1.3.3. Hıfzî Mehmed Efendi (Hıfzî Ağa) (ö. 1173/1759-60)	4
1.1.1.3.4. Hıfzî İbrâhim Efendi (ö. 1213 /1798-99).....	5
1.1.1.3.5. Hâfız Mehmed Hıfzî Efendi (Ayaşlı) (ö. 1222/1807?)	5
İKİNCİ BÖLÜM	19
2. HIFZÎ DÎVÂNÇESİ'NİN İNCELENMESİ	19
2.1. <i>Hıfzî Dîvânçesi</i> 'nin Şekil Özellikleri	19
2.1.1. Vezin	19
2.1.1.1. Vasl/Tavsil (Ulama)	21
2.1.1.2. Vasl-ı ayn.....	22
2.1.1.3. Ünlünün Ünlüye Vasl Yapılması	23
2.1.1.4. İmâle.....	24
2.1.1.5. Med (İmâle-i Memdûde).....	25

2.1.1.6. Zihâf	26
2.1.1.7. Tahrîk	28
2.1.1.8. Tahfîf (Kasr)	28
2.1.1.9. Tenkîs	29
2.1.2. Nazım Şekilleri.....	30
2.1.2.1. Mesnevî	31
2.1.2.2. Musammat	32
2.1.2.2.1. Tahmîs.....	32
2.1.2.3. Gazeller.....	33
2.1.2.4. Müstezâd.....	36
2.1.3. Kafiye ve Redif	37
2.2. Dîvânçe'nin Muhteva Özellikleri.....	54
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	78
3. HIFZÎ'NİN ŞİİRLERİ	78
3.1. Nüsha Tavsifi.....	78
3.2. Çeviri Yazı Alfabesi	78
3.3. Metnin Kuruluşunda İzlenen Yöntem	79
3.4. Metin	81
Mesnevî	81
Musammat	83
Gazeller	85
Müstezâd	119
SONUÇ.....	121
KAYNAKÇA	124
EKLER.....	131

KISALTMALAR

b.	: Beyit
bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
G.	: Gazel
H.z.	: Hazreti
K.	: Kasîde
M.	: Mesnevî
Ms.	: Müstezâd
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
salt.	: Saltanat
Th.	: Tahmîs
vd.	: ve diğerleri
haz.	: Hazırlayan(lar)
yy.	: Yüzyıl

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HIFZÎ'NİN HAYATI VE EDEBÎ ŞAHSİYETİ

1.1. Hayatı

Şairin hayatına dair mevcut biyografik kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşılamamış; ayrıca yapılan araştırmalar neticesinde *Dîvânçe* dışında farklı bir eserine rastlanmamıştır. Eserin 1848 yılında istinsah edilen nüshası esas alınarak bu tarihe kadar yaşamış Hıfzî mahlaslı şahsiyetler üzerinde bir inceleme yapılmıştır.

Kaynaklarda XIX. yüzyılın ortalarına kadar yaşamış ve çeşitli edebî eserler ya da şiirler kaleme almış Hıfzî mahlaslı 9 şahsiyet tespit edilmiştir. Bunlardan 8'i şair, biri ise nasirdir. Belirlenen isimler sırasıyla şunlardır: Hıfzî Mehmed Efendi (Sarı Memi), Hıfzî (Kuloğlu), Hıfzî, Veffâk Mehmed Hıfzî-yi Üsküdârî, Hıfzî, Hıfzî Mehmed Efendi, Hıfzî Mehmed Efendi (Hıfzî Ağa), Hâfız Mehmed Hıfzî Efendi (Ayaşlı) ve Hıfzî İbrâhim Efendi. Zikredilen şairlerin kısa biyografileri aşağıda verilmiştir.

1.1.1. Hıfzî Mahlaslı Şairler

1.1.1.1. XVI. Yüzyılda Yaşamış Hıfzî Mahlaslı Şairler

1.1.1.1.1. Hıfzî Mehmed Efendi (Sarı Memi) (ö. ?)¹

Edirne doğumludur. Sarı Memi ismiyle anılmıştır. Kur'an hafızı olduğu için şiirlerinde Hıfzî mahlasını kullanmıştır (İpekten vd., 2017, s. 137; Kutlar Oğuz vd., 2017, s. 230). Gayet sarı benizli ve zayıf biri olduğu söylenen Hıfzî, Âhî'den sonra Karaferye'ye müderris olmuş ve burada vefat etmiştir² (Kılıç, 2018, s. 268; Sungurhan, 2017, s. 299; Açıkgoz, 2017, s. 123). Belagat ilminde Arap şair Câhız'a benzetilmiştir (Kılıç, 2018, s. 268). Hoş tabiatlı ve şiirleri latif biri olarak nitelendirilmiştir (İpekten vd., 2017, s.137). Bursalı Mehmed

¹ (Ayrıca bk. Akçay, G. (2014). Hıfzî, Hıfzî Mehmed Efendi, Sarı Memi. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hifzi-hifzi-mehmed-efendi-sari> [Erişim Tarihi: 22.01.2024])

² *Heşt Behişt*'te İstanbul'da mülâzım iken bir gece yatağında katledildiği (İpekten vd., 2017, s. 137); *Sicill-i Osmani*'de ise Kanunî Sultan Süleymân devrinde (1520-1566) vefat ettiği belirtilir (Akbayar, 1996, s. 667).

Tâhir Bey, mürettep bir *Dîvân*'ı, *Münşeât*'ı ve *Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyye*'si (atasözlerini toplayan manzumesi) olduğunu belirtir (Yavuz ve Özen, 1972, s. 146-147). *Manzûme-i Durûb-ı Emsâl* üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlayan Fırat (2019, s. 4) da eserin sahibi olarak XVI. asır şairlerinden Edirneli Hıfzî'yi göstermiştir. Yine Ünal (2015, s. 103) da Hıfzî'nin "16. Yüzyılda Yazdığı Atasözleri Derlemesi: *Manzûme-i Durûb-ı Emsâl*" isimli makalesinde eserin, Edirneli Hıfzî'ye ait olduğunu ifade eder. Ancak Ceyhan (2010, s. 85-86), *Manzûme-i Emsâl*'in Edirneli Hıfzî'ye değil XVIII. asırda yaşamış Hıfzî mahlaslı başka bir şaire ait olduğunu belirtir. Yapılan araştırmalar neticesinde, Bursalı Mehmed Tâhir Bey'in *Osmanlı Müellifleri* isimli eserinde verdiği bu yanlış bilginin birçok araştırmacı tarafından tekrarlandığı görülecektir. Ceyhan (2010, s. 85-86; 2011, s. 215-216), *Manzûme-i Emsâl*'in mukaddime bölümünde, Sultan Ahmed ile onun oğulları olan Süleymân, Mehmed, Mustafa, Bâyezîd, Nu'mân, Abdülhamîd, Seyfeddîn'e ve Damad İbrâhim Paşa'ya övgülerin olduğunu söyler. Şehzade Abdülhamîd'in doğum zamanına bakarak ve Sultan Ahmed'in 1143/1730 yılında istifa ettiğini göz önünde bulundurarak eserin 1137-1143/1725-1730 yılları arasında telif edilmiş olabileceğini ifade eder. Neticede söz konusu eserin, XVI. asır şairlerinden Edirneli Hıfzî (Sarı Memi)'ye değil Sultan III. Ahmed devrinin (salt. 1703-1730) son yıllarında hayatta olan Hıfzî mahlaslı başka bir şaire ait olduğunu belirtir.

1.1.1.1.2. Hıfzî (ö. ?)³

Tezkirelerde kuloğlu ya da kul aslından olduğu ifade edilmiştir (Kutlar Oğuz vd., 2017, s. 230; Sungurhan, 2017, s. 300). Danişmend topluluğundandır ancak İstanbul'da yetişmiştir. Kur'an'ı hıfzetmiştir. Zahir ilimlerle meşgulken dünyevi işleri terk edip tasavvuf yoluna girmiştir. Musiki ile ilgilenmiştir. Fars diline ve Nevâyî tarzına hâkimdir (Solmaz, 2018, s. 140). *Kâfile-i Şu'arâ*'da müderris-i âm görevinde bulunduğu da belirtilir (Kutlar Oğuz, 2017, s. 230). III. Murâd devrinde (salt. 1574-1595) vefat etmiştir (Akbayar, 1996, s. 667). Mevcut kaynaklarda, kendisine ait bir eserin varlığına ilişkin herhangi bir

³ (Ayrıca bk. Atik Gürbüz, İ. (2014). Hıfzî, Hafız. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hifzi-hafiz> [Erişim Tarihi: 23.01.2024])

bilgiye rastlanmamıştır. Ancak *Mecmû‘a-i Letâ‘if*’te 22 gazeli bulunmaktadır (Gürbüz, 2011, s. 1178-79).

1.1.1.2. XVII. Yüzyılda Yaşamış Hıfzî Mahlaslı Şairler

1.1.1.2.1. Veffâk Mehmed Hıfzî-yi Üsküdârî (Vifâk Muhammed Üsküdârî) (ö. 1027/1618)

Suriye ve Mısır’da ilim tahsil etmiştir. *Terceme-i Menâkıb-ı Seyyid Ahmed el-Bedevî* ve *Terceme-i Sırrı’l-Mektûm fî İlmi’n-Nücûm* olmak üzere bilinen iki eseri vardır (Yavuz ve Özen, 1972, s. 461). Âlim, mutasavvıf, mütercim ve astronom olan Hıfzî, 1027/1618’de vefat etmiştir (Ağırman, 2005, s. 491). Eserlerinden Arapça ve Farsçaya vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Şiirlerinde Vıfkî ve Hıfzî mahlaslarını kullanmıştır. *Terceme-i Menâkıb-ı Seyyid Ahmed el-Bedevî* adlı eserinde Hıfzî’ye ait olduğu düşünülen 151 ayrı manzum parça yer almaktadır (Batur, 2020, s. 13-16).

1.1.1.2.2. Hıfzî (ö. ?)

Kaynaklarda hakkında detaylı bir bilgiye rastlanmamaktadır. *Mir’âtü’l-Kuds* adlı eserin yazarıdır. 1641 yılında Kudüs’e gittiği ve burada üç yıl kaldığı sözü edilen eserdeki ifadelerden anlaşılmaktadır. Hıfzî’nin eserini Kudüs dönüşü sonrasında kaleme aldığı tahmin edilmektedir. Eserin istinsah tarihi 1166/1752-53; müstensihisi ise Mehmed Şâkir bin Kâmil’dir. Hıfzî, bu eserinde iki eserinin daha olduğunu belirtmiş olsa da bahsi geçen eserlere henüz tesadüf edilmemiştir (Karga, 2011, s. 37-43). Hıfzî’nin nasir kimliği dışında, şairliği hakkında bilgi bulunmamaktadır.

1.1.1.3. XVIII. Yüzyılda Yaşamış Hıfzî Mahlaslı Şairler

1.1.1.3.1. Hıfzî (ö. ?)

Hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bilinen tek eseri *Manzûme-i Emsâl*’dir. Eserini 1137-1143/1725-1730 yıllarında kaleme almış olabileceği düşünülmektedir (Ceyhan, 2010, s. 85-86). Eserle ilgili “Hıfzî Mehmed Efendi

(Sarı Memi)’’ başlığı altında ayrıntılı bilgi verildiği için burada tekrara düşülmemiştir.

1.1.1.3.2. Hıfzî Mehmed Efendi (ö. 1166/1753)⁴

İstanbuldudur (Kurnaz ve Tatcı, 2001, s. 204). Asıl adı Mehmed’dir. Hıfzî Mehmed Efendi ismiyle şöhret bulmuştur. Şeyhülislam Pîrîzâde Mehmed Sâhib Efendi’nin akrabalarından biriyle evlenmiştir (Erdem, 1994, s. 80). La‘lî-zâde’nin damadıdır (Oğraş, 2001, s. 115). Kadı olup uzun süre Mahmûdpaşa mahkemesi naipliği yapmıştır (Akbayar, 1996, s. 667). Anadolu kadılarının iftihar, şiir ile inşada muvaffakiyet sahibi bir zat olduğu belirtilir. 1166/1753’te vefat etmiştir (Erdem, 1994, s. 80). Kaynaklarda herhangi bir eserinin varlığından söz edilmemiştir.

1.1.1.3.3. Hıfzî Mehmed Efendi (Hıfzî Ağa) (ö. 1173/1759-60)⁵

İsmi Mehmed’dir (Kılıç, 2017, s. 85). İstanbuldudur (Erdem, 1994, s. 80). Galata Sarayı’nda *Kur’an-ı Kerîm*’i hıfzetmiştir. Sülûs ve nesih dersleri görerek icazet almıştır. Sultan Mahmûd Han (salt. 1808-1839) döneminde sır kâtibi olan şair, bu vazifesinden sonra İstanbul gümrük kâtipliğine getirilmiştir (Koç, 2011, s. 375). 1173/1759-60 yılında hac dönüşü vefat etmiştir (Çiftçi, 2017, s. 89; Oğraş, 2001, s. 115). Hıfzî’ye ait dört eserin olduğu belirtilmiştir. Bunlar: *Rûznâme*, I. Mahmûd için yazılmış şiirlerin yer aldığı *Mecmûa*, *Zabt-ı Vekâyi-i Yevmiyye-i Cenâb-ı Hazret-i Şehriyârî/Zabt-ı Vekâ-yi-i Şehriyârî* ve *Sünbül-nâme*’dir. Bununla birlikte, şairin çeşitli şiirlerinin varlığından da söz edilmektedir (Aynur ve Şen, 2021, s. 245-246; Aynur ve Şen, 2019, s. 45; Aynur, 2021, s. 30).

⁴ (Ayrıca bk. Atık Gürbüz, İ. (2014). Hıfzî, Mehmed Hıfzî Efendi. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hifzi-mehmed-hifzi-efendi> [Erişim Tarihi: 23.01.2024]

⁵ (Ayrıca bk. Şen, F. M. (2014). Hıfzî, Hıfzî Ağa / Hıfzî Mehmed Efendi. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hifzi-mehmed-hifzi-efendi-mdbir> [Erişim Tarihi: 25.01.2024]

1.1.1.3.4. Hıfzî İbrâhim Efendi (ö. 1213 /1798-99)⁶

Hanyalıdır. Fârisi hocası olarak anılmıştır (Kurnaz ve Tatçı, 2001, s. 205). Sıbyan mektebinde muallimlik yapan Hıfzî, bazı kişilerle yaşadığı anlaşmazlıklar sebebiyle yaklaşık altı yıl ikamet edeceği Kandiye'ye gitmiştir. Ardından Hanya'ya dönen şair, 1213 /1798-99'da veba salgını nedeniyle vefat etmiştir. Arapça, Farsça ve Türkçe şiirler kaleme alan Hıfzî, yetenekli bir şair olarak kabul edilmektedir. Kendisine ait mürettep bir *Dîvân*'ın varlığından da söz edilmektedir (Kurtoğlu, 2019, s. 63-64). Ancak söz konusu esere henüz ulaşılamamıştır.

1.1.1.3.5. Hâfız Mehmed Hıfzî Efendi (Ayaşlı) (ö. 1222/1807?)

Ayaşlıdır. 1142/1729'da doğdu (İnal, 1969, s. 633; Kurnaz ve Tatçı, 2001, s. 206). Müsevvit, başkâtip, hatiplik görevlerinde bulunmuş ve 1222/1807'de vefat etmiştir (Oğraş, 2001, s. 114-115; İnal, 1969, s. 633). *Kâmûsu'l-A'lâm*'da da III. Sultan Selim Han döneminde (salt. 1789-1807) vefat ettiği kaydedilmiştir (Şemseddin Sâmî, 1996, s. 1966). Cunbur (1993, s. 28-29), *Son Asır Türk Şairleri'nin* baskısında dizgi hatası olduğunu ve şairin doğum tarihinin 1142/1729 değil 1242/1826-27; ölümünün ise 1297/1879-80'den sonra olmasının muhtemel olduğunu belirtmiştir. Ancak 1251/1835 yılında kaleme alınan *Bağçe-i Safâ-endûz* adlı tezkirede Ayaşlı Mehmed Hıfzî hakkında bilgi verilmiş olması, şairin doğum tarihinin 1242/1826-27 değil 1142/1729-30 olması ihtimalini güçlendirmektedir.

Tezkirelerde şairin birkaç şiirine rastlanmaktadır (Çiftçi, 2017, s. 90; Oğraş, 2001, s. 114).

Netice itibarıyla, burada bahsettiğimiz Hıfzî mahlaslı şairlerin biyografilerine ilişkin herhangi bir bilgiye yahut eserlerinden örneklerle *Hıfzî Dîvânçesi*'nde rastlanmamıştır. Ayrıca *Dîvânçe*'de yer alan şiirlere, tezkirelerde, yayımlanmış şiir mecmualarında ve diğer kaynaklarda da tesadüf edilmemiştir. Bu durum, *Dîvânçe*'nin müellifi olan Hıfzî'nin biyografik kaynaklara girememiş bir şair olabileceğini düşündürmekle birlikte, *Dîvânçe*'nin bahsi geçen Hıfzî mahlaslı şairlerden birine ait olabileceği ihtimalini de akla getirmektedir. Zira, kaynaklarda *Dîvân* sahibi olduğu

⁶ Kılıç, F. (2013). Hıfzî, İbrahim Efendi. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hifzi-ibrahim-efendi> [Erişim Tarihi: 27.01.2024]

belirtilmesine rağmen *Dîvân*'ına ulaşılammış veya herhangi bir eserinin varlığından söz edilmemiş Hıfzî mahlaslı şairler de mevcuttur.

1.2. Edebî Şahsiyeti

Hıfzî'nin hayatı hakkında kati bir bilgi bulunamaması kaynaklara dayalı olarak edebî kişiliği hakkında herhangi bir değerlendirme yapmayı mümkün kılmamaktadır. Ancak şairin mevcut manzumelerinden hareketle birtakım çıkarımlarda bulunmak mümkündür.

Bir şairin edebî şahsiyeti hakkında fikir edinmenin en güvenilir yolu, onun şiirlerini incelemektir. Zira hemen her divan şairi, şiir ve sanat anlayışını eserlerinde yansıtmaktadır. Başka bir ifadeyle şairler, şiirlerinde hem şiir söyleme becerilerine dair görüşlerini hem de edebî kimliklerini ortaya koymuşlardır. Özellikle gazel türündeki şiirlerin “makta beyti” dediğimiz son beyitlerinde ve kasidelerinde, şairler kendi şairliklerini övüp yeteneklerini ve sanatlarını vurgulamış, aynı zamanda kişilikleri ve edebî yönleri hakkında da bazı ipuçları sunmuşlardır. Hıfzî de bu geleneğe bağlı kalarak bazı şiirlerinde şairlik kabiliyetinden ve bu alandaki başarısından övgüyle söz etmiş, edebî kişiliği hakkında çeşitli ipuçları vermiştir. Örneğin 33. gazelin 5. beytinde şair, hem sevgilinin fiziksel güzelliğine hem de kendi sözlerinin derinliğine ve gücüne duyduğu hayranlığı ifade etmektedir. “*Nazm edelden leb [ü] dendânını yârîñ Hıfzî/ Dürr-i yektâ gibi râsih sözüñe hayrânım*” dizeleriyle güzellik ve sözün etkisi arasındaki ilişkiyi vurgularken aynı zamanda sanatındaki derinliği de gözler önüne serer. İlk dizedeki “leb ü dendân” ifadesi ile sevgilinin dudakları ve dişlerini, şiir sanatının düzeniyle betimler. Burada, dilindeki ince ve zarif ifadeleri sevgilisinin dış güzelliğiyle özdeşleştirerek her iki unsuru birbirine bağlayan bir bütün hâline getirir. “Nazm edelden” ifadesiyle sözleriyle güzellik arasındaki paralelliği, sanatın düzenini ve estetiğini simgeler. Bu meyanda sevgilinin dudakları ve dişleri, sadece fiziksel güzellik olarak değil aynı zamanda şiirsel bir öge olarak karşımıza çıkar. “Dür-i yektâ” benzetmesi ile sevgilinin güzelliğini, eşsiz ve nadir bulunan bir inciye benzetir. Ayrıca onun değerli ve özgün olduğunu vurgular.

Nazm edelden leb [ü] dendânını yâriñ Hıfzî

Dürr-i yektâ gibi Râsih sözüñe hayrânım (G. 33/5)

Aşağıdaki beyitte ise şair, kendi sözlerini hem değer ve nadirlik açısından üstün hem de biçim ve düzenden ötürü sağlam ve kusursuz olarak tanımlamaktadır.

Sühan-ı ehl-i dile dürr-i ‘Adendir elfâz

Böyle yektâ sözü nazmımda resendir elfâz (G. 23/1)

“Sözlerim, gönül ehlinin sözlerine nispetle Aden incisi gibidir” ifadesiyle şair, kendi sözlerinin değerli, nadir ve seçkin olduğunu vurgular. Aden incisi, ulaşılması zor ve çok kıymetli bir inci türüdür; burada sözlerin eşsizliğini ve kıymetini simgelemektedir. “Eşi benzeri olmayan sözlerim bir ip misali düzgün ve muntazamdır” ifadesiyle de sözlerinin sadece değerli değil biçim yönünden de düzenli, tutarlı ve kusursuz olduğunu söyler.

Bir başka beyitte şair, kendisine seslenerek gazelin zarif bir şekilde süslenmesini ister. “Gazele kaftanını giydir” veya “sanatınla onu süsle” gibi ifadelerle, aslında sanatı ile dilini en güzel ve en zarif şekilde kullanma amacını dile getirir. Bununla birlikte, gazelinin bir devletin en üst kademesindeki yönetici kadar kıymetli olduğunu, ancak o padişahın kaftanını giydiğinde hak ettiği değere ulaşacağını hatırlatarak bir şiirin yalnızca sözle değil; vezin, anlam dünyası, edebî sanat ve mazmunlarla tamamlandığında değerli hâle geleceğini ifade eder.

Böyle rengin gazele giydiregör hil’ atini

Yaz ferâcesidir Hıfzî’ aña şâlî esâs (G. 7/5)

Yine Hıfzî, 38. gazelinin makta beytinde, şiirini taze bir eda ile yazma arzusundan söz eder. Şair, “inci tanesi” benzetmesiyle şiirindeki her bir kelimeyi değerli ve nadir bir mücevher gibi sunar.

Hıfzî suhanıñ gerçi biraz terle kurudur?

Dür-dâne ise maksadıñız gel bunu oku (G. 38/5)

Şiire yeni başlamış şairler (nev-hevesân), önceleri üstat şairlerin yollarında yürüyerek kişiliklerini bulmuş ve nazire söyleme yöntemi bu genç şairler için bir okul niteliği taşımıştır (Dilçin, 2011a, s. 46). Tolasa (2002, s. 263-264) tanzir edilen kimsenin rastgele bir şair olmadığını hemen herkesçe bilinen tanınan, sanat değeri anlaşılmış ve tartışmasız kabul edilmiş kimse olduğunu belirtir. Köksal (2018, s. 116-117) da nazirelerin tanzir edilen şiirin sahibine duyulan saygı, ilgi ve hayranlık dolayısıyla kaleme alındığını söyler. Ayrıca bunlarda bir üstünlük iddiası güdülmeden beğenilen sanatkârın verdiği ürünün bir benzerini ortaya konularak onunla hem-hâl olma arzusunun söz konusu olduğunu ifade eder.

Aşağıdaki beyitte de Hıfzî, Râtîb mahlaslı şairi örnek alarak beğendiğini dile getirmekte ve kendini “nev-heves” bir şair olarak tanımlamaktadır. Hıfzî, iyi bir şair olacağına dair inancını yitirmişken yani bu anlamda gönlü kırıkken Râtîb ile tanışmış/şiirlerini okumuş, artık o şiir yazmaya başladığı eski hâlden eser kalmamıştır. Diğer bir ifadeyle Râtîb ile tanıştıktan sonra kendisini her anlamda geliştirmiştir.

Bestelendi Râtibe dil hâtırım iken şikest

Nev-heves Hıfzî gibi şâ‘ir-zebânım kandaır (G. 15/5)

Klasik Türk şairleri, kendilerini tanıtırken veya şiirlerini değerlendirirken genellikle çağdaşlarından veya önceki büyük şairlerden bahsederler. Bu, o dönemin edebî anlayışı ve kültürünün doğal bir sonucudur. İran ve Arap şairleri ön planda yer alırken Türk şairlerinin de zaman zaman

zikredildiği görülmektedir. Buradaki amaç, söz konusu üstatların seviyesinde ya da onlardan daha üstün bir şiir yazıldığını göstermek bu şekilde kendilerine edebî bir değer kazandırmaktır (Tolasa, 1982, s. 45). Bu anlayışa bağlı kalarak Hıfzî de Râsih Efendi'nin sanat anlayışını kendine örnek alarak onun izinden gittiğini belirtir.

Yine Râsih Efendi semtine pey-revlik eylersin

Bugün hûbân-ı 'asrı Hıfziyâ pek mübtezel gördüm (G. 32/6)

1.1.Dil ve Üslup

Hıfzî, şiirlerinde sanat endişesinden uzak, yoğun edebî sanatlarla yüklü olmayan sade ve anlaşılır bir dil tercih etmiş ve akıcı bir üslup kullanmıştır.

Şair, manzumelerinde Arapça ve Farsça uzun tamlamalardan kaçınmış ve şiir sanatındaki yeteneğini daha çok Türkçenin dil ve anlatım olanaklarını kullanarak sergilemeye çalışmıştır. Dili, günümüzde bile rahatlıkla anlaşılabilir derecede sade ve anlaşılırdır.

Uyhuya varıp nâz ile yârim uyumuşmuş

Gâfil degiliz bezm[e] gelince anı uyar (G. 9/3)

Vasl-ı yâr etmeg-içün beni katı_ölçdüm dökdüm

Toluya boşa kodum fıkır ile oldu bir sâ' (G. 24/4)

Saňa yüz verdiği değil mi dek

Sen bilirsin ne çiçekdir ne çiçek (G. 29/1)

Bununla birlikte yeri geldiğinde Arapça ve Farsça kelime ile yapılan tamlamalara da yer vermiştir. Ancak bu tamlamaların büyük bir kısmı ikili

terkipler şeklindedir. Bunların bazıları da klişeleşmiş ve şiirlerde yaygın olarak kullanılan yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çıkıp dûd-ı âh âsmâna gider

Beni hüsnüñ odına yaksan sezâ (G. 2/5)

‘ Âşık-ı bî-çâreniñ hâli n’ olur

Kıl[ma]sañ ey şâh-ı hûbân ‘ adl ü dâd (G. 11/4)

Reftâra gelip serv-i hırâmân gibi ol yâr

Dir dir ditirer cânımız añın içün oynar (G. 16/1)

Türk edebiyatının her döneminde şairler, şiirlerini zenginleştirmek ve güzelleştirmek için halk kültürünün önemli bir ögesi olan birtakım söz ve söz öbeklerinden faydalanmışlardır. Bu söz öbeklerinin başında kuşkusuz atasözleri ve deyimler gelmektedir. Atasözleri; bir milletin yüzyıllar boyunca edindiği deneyim ve gözlemlerin ürünü olan, öğüt verici nitelikte, kısa, özlü ve kalıplaşmış anonim sözlerdir. Bu sözler, milletlerin yaşam biçimlerini, inançlarını ve geleneklerini âdeti bir ayna gibi yansıtır. Deyimler ise genellikle iki ya da daha fazla sözcükten oluşan; bir durumu, duyguyu ya da düşüncüyü etkili bir biçimde ifade eden; çoğu zaman mecaz anlam taşıyan; anlatımı zenginleştiren ve toplumun kültürel birikimini yansıtan söz öbekleridir. Sözlü kültürün önemli bir parçası olan atasözleri ve deyimler, özellikle XV ve XVI. yüzyıllarda klasik Türk şiirinde büyük ilgi görmüştür (Kurnaz, 2012, s. 39). Dilin vazgeçilmez öğeleri arasında yer alan bu kalıpları kullanma geleneği, yaklaşık altı yüz yıl boyunca devam etmiştir. Divan şairleri, anlatımlarına derinlik ve zarafet kazandırmak, az sözle çok şey söylemek ve düşüncelerini açık bir biçimde ifade edebilmek adına halkın dilinden süzülüp gelen bu değerli sözleri şiirlerinde sıklıkla kullanmıştır. Bu bağlamda Hıfzî de şiirlerinde pek çok deyme yer vermiş, manzumelerine anlam derinliği, estetik bir uyum ve canlılık katmıştır.

Hıfzî, deyimlere bazen beyitlerin tek bir mısraında bazen de her iki mısraında yer vermiştir. Şairin kullandığı deyimlerin bazıları günümüzde hiç değişmeden kullanılmaya devam ederken (örneğin; yanıp yakılmak, gam yememek, yoluna can (canını) vermek, gönül bağlamak, yüz vermek) bazıları ise küçük değişikliklere uğrayarak günümüze ulaşmıştır. Deyimlerde meydana gelen bu tür değişiklikler, çoğunlukla vezin ve kafiye gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Bu gereklilik doğrultusunda kimi zaman deyimini oluşturan sözcüklerin dizilişi değiştirilmiş kimi zaman da araya farklı sözcük veya sözcük grupları dâhil edilmiştir.

Yeter alma âhım sen ey şûh-ı ter

Niyâzım kabûl eyle etme cefâ (G. 2/2)

Verd-i ra' nâya gönül bağlama aslâ zîrâ

Etdirir şemm ile bûyu dile zükâm îrâs (G. 7/4)

Vasl-ı yâr etmeg-içün beni katı ölçdüm dökdüm

Toluya boşa kodum fikr ile oldu bir sâ' (G. 24/4)

Saña yüz verdiği değil mi dek

Sen bilirsin ne çiçekdir ne çiçek (G. 29/1)

Varıp pîr-i mugânîñ ayagına düşmedir çâre

Mey-i mahbûb-ı billûr içre sâkîden mahal gördüm (G. 32/4)

Dolaşdı dil hevâ-yı 'aşkına bî-sabr şekîb oldu

Açık baş pâ-bürehne def gibi döndü bu dîvâne (G. 39/3)

Ol hâli siyeh dîde siyeh gerdeni billûr

Gâyet ile berrâk

Hıfzî seniñ ugruna kodu başıñ efendim

Mengûş edebilsem (Ms. 5)

Hıfzî'nin üslubunda öne çıkan doğallık ve samimiyet, dikkate değer bir diğer özelliktir. Bu çerçevede şairin yer yer mahallî unsurlara ve gündelik hayata dair ifadelerle başvurduğu görülmektedir:

Gel imdi bize sen edelim safâ

Recâ ederim dâ'imâ ben hafâ (G. 2/1)

Bilmem n'edeyim vuslatı hâtır diler ammâ

Cezb eyleyemez gönlümüz âyîneye beñzer (G. 14/2)

Ruh [u] ebrûsuna hab saçsa olur hoy-kerde

Çeşm-i âhûsu tolu niçe begim dâne mi yok (G. 28/3)

Sayd içün çeşm-i mestâna kuzum cevr etme

Beni sahrâya düşürdüñ saña kurbân veririm (G. 35/3)

Hıfzî'nin şiirleri her ne kadar Klasik Osmanlı Türkçesi dönemine ait metinler arasında yer alsa da Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini de bünyesinde barındırmaktadır. “-cılayın/-cileyin”, “-durur/-dürür”, “-gıl/-gil”, “-ıcak/-icek” ekleri söz konusu döneme ait dil unsurlarındandır.

Ezilir ‘ âşıkâ tâs içre misâl-i sükker

Hıfziyâ nerm ola mı buncılayın kand-i nebât (G. 6/5)

Dendânı vaz‘ ı Hıfzî kirâsı durur ruhuñ

Nûş eyledikçe al lebiñ vermede neşât (G. 22/5)

Nazîriñ isterim cânâ esîrim dâm-ı zülfüñde

Başımda kıl [ü] kâle bakmagıl Hıfzî yeter cânâ (G. 39/5)

Sahn-ı gülşen olıcak nagmeye başlar bülbül

Gülleriñ göñlü açıldı idicek vâ-veylâ (G. 3/2)

Hıfzî de pek çok şair gibi -anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, abartmak ve çoğaltmak, ritim ve ahengi sağlamak maksadıyla- bir anlatım tekniği olarak karşımıza çıkan ikilemelerden az çok faydalanmıştır. Şairin manzumelerinde yer alan ikilemelerin çoğunluğu, klasik Türk şiiri geleneğine uygun şekilde, aynı kelimenin tekrarıyla oluşturulmuştur.

Güller açıldı al ruhunda taraf taraf

Verdi neşât bülbüle şeb-nem gibi şeref (G. 26/1)

Gül-i sad-bergi gördüm dâg yakmış kec-küleinde

Siyeh perçem ‘ arak-çîn fes ile kat kat güzel gördüm (G. 32/2)

N’idigin bilmeyip ol Hıfzîyi dâ’im sınıyor

Kıyma kıyma meded ey şüh metânet eyle (G. 40/5)

Geçirme çeşm-i müjgânîñ tahammül edemem cânâ

Edersin şerha şerha sînemi tâ ki firârında (G. 43/2)

Hıfzî, manzumelerinde kimi duygu ve düşüncelerini ayet ve hadislerden yaptığı iktibaslarla destekleyerek ifade etmiştir. Aşağıdaki beyitte “*fe-kân*” ifadesiyle lafzen iktibas yapmış ve (Kün fe-yekûn(u): “Ol!” der, hemen oluverir.)⁷ ayetine atıfta bulunmuştur.

Sensin o şâh-ı Hudâvend-i cihân

Sen dediñ ‘âleme cûduñla *fe-kân* (M. 1/2)

Hıfzî bir başka beyitte ise “*Levlâke levlâke le-mâ halaktü ’l-eflâke*” (*Sen olmasaydın, sen olmasaydın (ey Muhammed), felekleri yaratmazdım*) (Yılmaz, 2013, s. 456) hadîs-i kudsîsine telmihte bulunmuştur.

Halk olunmazdı cihân ey şâh-ı ‘âdil olmasañ

Âb-ı rûyuñ hürmetidir cümle dünyâdan garaz (G. 21/3)

Telmiḥ; bilinen bir kıssa veya efsaneyi, meşhur bir fıkrayı, yaygın bir âdeti, ünlü bir kişiyi, bir âyet ve hadisi işaret etmek veya anımsatmaktır (Selçuk vd, 2015, 142). Hıfzî de bu sanatı kullanarak düşüncelerine derinlik kazandırmış; dinî, tarihî, efsanevi şahsiyet ve olaylarla anlatımını zenginleştirmiştir. Aşağıdaki bentte Hıfzî, “Ahsenü’l-Kasas” olarak nitelendirilen Yûsuf Sûresi’ne telmihte bulunmuştur. Telmiḥin asıl kaynağı Kur’an’da Yûsuf Sûresi’nde geçen Yûsuf ile Züleyhâ kıssasıdır. Şair, Hz. Yûsuf’un iffetini örnek alarak kendi nefesine Yûsuf gibi temiz ve Allah’a yakın biri olmayı öğütler. Züleyhâ’nın nefesine yenilerek yaşadığı düşkünlük ve

⁷ (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47; En’âm, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsîn, 36/82; Mü’min, 40/68).

tutkulu aşkı hatırlatarak kendisinin de aynı duruma düşmemesi gerektiğini dile getirir. “Çâk-ı pîrâhen” ifadesiyle, Züleyhâ’nın Hz. Yûsuf’a olan derin aşkı neticesinde meydana gelen gömlek yırtma olayına telmih yapar. Bununla birlikte şair, Hz. Yakûb’un Hz. Yûsuf’a duyduğu derin özleme göndermede bulunur. Klasik edebiyatta sıkça işlenen biçimiyle, yıllarca süren hasretin ve ağlamanın sonucu olarak gözlerinin kör olması, Beytû’l-Hazen’de çektiği ızdırıp ve nihayet Hz. Yûsuf’un gömleğiyle gözlerinin açılması gibi hadiseler, şairin kendi aşk acısıyla örtüşecek biçimde yeniden anlamlandırılır.

Meh-likâ Yûsuf gibi ol Hazret-i Hakka Halîl

Çâk-ı pîrâhen edip Züleyhâ gibi olma zelîl

Girye-i eşk ile buldu râh-ı Ken‘âna delîl

Ağlamakdan dîdeler Ya‘kûbveş oldu ‘alîl

Bir haber ver ey sabâ ol nûr-ı ‘aynım kandadır (Th. 1/II)

Klasik şiirde, âşık figürü olarak en fazla Mecnûn’un adı zikredilmektedir. Şairler, Mecnûn’un Leylâ ile mektep arkadaşı olmasından başlayıp çöllerde vahşi hayvanlarla dostluk kurmasına, kuşların başına yuva yapmasından Leylâ’nın mezarı başında ölmesine kadar olan pek çok yönüne değinmiş; hatta Leylâ’ya kavuşmasına rağmen onu tanımadığı hâllerıyla ilgili sayısız mazmunlar oluşturmuşlardır. Aşağıdaki beyitte Hıfzî açık bir şekilde Leylâ ve Mecnûn hikâyesine telmihte bulunmuştur. Bu hikâye, divan şiirinin en güçlü aşk sembolüdür. Aşkın sonsuzluğu, fedakârlığı ve çilesi Mecnûn üzerinden anlatılır. Hıfzî, bu beytinde Leylâ ile Mecnûn hikâyesine yaptığı telmih aracılığıyla aşkın çile ve esaret dolu doğasını yansıtır. “Kaysveş sahrâya düşdüm” ifadesiyle kendini Mecnûn ile özdeşleştiren şair, sevgilinin zülfü uğruna çöle düşecek kadar derin bir aşka tutulduğunu belirtir. Şair “Ey gönül Leylî diyü gezme perişân dağ u bâg” mısraında ise gönlüne hitap ederek ona bir uyarıda bulunur. Zira gönül, Leylâ’yı aramak için dağlarda perişan bir hâlde dolaşmakta, tıpkı Mecnûn gibi aşkın peşinde kendini harap etmektedir.

Kaysveş sahrâya düşdüm zülf-i miskîniñ için

Ey gönül Leylî diyü gezme perîşân dag u bâg (G. 25/3)

Hıfzî'nin klasik Türk edebiyatının temel yapı taşlarından biri olan benzetme unsurlarını ve mazmunları başarıyla kullandığı söylenebilir. Ancak onun şiirlerinde girift, çok katmanlı ve iç içe geçmiş mazmunlara sıkça rastlanmaz. Dolayısıyla şairin tercih ettiği imgeler, çoğunlukla ilk bakışta anlaşılabilir ölçüde açık ve yalındır. Aşağıdaki beyitler, şairin bu konudaki tutumunu açık bir biçimde yansıtmaktadır.

Ney gibi inler derûnum urdu yârim tâze dâg

Mey gibi büt-hâmede yakdı o kâfir bir çerâg (G. 25/1)

Güller açıldı al ruhunda taraf taraf

Verdi neşât bülbüle şeb-nem gibi şeref (G. 26/1)

Görür isem yüzü mâhı yoluna cân veririm

Ey melek-manzar [u] hûrşîd-i dırahşân veririm (G. 35/1)

Hıfzî'nin şiirleri incelendiğinde, nazım tekniği açısından başarılı sayılabilecek örneklerin sayıca az olduğu görülür. Şairin şiirlerinde görülen imâle-i maksûre ve imâle-i memdûde gibi aruz uygulamaları başarılıdır. Bununla birlikte az sayıdaki zihaf hatası da genellikle kabul edilebilir niteliktedir. Ancak şiirlerde, kimi zaman hece fazlalığı kimi zaman ise hece eksikliği olduğu tespit edilmiştir. Bu husus, bazı şiirlerde veznin -belki de- hiç gözetilmediğini göstermektedir. Örneğin aşağıdaki beyitte “başkaca” kelimesinden sonra bir sözcüğü bulunmaktadır.

Kullanıp başkaca vâdî-i gürûh-ı zürefâ

Sen de Hıfzî sakınıp verme o yâri yâda (G. 44/5)

Ayrıca şairin kimi şiirlerde birden fazla aruz kalıbı kullandığı dolayısıyla aruz bütünlüğünü sekteye uğrattığı görülmüştür. Örneğin; 5. gazelde hem “*fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün*” hem de “*fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün*” aruz kalıpları bir arada kullanılmıştır.

(*fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün*)

Vasl için çokça hayâl eyler isem

Hâneme gelmesi lâ-büddür şeb

(*fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün*)

Çeñe de al eder sakın alma

Top gibi oynadır seni gabgab (G. 5/2, 4)

Hıfzî, klasik Türk edebiyatının kafiye anlayışına bağlı kalmaya çalışmış ancak kafiye kullanımında pek başarılı olamamıştır. Zira klasik edebiyat bilgisinde şiirin şartlarından olan kafiye kullanımına bir çerçeve çizilmiştir. Bu kuralların dışına çıkılması ise kafiye kusuru olarak değerlendirilmiştir. Bu kusurlar, iki gruba ayrılmaktadır. Bunlardan ilki adı konulmuş, tanımı yapılmış kafiye kusurları (sinâd, ikvâ, ikfâ, îtâ); diğerleri adı konulmamış kafiye kusurlarıdır (Saraç, 2019b, s. 590). Hıfzî’in şiirlerinde her iki tür kusura da rastlanmaktadır (Ayrıntılı bilgi için bk. “Kafiye Kusurları”).

Hıfzî’nin şiirlerinde, çoğunlukla âşıkâne ve rindâne; zaman zaman da hâkimâne bir üslup göze çarpmaktadır. Klasik Türk şiiri geleneği çerçevesinde diğer şairlerde olduğu gibi onun şiirlerinin merkezinde de aşk vardır. Bu bağlamda âşığın hâlleri; sevgilinin güzellik unsurları (saçı, alnı, kaşı, gözü, kirpiği, dudağı, ağzı, yüzü, ayva tüyleri, gerdanı ve boyu) ile birlikte işvesi, civesi, edası, nazı, eziyeti, zulmü, cevri ü cefası; rakibin hilekârlığı, sevgiliye

olan meyli, âşığa karşı engelleri ve zorlukları, kötülüğü ve çirkinliği ayrıca meyhane, şarap, ayrılık, gurbet, hasret ve vuslat gibi kavramlar, çeşitli tasavvur ve tahayyüllerle ele alınmıştır. Aşağıda yer alan beyitler bu hususa örnek olarak verilebilir:

Düşüp ‘aşkıñ belâsına dü-çeşmimden akıp kanlar
Derûnum yandı sûzişle akıtdı hûn civârında (G. 42/4)

Ney gibi iñler derûnum urdu yârim tâze dâg
Mey gibi büt-hânedede yakdı o kâfir bir çerâg (G. 25/1)

O nahl-i mîve-i yâre el ermez serv-kad-i bâlâ
Yeñiden tâze şâhdır gel anı gör nev-bahârında (G. 41/4)

Görüşme ol seg-i bed-gûy ile dedim yâre
Ne çâre n’eyleyelim olmadı kelâm-ı müfid (G. 12/4)

Pâsbân-ı der-i yâr olmuş o kelb-i bed-kîş
Görmedim ben hele bir böyle rakîb-i mennâ‘ (G. 24/2)

İKİNCİ BÖLÜM

2. HIFZÎ DÎVÂNÇESİ'NİN İNCELENMESİ

2.1. *Hıfzî Dîvânçesi*'nin Şekil Özellikleri

2.1.1. Vezin

Dîvânçe'de yer alan tüm manzumeler, aruz vezniyle yazılmıştır. Şiirlerde remel, mütekârib, hafîf, muzârî, müctes ve hezec bahirlerinden olmak üzere toplam 11 aruz kalıbı tercih edilmiştir. Ancak aşağıdaki tabloda bu sayı -oranlardaki karışıklığın önüne geçmek için- 12 olarak verilmiştir. Söz konusu durum, *Hıfzî*'nin aynı gazelde iki ayrı aruz kalıbını tercih etmesinden ileri gelmektedir. *Hıfzî*'nin iki gazelinde (G. 5 ve G. 29) bu durum görülmektedir. Bahsi geçen gazellerin bazı mısraları “*fe ‘ilâtün mefâ ‘ilün fe ‘ilün*” bazı mısraları da “*fe ‘ilâtün fe ‘ilâtün fe ‘ilün*” kalıbına uymaktadır.

Türk edebiyatında en çok tercih edilen aruz kalıbı remel bahrinin “*fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilün*” kalıbıdır. Bu kalıbı, remel bahrinin “*fe ‘ilâtün fe ‘ilâtün fe ‘ilâtün fe ‘ilün*”, hezec bahrinin “*mefâ ‘ilün mefâ ‘ilün mefâ ‘ilün mefâ ‘ilün*”, muzârî bahrinin “*mef‘ûlü fâ ‘ilâtü mefâ ‘ilü fâ ‘ilün*” ve hezec bahrinin “*mef‘ûlü mefâ ‘ilü mefâ ‘ilü fe ‘ülün*” kalıpları takip eder (İsen, 1994, s. 121-122). *Hıfzî* de manzumelerinde bu beş aruz kalıbına diğer kalıplara oranla daha çok yer vermiştir.

Dîvânçe'de şair tarafından en çok tercih edilen kalıp, remel bahrinin “*fe ‘ilâtün fe ‘ilâtün fe ‘ilâtün fe ‘ilün*” kalıbıdır. Bu vezni sırasıyla muzârî bahrinin “*mef‘ûlü fâ ‘ilâtü mefâ ‘ilü fâ ‘ilün*”, remel bahrinin “*fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilün*”, hezec bahrinin “*mef‘ûlü mefâ ‘ilü mefâ ‘ilü fe ‘ülün*” ve yine hezec bahrinin “*mefâ ‘ilün mefâ ‘ilün mefâ ‘ilün mefâ ‘ilün*” kalıpları izler.

Tablo 1: *Hıfzî Dîvânçesi*'nde Tercih Edilen Bahirler, Aruz Kalıpları, Yer Aldığı Şiir Numaraları, Sayıları ve Oranları

Sıra No.	Bahirler	Kalıplar	Kullanıldığı şiir numaraları	Sayıları	Oranları
1	Remel	Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	G. 1, G. 3, G. 4, G. 6, G. 7, G. 17, G. 19, G. 20, G. 23, G. 24, G. 28, G. 31, G. 33, G. 35, G. 40, G. 44	16	%33
2	Muzârî	Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün	G. 8, G. 9, G. 22, G. 26, G. 27, G. 30, G. 36	7	%15
3	Remel	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	Th. 1, G. 13, G. 15, G. 21, G. 25, G. 34	6	%13
4	Hezec	Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün	G. 14, G. 16, G. 37, G. 38, G. 45	5	%13
		Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün Mef'ûlü fe'ülün	Ms. 1	1	
5	Hezec	Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün	G. 32, G. 39, G. 41, G. 42, G. 43	5	%10
6	Hafif Remel	Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	G. 5, G. 29	2	%4
7	Remel	Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	M. 1	1	%2
8	Remel	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	G. 11	1	%2

9	Mütekâ rib	Fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl	G. 2	1	%2
10	Muzârî	Müstef'îlün fe'ûlün müstef'îlün fe'ûlün (Mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün)	G. 10	1	%2
11	Müctes	Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	G. 12	1	%2
12	Hafîf	Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	G. 18	1	%2

Hıfzî eserinde vasl, vasl-ı ayn, imâle, med, zihâf, tahrik, tahfif, tenkîs gibi pek çok aruz tasarrufunda bulunmuştur. Bu tasarrufların yer aldığı örneklerden bir kısmı aşağıda sıralanmıştır.

2.1.1.1. Vasl/Tavsil (Ulama)

Vasl kelimesi sözlükte “bir şeyi diğer bir şeye ulaştırmak, yetiştirmek” olarak açıklanır (Kartal, 2009, s. 741). Edebî terim olarak bir kelimenin son harfini (sessiz), sonraki lafzın sesli harflerle başlayan ilk hecesine vurmak yani liyezon (liaison) yapmaktır (Olgun, 1936, s. 158). Aşağıda “olmak istersen, tûtîveş eyleyse, eyleyip eyler, kahbe-zendir edinme, görür isem, gel ey” ifadelerinde bu uygulamaya yer verildiği görülür.

(Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Olmak isterseñ cihânda ber-murâd

Fikr-i dünyâyı hemân ardına ad (G. 11/1)

(Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

Kafes-i tende n'ola ***tûtîveş eyleyse*** figân

Ol zamân nâlemi gûş ***eyleyip eyler*** âgâz (G. 17/4)

(*Mef'ûlû fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*)

Devlet dedikleri bu cihânın dürûgudur

Aldanma *kahbe-zendir edinme* halef selef (G. 26/3)

(*Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*)

Görür isem yüzü mâhı yoluna cân veririm

Ey melek-manzar [u] hûrşîd-i dırahşân veririm (G. 35/1)

(*Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*)

Gel ey âvâre murg-ı dil dolaşma sayd şikârında

Urup pervâz uçup kuş gibi kalma bezm-i yârında (G. 41/1)

2.1.1.2. Vasl-ı ayn

Eski şairler, ayn (ﺀ) ve he (ه) harflerine yapılan vaslı kusur sayarlardı (Olgun, 1936, s. 159). Ünsüz harf ile biten bir kelimenin ayn harfi ile başlayan bir kelimeye vasl edilmemesi gerektiği belirtildiği için (Saraç, 2019a, s. 209) vasl-ı ayn bir hata olarak kabul edilmiştir (Aymutlu, 1976, s. 20). Ancak -ayın harfi telaffuzda elif harfi sesiyle karşılandığından- Türk şairler, bu kurala fazla uymamışlardır (Saraç, 2019a, s. 209). Hıfzî de bu şairler arasındadır. *Dîvânçe*'deki vasl-ı ayn uygulamasına ait örneklerden birkaçı aşağıda verilmiştir.

(*Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*)

Nezâket ile dedim yâra ey civân-ı ferîd

Visâlini *kıl 'inâyet* dedi ki gelsin 'îd (G. 12/1)

(*Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün*)

Sâl *beklersin* ‘*aceb* gelmege sen sultânım

Leb-i şîrîn ruh [u] ebrûna begim hayrânım (G. 33/1)

2.1.1.3. Ünlünün Ünlüye Vasl Yapılması

Bazı birleşik kelimelerde ya birinci kelimenin son ya da ikincinin ilk ünlüsünün düştüğü görülür. Bazen de birleşik olmayan iki kelime arasında ünsüz düşer. Bazılarında ise iki ünlüden birinin düşmesi değil kaynaşması söz konusudur (Saraç, 2019a, s. 209-210). *Dîvânçe*’de bu tasarrufun “*n*’*edeyim*, *n*’*olur*, *n*’*içün*, katıölçdüm, lee ile” gibi ifadelerde tercih edildiği görülmektedir.

(*Mef‘ûlü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ûlün*)

Bilmem *n*’*edeyim* vuslatı hâtır diler ammâ

Cezb eyleyemez gönlümüz âyîneye benzer (G. 14/2)

(*Mef‘ûlü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün*)

Gözler kamaşdı al ruh-ı yâre bakmadan

Ey dil *n*’*olur* seninle cefâ-pîşe bakmasak (G. 27/2)

(*Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün*)

N’*içün* teşnî‘ ü ta‘ n eylersin ey zâhid bize bilmem

Ki sem‘ -i ‘âşıkâ güftârını herkes mesel gördüm (G. 32/3)

(*Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün*)

Vasl-ı yâr etmeg-içün beni katıölçdüm dökdüm

Toluya boşa kodum fikr ile oldu bir sâ‘ (G. 24/4)

(Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün)

Hıfziyâ lelee ile gül açılır

Ruhun üzre ne çiçekdir ne çiçek (G. 29/5)

2.1.1.4. İmâle

Sözlük anlamı “bir tarafa eğme, yatırma, meylettirme” (Yavuzarslan, 2015, s. 514) demek olan imâle bir aruz terimi olarak vezin zaruretiyle bazı heceleri bir üstün değerde okumaktır (İlaydın, 1997, s. 70). Yani imla harflerinin (harekelerin-kısa seslilerin) med harfleri (uzun seslilerin) yerine ikame olunmasıdır (Pala, 2000, s. 107-108). Başka bir ifadeyle kısa hece ile biten bir heceyi uzun ünlü değerine yükseltmektedir (Kesik ve Şenödeyici, 2019, s. 28). *Dîvânçe*’de açık hecenin kapalı hâle getirildiği duruma örnek teşkil eden bazı sözcükler şunlardır: “*Kapılır, edegör, cûşa, anla, ‘aşkına, pâ-bürehne, gibi, döndü, elini*”.

(Fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün)

Bir latîf cism olup o nâzik-ten

Böyle hüsn ile *kapılır* herkes (G. 18/2)

(Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün)

Garazın cennet-i dîdâr ise ey hâssu’l-hâs

Sıdk ile Hakka niyâz eyle *edegör* ihlâs (G. 20/1)

(Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fa‘ilün)

Bahr-ı rahmet Hıfziyâ cûşa gelince giryeden

Katre katre seyl olur aña bu deryâdan garaz (G. 21/5)

(Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün)

Dolaşdı dil hevâ-yı ‘aşkına bî-sabr şekîb oldu

Açık baş pâ-bürehne def gibi döndü bu dîvâne (G. 39/1)

(Mef‘ûlû mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ûlün)

Mey-nâb-ı habâbıñ ayagıñ almaga Hıfzî

Her dem gözedir elini pür-hürmet olur mu (G. 45/5)

2.1.1.5. Med (İmâle-i Memdûde)

Med kelimesi lügatte “uzatmak, süründürmek ve uzamak, sürünmek ve denizin suyu dolup taşkın olmak, elif harfinin uzun okunması ve uzun okunmak için elif harfî üzerine vazolunan malum işaret yapıp döşemek” (Toparlı, 2016, s. 253) şeklinde açıklanır. Med, Arapça ve Farsça kelimelerde bir uzun heceyi ya da iki sessiz harfle veya “hemze” ile biten bir heceyi bir uzun bir kısa olmak üzere iki hece okumaktır. Bu aruzda kusur sayılmadığı gibi şairler tarafından çoğu kez ahengi artırmak için kullanılmıştır (İpekten, 2004, s. 150). Hatta med, genellikle üstat veya birinci sınıf şairlerin aruzda en çok kullandıkları ahenk unsurları arasında yer almıştır (Kılıç, 2018, s. 15). “*Pâsbân, Kaysveş, dâg*landı, *nûş*” kelimeleri *Dîvânçe*’de rastlanan med örneklerinden bazılarıdır.

(Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün)

Pâsbân-ı der-i yâr olmuş o kelb-i bed-kîş

Görmedim ben hele bir böyle rakîb-i mennâ‘ (G. 24/2)

(Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fa‘ilün)

Kaysveş sahrâya düşdüm zülf-i miskîniñ için

Ey gönül Leylî diyü gezme perîşân dag u bâg (G. 25/3)

(Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün)

Tabla perçem gibi kandîl salıp etrâfa o yâr

*Dâg*landı yine kâkûl ile mûy-ı sünbül (G. 31/2)

(Mef‘ûlû mefâ‘ilû mefâ‘ilû fe‘ûlün)

Peymâne-i ‘ aşkı eder elbet dili meksûr

Nûş eyleyicek neşve-nümâ-yı şererimden (G. 37/2)

Dîvânçe’de Arapça ve Farsça kelimelerin dışında vezin gereği Türkçe kelimelerde de med yapıldığı görülmektedir. “Al” sözcüğü buna örnektir.

(Mef‘ûlû fâ‘ilâtü mefâ‘ilû fâ‘ilün)

Güller açıldı *al* ruhunda taraf taraf

Verdi neşât bülbüle şeb-nem gibi şeref (G. 26/1)

2.1.1.6. Zihâf

Zihâf, ibarede uzun okunması lazım gelen bir sesli harfin vezin zaruretiyle kısa okunması demektir (Devellioğlu, 2015, s. 1383). Genellikle bir aruz kusuru olarak kabul edilmiştir. Zihâf örnekleri incelendiğinde bunların iki grupta değerlendirilebileceği görülmektedir. Bunlardan ilki metnin edebî değerini düşüren zihâflardır. Başka bir ifadeyle uzun ünlülerin kısa ünlü şeklinde yani açık hece olarak değerlendirilmesidir. Bir diğeri ise metnin edebî değerini düşürmeyen ve bir ölçüde hoş görülen zihâflardır. Bu tür zihâfların başında med ile okunması gereken yerleri med ile okumamak gelir. Bâkî, Emrî Fuzûlî gibi mahlaslar, ayrıca sonunda nispet ye’leri bulunduran kelimeler terkibe girdiğinde sondaki nispet ye’lerinin uzatılarak okunmaması yani açık hece hükmünde olması şairlerin bunu kusur olarak görmediklerini ortaya koymaktadır (Saraç, 2019a, s. 215-216). Hıfzî de *Dîvânçe*’sinde bulunan 48 şiirinin 42’sinde mahlasına yer vermiş ve bunların 11’inde zihâf yapmıştır.

Zihâf uygulamasına ait bazı örnekler (Hıfzî, şeftâlûya, Kâfûrâsâ, Şem'îye, sâkî) aşağıda verilmiştir.

(Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

Hıfzî f kuluñ kemterdir

Mâr [u] mûrdan dahı beş bed-terdir (M. 1/14)

(Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün)

Tûbâ-kadiniñ mîvesi şeftâlûya beñzer

La' l-i lebiniñ massı bigi biñ aya beñzer (G. 14/1)

(Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün)

Hâl-i Hindûsunu görüp zinhâr

Kâfûrâsâ kapılıp etme heves (G. 19/3)

(Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün)

Bî-çâre derd-mend kalıp Hıfzî-i garîb

Olurdu bir yüz aña dahı dürlü biñ yasak (G. 27/5)

(Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

Hıfzî eş'ârına vâkıf olayım Râtibveş

Bu Necîb vereliden Şem'îye pervâne mi yok (G. 28/5)

(Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

Kulu kurbânı olur sâkî-i gül-endâmıñ

Koç yigitdir göricek al ruhuñ sahbâda (G. 44/3)

2.1.1.7. Tahrîk

Tahrîk sözlükte, “hareket ettirmek, ettirilmek; kımıldatmak, kımıldatılmak; sakın bir harfî harekeli kılmak, kılınmak” şeklinde tanımlanır (Yılmaz, 2023, s. 1114). Tahrîk, vezin zorunluluğuyla esas harekesi sakın olan bir harfî, harekelendirme yoluyla hece eksikliğini gidermek veya kapalı heceyi açık heceye dönüştürerek ihtiyaç duyulan sayı veya nitelikte hece oluşturmaktır (Düzenli ve Bulak, 2018, s. 157). Recâizâde Mahmud Ekrem’in *Ta’lîm-i Edebiyyât*’ta tahrîk için verdiği ifadelerden bazıları “..leb-i (bahirde)...”, “...el (degenekde)...”, “...olsa (serîv)...” dir (Öztürk, 2016, s. 135). Aşağıda verilen “ditrer” ve “hayr” kelimeleri vezin gereği “dîtirer” ve “hayır” şeklinde okunup hece sayısı artırılmış ve böylece tahrîk tasarrufunda bulunulmuştur.

(Mef’ûlû mefâ’ilû mefâ’ilû fe’ûlûn)

Refâtara gelip serv-i hırâmân gibi ol yâr

Dir dir dîtirer cânımız aân içün oynar (G. 16/1)

(Mefâ’ilûn mefâ’ilûn mefâ’ilûn mefâ’ilûn)

Mukayyed ol işinde olma mühmil gel sakın cânım

Hayır vardır begim pek dut bu kârîñ üstüvârında (G. 42/2)

2.1.1.8. Tahfîf (Kasr)

Sözlük anlamı “hafifletmek, hafifletilmek” olan tahfîf (Kartal, 2009, s. 651), vezin gereği şeddeli bir harfî şeddesiz okumak demektir. Bu işleme genellikle “hadd, hatt, hakk, dürr” gibi tek heceli sözcükler terkibe girdiğinde vezin gereği başvurulmuştur (Saraç, 2019a, s. 219). *Hıfzî Dîvânçesi*’nde “kadd”, “redd” ve “kerre” kelimeleri “kad”, “red” ve “kere” şeklinde okunarak tahfîf yapılmıştır.

(Müstef'ilün fe'ûlün müstef'ilün fe'ûlün)

Bir nev-nihâle beñzer Tûbâ *kadiñ* hırâmı

Tâze fidân misâli saldı cihâna bir şâh (G. 10/3)

(Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün)

Âh eyler isem bir *kere* dâg-ı cigerimden

Kanlar dökülür dîde-i hûn-rîz [ü] terimden (G. 37/1)

2.1.1.9. Tenkîs

Sözlük manası “eksiltmek, eksiltilmek” (Parlatır vd., 2006, s. 557) olan tenkîs, bir aruz terimi olarak bir mısraın vezne uygun hâle getirilebilmesi için gerekli görülen yerde sözcüklerden harf eksiltmek demektir (Düzenli ve Bulak, 2018, s. 163). Klasik şiirde, aruz veznini Türk şiirine tatbik ederken ihtiyaç duyulan kısımlarda fazla hecenin atılması veya kapalı hecenin açık hece hâline getirilmesi için tenkîse başvurulmuştur (Düzenli ve Bulak, 2018, s. 163). *Ta'lim-i Edebiyyat*'ta tenkîs için verilen misaller arasında “temyîz” yerine “temîz”, “istignâ” yerine “sitignâ”, “sallar” yerine “salar”, “bâgçe” yerine “bagçe” gibi kullanımlar yer almaktadır (Öztürk, 2016, s. 133).

Kaynaklarda “Eflâtun”, “İstanbul”, “İskender”, “mâh”, “şâh”... gibi kelimelerin vezin gereği “Felâtun”, “Sitanbul”, “Sikender”, “meh”, “şeh” şeklinde okunması tahfif (kasr) başlığı altında verilmiştir (Saraç, 2019a, s. 219; Dilçin, 2013, s. 16). Ancak Kaplan (2019, s. 305), tahfifte şeddeli bir harfî şeddesiz okumak esas iken tenkîste kelimenin bünyesinden bir harf atılmasının söz konusu olduğunu belirtir. “Râh”, “şâh”, “külâh”, “siyâh” kelimelerinin vezin gereği “reh”, “şeh”, “küleh”, “siyeh” şeklinde okunduğu beyitlerden birkaçı aşağıda verilmiştir.

(Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün)

Eşk-i çeşmim dökeyim hâk-i **reh**inde zîrâ

Mâ‘-i nîsân ile dür yemde bulur neşv ü nemâ (G. 4/4)

(Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fa‘ilün)

Ol **şeh**-i hûbânı tezkîrdir mu‘ ammâdan garaz

Dîdeden dür olmasaydı leyl-i İsrâdan garaz (G. 21/1)

(Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün)

Ruhuñ üzre yüricek ‘amber-i bûy-ı sünbül

Açdı başdan **külehiñ** böyle du‘â-gûy sünbül (G. 31/1)

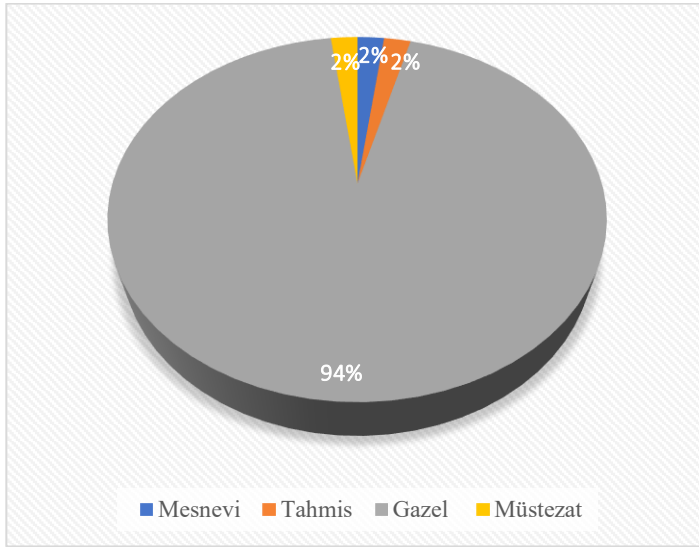
(Mef‘ûlû mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ûlün)

Tîr-i **nigehiñ** çekmege ey kaşı kemânım

Bâzû-yı hüner-keşle dile kuvvet olur mu (G. 45/2)

2.1.2. Nazım Şekilleri

Dîvânçe’de dört farklı nazım şekline yer verilmiştir. Bunların büyük bir bölümünü gazeller oluşturmaktadır. Eserde 1 mesnevî, 1 tahmîs, 45 gazel ve 1 müstezâd olmak üzere 48 manzume yer almaktadır. Aşağıdaki grafikte nazım şekillerinin *Dîvânçe*’deki dağılımı verilmiştir.

Grafik 1: Nazım şekillerinin dağılımı

2.1.2.1. Mesnevî

Arapça “sny” kökünden türemiş ve “ikişer ikişer” anlamına gelen “mesnen” kelimesinin bir nispeti gibi görünen bu kelime, kök ve şekil bakımından Arapça olsa da bu dilde kullanılmamıştır (Ateş, 1979, s. 127; Çelebioğlu, 2018, s. 19). Kelime, sözlükte “*muhtelifü’l-kavâfi ebyâta, ta’rif-i digerle her beyiti başlı başına mukaffa olan nazm*” olarak tanımlanır (Kartal, 2009, s. 412-413). Tanzim bakımından nazım şekillerinin en kolayı mesnevî olduğundan rivayetlere ve tasvirlerle dair uzunca manzumeler genellikle bu şekille yazılmıştır (Turan, 2015, s. 159). Bu nazım şeklinde beyit sayısı iki ile on binler arasında değişebilir; dolayısıyla belirli bir sınırlama söz konusu değildir (Ünver, 2011, s. 432).

Hıfzî Dîvânçesi’nde mesnevî nazım şekliyle yazılmış bir şiir bulunmaktadır. 16 beyitten oluşan bu küçük mesnevî, remel bahrinin kısa kalıplarından olan “*fe’îlâtün fe’îlâtün fe’îlün*” vezniyle kaleme alınmıştır. *Dîvânçe*’nin sonunda yer alan şiirin -eserdeki diğer tüm şiirlerde olduğu gibi- başlığı bulunmamaktadır.

Çeşitli tasnifleri olmakla birlikte mesnevîler konularına göre “aşk konulu mesnevîler, dinî ve tasavvufî mesnevîler, ahlaki ve öğretici mesnevîler, savaş ve kahramanlık konulu mesnevîler, bir şehri ve güzellerini anlatan mesnevîler ve mizahi mesnevîler” olmak üzere altı başlık altında sınıflandırılabilir (Dilçin,

2013, s. 177-201). Hıfzî'nin bu mesnevîsi, dinî içeriğiyle öne çıkan, eğitici ve öğüt verici nitelikte bir münâcâttır.

2.1.2.2. Musammat

Musammatlar; üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz, on... mısralı bentlerden oluşan nazım şekilleridir. Müzdevic ve mütekerrir olmak üzere ikiye ayrılırlar. Musammat müzdeviclerin bentlerinde sondan birer veya ikişer mısra aynı kafiyeyle olurken (Örneğin; murabbalarda “aaaa-bbba-cccca”); mütekerrir musammatlarda sondan birer veya ikişer mısra aynen tekrarlanır (Örneğin; murabbalarda “aaaa-bbba-cccca”) (İz, 2008, s. 443). *Dîvânçe*'deki tek musammat örneği aşağıda verilen tahmîstir.

2.1.2.2.1. Tahmîs

Kelime anlamı “beş bölük etmek, beş köşeli etmek; beş kat etmek, beş bölmek, bir nesneyi beş erkân üzere tertip ve imal etmek” (Kırkılıç ve Sancak, 2017, s. 172; Toparlı, 2016, s. 471) olan tahmîs kelimesi, edebî bir terim olarak “söylenmiş bir manzumenin her beytini matlada her iki mısrasıyla, diğerlerinde yalnız birinci mısrasıyla hem kafiye olmak üzere üç mısra zammedilerek beş mısraya iblağ eylemek” şeklinde tanımlanır (Belenkuyu, 2023, s. 113). Tahmîs edilen şiirler genellikle çok beğenilen, çok tanınan gazeller üzerine yapılır (Kurnaz ve Çeltik, 2013, s. 276). Bunun yanı sıra şairler kendi gazellerini de tahmîs etmişlerdir (Gökalp, 2012, s. 244).

Hıfzî Dîvânçesi'nde 1 tahmîs bulunmaktadır. Tahmîs-i müzdevic örneği olan şiirin kafiye şeması “aaaaa/bbbba/cccca...” şeklinde olup beş bentten oluşmaktadır. Âşıkâne duygularla kaleme alınmış olan tahmîste sevgilinin yüz, boy, saç, göz, kirpik... gibi güzellik unsurları çeşitli teşbih /istiareler yardımıyla öne çıkarılmış ve âşığın ayrılık acısından dolayı içinde bulunduğu çaresiz hâli işlenmiştir. Şiirin bir bendinde de Hz. Yûsuf kıssasına telmihte bulunulmuştur.

Ol cemâl-i âfitâb-ârâ cihânım kandadır
 Geçmez idi görmeyem gün şimdi yârim kandadır
 Âteş-i hicr ile yakdı cism [ü] cânım kandadır
 Görmedim çokdan o serv-i nev-hırâmım kandadır
 El-amân ol pâd-şeh-i kişver-sitânım kandadır
 ...
 Kıl nazar im‘ân ile gel **Hıfzî**-i nâ-çâra sen
 Derd-i ‘aşkıñla yanıp yakıldığı ikrâra sen
 Nakd-i cânın versene dünyâda hayr-âsâra sen
 Ger garaz tanzîr ise ey **Râtîb**-i bî-çâra sen
 Kandesin **Hıfzî** gibi şâ‘ir-zebânım kandadır (Th. 1/I-V)

2.1.2.3. Gazeller

Gazel kelimesi sözlükte “mahbûbenin hüsn-i cemâlini methederek kendisine takılma, bu yolda şiir söyleyerek mahbûbe ile eğlenme; aşk, muhabbet ve işret hakkında beş on beyitten mürekkep şiir” olarak tanımlanır (Yavuzarslan, 2015, s. 371). Edebî bir ıstılah olarak ise bilhassa aşk, güzellik ve şaraptan bahseden küçük şiirler için kullanılır (Ateş, 1947, s. 730). *Gazelde en çok işlenen konu kadın ve aşktır. Bunun yanı sıra sevgilinin güzelliği, çekiciliği, ona duyulan özlemin ve sevgilinin âşıka olan kötü davranışlarının verdiği ızdırap, rakibin âşık üzerinde uyandırdığı kızgınlık ve kıskançlık, feleğin ve talihin âşıka eziyeti, meyhane, içki âlemleri, şarabın zevki, baharın verdiği neşe, talihin iyi ve kötü cilveleri, dinle ilgili düşünceler, tasavvuf, ham sofularla alay, hayat, dünya ve ahiret hakkında türlü görüş ve hikmetler de gazellerde sık sık söz konusu edilmiştir* (Dilçin, 2011b, s. 140). Hıfzî’nin de gazellerinde muhtelif konuları ele aldığı görülmektedir.

Gazeller matlâi musarra olan beş veya yedi yahut dokuz beyitten mürekkep manzumeler olarak tanımlanmıştır (Belenkuyu, 2023, s. 62). Ancak nadir de olsa dört beyitli gazellere rastlanır (Saraç, 2019a, s. 47). Dilçin (2013, s. 109), 3 beyitli ve 4 beyitli gazellerden mahlas beyti bulunmayanların **nâ-**

tamâm gazel sayılabileceğini belirtir. Fakat bu tür gazellerin yarım mı kaldıkları yoksa kimi beyitlerin divanlara eksik mi alındığı belli değildir (Dilçin, 2011a, s. 24). Kurnaz ve Çeltik (2013, s. 80) ise mahlasın varlığının gazeli tamam, yokluğunun da eksik göstermeye veya nazım şeklini belirlemeye yeterli ölçü olmadığını, aksi hâlde mahlassız bütün şiirleri nâ-tamâm kabul etmek gerekeceğini ve nâ-tamâm konusunun şairinin beyanına bağlı olduğunu ifade etmişlerdir.

Dîvânçe'de 45 gazel bulunmaktadır. Bu gazellerin beyit sayıları 4 ile 8 arasında değişmektedir. *Dîvânçe*'de dört beyitli 1, 5 beyitli 40, 6 beyitli 1 ve 7 beyitli 3 gazel yer almaktadır. Dilçin'in tanımına göre, *Dîvânçe*'de nâ-tamâm sayılabilecek tek manzume 10. gazeldir. Ancak bu hususta -Kurnaz ve Çeltik'in belirttiği üzere- şairin bir bildirimi olmadığı için kesin bir hüküm verilememektedir.

Tablo 2: *Dîvânçe*'de Yer Alan Gazellerin Beyit Sayıları ve Gazel Numaraları

4 beyitli gazellerin numaraları	5 beyitli gazellerin numaraları	6 beyitli gazellerin numaraları	7 beyitli gazellerin numaraları
10	1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45	32	2, 12, 31

Gazellerin kafiye düzeninde elifba sırası takip edilmiştir. Sadece ز (zel) harfi ile gazel yazılmamıştır. En çok ise ه (he) harfi ile gazel kaleme alınmıştır. Aşağıdaki tabloda revî harflerine göre gazellerin sayıları verilmiştir.

Tablo 3: Revî Harflerine Göre Gazellerin Dağılımı

Harfler	Gazel sayıları	Gazel numaraları	Harfler	Gazel sayıları	Gazel numaraları
ا (elif)	4	1, 2, 3, 4	ط (tı)	1	22
ب (be)	1	5	ظ (zı)	1	23
ت (te)	1	6	ع (ayn)	1	24

ث (se)	1	7	غ (gayn)	1	25
ج (cim)	1	8	ف (fe)	1	26
ح (ha)	1	9	ق (kaf)	2	27, 28
خ (hı)	1	10	ک (kef)	1	29
د (dal)	2	11, 12	ل (lam)	2	30, 31
ذ (zel)	-	-	م (mim)	4	32, 33, 34, 35
ر (re)	4	13, 14, 15, 16	ن (nun)	2	36, 37
ز (ze)	1	17	و (vav)	1	38
س (sin)	1	18	ه (he)	6	39, 40, 41, 42, 43, 44
ش (şın)	1	19	ی (ye)	1	45
ص (sad)	1	20			
ض (dad)	1	21			

Gazelin matla beytinin birinci ya da ikinci mısraının makta beytinin son mısraında tekrar edilmesine **redd-i matla** denilmektedir (Olgun, 1936, s. 105). *Hıfzî Dîvânçesi*'nde redd-i matla bulunan iki gazel vardır. Bunlar 22 ve 34. gazellerdir.

‘Âlem-ârâ bir civânıñ şimdicek üftâdıyım

Bir güzel gün yüzlünüñ rıkkıyyet-i âzâdıyım

...

Ger sorarlarsa saña Hıfzî bu bîmârlık nedir

‘Âlem-ârâ bir civânıñ şimdicek üftâdıyım (G. 34/1-5)

Divan şairleri de değişik, özgün ve etkili redifler bularak **müreddef gazeller** yazmaya özel çaba göstermişlerdir (Dilçin, 2011a, s. 26). Müreddef şiir söyleme Türklere Acem şiirinden intikal etmiştir (Saraç, 2017, s. 29). Divan şiirinde redifli yani müreddef gazellerin, redifsiz (gayr-ı müreddef) gazellere

oranla sayılarının daha çok olduğu belirtilir (Dilçin, 2011a, s. 28). Hıfzî ise *Dîvânçe*'sinde gayr-i müreddef gazelleri daha fazla tercih etmiştir.

Nev-civânım giderek âfet-i devrân **olmuş**

Tâze-terlik saña in'âm ile ihsân **olmuş**

...

Aldayıp mekr [ü] füsûn ile seni ey Hıfzî

Dün gece hâne-i ağıyarda mihmân **olmuş** (G. 19/1-5)

Suhan-perdâz erbâb-ı safâda bir gazel **gördüm**

Sözüm yok togrusu meyl eyledim ben bî-bedel **gördüm**

...

Yine Râsih Efendi semtine pey-revlik eylersin

Bugün hûbân-ı 'asrı Hıfziyâ pek mübtezel **gördüm** (G. 32/1-5)

2.1.2.4. Müstezâd

Müstezâdın sözcük anlamı “ziyadeleşmiş, artmış, çoğalmış” demektir (Devellioğlu, 2015, s. 881). Edebî bir terim olarak ise mısraların sonuna “ziyade” denilen mevzun ve kısa bir parça ilave edilmesiyle oluşan ziyadeli mısralı manzumelere denilmektedir (Olgun, 1936, s. 88). İpekten (2004, s. 19), gazelin her mısraına kısa mısralar eklenerek yeni bir nazım şekli türetildiğini ve bu şekle müstezâd dendiğini belirtir. Kurnaz ve Çeltik'e göre (2013, s. 109) ise müstezâd bir nazım şekli değildir. Beyitlerin uzun mısralarına, o mısraın vezninin ilk ve son tefilesine uygun vezinde eklemeler yapılan gazellere “müstezâd” denilmektedir.

Müstezâdlar, genellikle aruzun “*mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün*” kalıbıyla yazılan gazellere, ziyade mısraları “*mef'ûlü fe'ûlün*” olan mısraların eklenmesiyle oluşmuştur (İpekten, 2004, s. 33). Ancak farklı nazım şekilleriyle kurulan ve başka vezinlerle yazılan müstezâdlar da bulunmaktadır. Kafiye düzenleri “aa aa; bb aa; cc aa/ aa aa; bx aa; cx aa/ ab ab; cc ab; dd ab/ ab ab; cx ab; dx ab” olmak üzere dört şekildedir (Saraç, 2019a, s. 68). Müstezâd meydana

getirmek çok maharet ve incelik isteyen bir iş olduğundan her şair müstezâda el atmamış ve bu sebeple divanlarda fazlaca müstezâd örneğine rastlanılmamıştır (Akün, 1994, s. 407; Saraç, 2019a, s. 69).

Hıfzî Dîvânçesi'nde de sadece bir müstezâd bulunmaktadır. Müstezâdın kafiye örgüsü “aa aa; bx aa; cx aa; dx aa; ex aa” biçimindedir. Şair, bu nazım biçimini geleneğe uygun şekilde, hezec bahrine ait “mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün” ve “mef'ûlü fe'ûlün” kalıplarıyla kaleme almıştır.

Üftâde olup dil yine mahzûn efendim

Âgûş edebilsem

Kapdı bu gönül murgunu ol kaşı kemendim

Hâmûş edebilsem

Kad kâmetini gösterip ol şâh-ı sanavber

Bâlâ-yı bülendi

Boy çekdi yine 'âleme ol serv-menendim

Ser-pûş edebilsem (Ms. 1/I-II)

2.1.3. Kafiye ve Redif

Klasik Türk şiirinin en önemli ahenk unsurlarından biri olan kafiye, kısaca en az iki mısra sonundaki ses tekrarıdır. Şiirde zengin işlevlerle yerini alan bu ses tekrarlarının bulunduğu kelimelerin ya kendilerinin ya da anlamlarının farklı olması gerekmektedir. Yüzyıllardır şiirde vazgeçilmez bir öge olarak kabul edilen kafiye, sadece Türk edebiyatına özgü değildir; diğer dillerin edebiyatlarında da farklı özellikleri ile de olsa karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde her ne kadar şiirin tanımı içinde belirtilmese de her dönemde şiir dilinin önemli bir özelliği olarak kendisini göstermektedir (Saraç, 2019b, s. 573). Şiirin temel öğelerinden biri olan ve kaffiyenin bütünleyicisi ve zenginleştiricisi olarak görülen redif ise “söz tekrarlarının mısra sonlarında simetrik olarak kullanılması” şeklinde tanımlanır. Bu bağlamda redif, simetrik tekrarlarıyla şiiri belirli bir konu veya kavram etrafında toplayarak güçlü bir

atmosfer yaratır. Bu tekrarlar, genellikle duygu ve düşünce açısından zemin hazırlayarak ona “yek-ahenk” diye adlandırılan bir bütünlük kazandırır (Akün, 1994, s. 402; Macit, 2005, s. 78-83). Redif, şiirde ahengi artırarak okuyucuyu/dinleyiciyi etkilerken aynı zamanda şiirin çağrışım dünyasını da zenginleştirir. Bu sayede şiirde ses ve anlamın odak noktası hâline gelir. Böyle bir odak noktası, şiirin kendi içinde varlık bütünlüğünü sağlar. Kafiye gibi redif de sadece Türk edebiyatına özgü değildir. Özellikle Fars şiirinde de -Türk edebiyatındaki kadar olmasa da- önemli bir yer tutar. Divan şiirinde şairler, -bütün klasik edebiyatlarda olduğu gibi- dâhil oldukları geleneğin estetik nizamına sıkı sıkıya bağlı kalmışlardır. Bu bakımdan divan şiirinde kafiye ve redif gibi unsurların kullanımını büyük ölçüde gelenek belirlemiştir. Bu anlayışta kafiye daha çok göze hitap eder. Dolayısıyla şairler, bazen Türkçe kelimelere getirilen eklerle birbiriyle kafiyeli olması mümkün olmayan ancak benzer sesleri ihtiva eden kelimelerle kafiye yapmışlardır. Kimi zaman da redifin sağladığı sese kafiyeyle emanet etmişlerdir (Macit, 2005, s. 78-83). Şairler, kendine özgü kuralları olan klasik Türk edebiyatı geleneğinde, bir yandan geleneksel sınırlar içinde kalmayı diğer yandan ise farklılığı yakalamayı amaçlamışlardır. Hem özgünlük peşinde koşan hem de dilde mükemmelliği hedefleyen şairler, bu hedeflere ulaşmak için kafiye ve redifin sunduğu imkânlardan büyük ölçüde yararlanmışlardır (Aydemir ve Çeltik, 2012, s. 120). Bu bağlamda Hıfzî de gelenek dâhilinde kafiye ve redifin işlevinden istifade etmiştir. Şair, klasik Türk edebiyatının kafiye anlayışına bağlı kalmaya çalışmış ve aynı zamanda şiirlerinde bu gelenekte kullanılan kafiye çeşitlerinden faydalanmıştır. Hıfzî’nin daha çok mücerred ve mürdef kafiye biçimlerini tercih ettiği, müesses kafiyeyle çok az, mukayyed kafiyeyle ise hiç kullanmadığı görülmüştür.

Kafiye-i Mücerrede

Sadece revî harfinin tekrarı ile yapılan kafiyelerdir (Saraç, 2019b, s. 583). Yani mısra sonlarındaki tek sesin tekrarlanmasıyla oluşan kafiye çeşididir. *Dîvânçe*’de kafiye-i mücerrede ile yazılmış toplam 19 gazel bulunmaktadır. Ancak gazellerin dışında, mesnevînin bazı beyitleri de bu kafiye türü ile yazılmıştır. *Dîvânçe*’de kafiye-i mücerrede yazılmış manzumeler şunlardır: M. 1 (b. 3, b.7, b. 8, b. 12, b. 16), G. 1, G. 2, G. 3, G. 4,

G. 5, G. 13, G. 16, G. 18, G. 21, G. 24, G. 26, G. 27, G. 29, G. 32, G. 37, G. 38, G. 40, G. 44, G. 45. Aşağıda bu kafiye çeşitlerine dair bazı örnekler verilmiştir:

Şîve-i yâre gönül murgumuz etdi fedâ

Per urup başladı pervâza o şûh-ı vâlâ (G. 4/1)

Çekme dil bir dem gam-ı dünyâyı etme hiç keder

Kalmadı dünyâda zîrâ ne Cem [ü] ne tâc-ver (G. 13/1)

Ol şeh-i hûbânı tezkîrdir mu‘ammâdan garaz

Dîdeden dûr olmasaydı leyl-i İsrâdan garaz (G. 21/1)

Kafiye-i Mürdefe

Ridf harfî bulunduran kafiyele kafiye-i mürdefe adı verilir. Revîden önce gelen ve ridf adı verilen “elif, vav, ye” harflerinden birinin kafiye kelime bulunması gerekir (Saraç, 2019b, s. 588). Yani bir uzun ünlü (â, î, û) ile bir sessiz harften meydana gelen kafiye çeşididir. Hıfzî’nin şiirlerinde söz konusu kafiye’nin ridf-i elifî, ridf-i vâvî ve ridf-i yâvî ile oluşturulan tüm çeşitlerine rastlamak mümkündür. *Dîvânçe*’de mürdef kafiye ile yazılmış 24 gazel ve 1 müstezâd bulunmaktadır. Bunun yanı sıra mesnevînin bazı beyitleri ile tahmîsin bazı bentleri bu kafiye türü ile kaleme alınmıştır. *Dîvânçe*’de kafiye-i mürdefle yazılmış manzumeler şunlardır: M.1 (b. 1, b. 2, b. 4, b. 5, b. 6, b. 10, b. 11, b. 13, b. 14), Th.1. (Th. 1/I, 1/II, 1/III, 1/IV, 1/V), G. 6, G. 7, G. 8, G. 9, G. 10, G. 11, G. 12, G. 17, G. 19, G. 20, G. 22, G. 23, G. 25, G. 30, G. 31, G. 33, G. 34, G. 35, G. 36, G. 39, G. 41, G. 42, G. 43, Ms. 1. Aşağıda mürdef kafiye için bazı örnekler verilmiştir:

Mey-nâb ederse âb ile cüz’ice ihtilât

Nûş eyledikçe al lebiñ vermede neşât (G. 22/1)

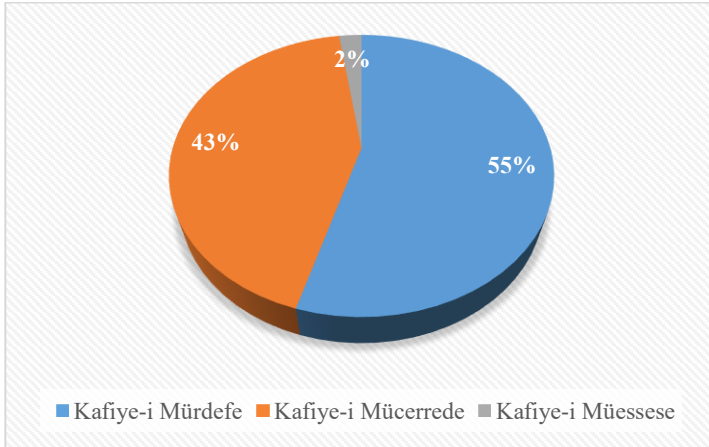
Beni nefis eyledi şol deñlü zebûn
 Hâtıra gelmiyor aslâ Bî-çûn (M. 1/5)

Meh-likâ Yûsuf gibi ol Hazret-i Hakka halîl
 Çâk-ı pîrâhen edip Züleyhâ gibi olma zelîl
 Girye-i eşk ile buldu râh-ı Ken'âna delîl
 Aglamakdan dîdeler Ya' kûbveş oldu ' alîl
 Bir haber ver ey sabâ ol nûr-ı ' aynım kاندadır (Th. 1/II)

Kafiye-i Müessese

Te'sis harfinin bulunduğu kafiye'dir (Saraç, 2019b, s. 588). Yani elif harfî ile revî harfî arasına harekeli başka bir harfin girmesiyle oluşan kafiye çeşididir. Bu elife “te'sis”, te'sis ile revî arasındaki harekeli harfe ise “dahîl” denir. *Dîvân*’da kafiye-i müessese ile yazılmış tek manzume 28. gazeldir.

Rûy-ı meh-rûya selâm vermege dîvâne mi yok
 Müşterî bulmaga gün yüzlüye cânâne mi yok (G. 28/1)

Grafik 2: Kafiye Türlerinin Dağılımı

Hıfzî, -birçok divan şairi gibi- genellikle Arapça ve Farsça kelimelerle kafiye yapma yoluna gitmiş; dolayısıyla Türkçe kelimelere çok az yer vermiştir. Kafiye düzeninde yer verdiği Türkçe kelimeleri genellikle Arapça ve Farsça kelimelerle birlikte kullanmıştır. Örneğin 37. gazelde; ciger, şerer, der, ber, ser gibi kafiye kelimeler arasında Türkçe “ter” kelimesi görülmektedir. Şair, 27. gazeline “çıkmasak, yakmasak, bakmasak, sermasak, basak, yasak” gibi Türkçe sözcüklerle de kafiye oluşturmuştur. Ancak şiirlerinin geneline bakıldığında bunun bir istisna olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, Hıfzî’nin kimi zaman aynı dile ait kelimelerle kimi zaman ise Türkçe-Arapça, Türkçe-Farsça, Arapça-Farsça ve Arapça-Farsça-Türkçe sözcüklerle kafiye örgüsünü oluşturduğunu göstermektedir.

Türkçe Kelimelerle Yapılan Kafiylere Örnek:

Ba^c d-ı ezmân-ı sabâvet gitdi

Beni nefis âteşine berkitdi (M.1/8)

Arapça Kelimelerle Yapılan Kafiylere Örnek:

Gayra meyl etme güzel gel bize ülfet eyle

Nûş-ı nev-bâde ile def^c -i harâret eyle (G. 40/1)

Farsça Kelimelerle Yapılan Kafiylere Örnek:

Gel ey âvâre murg-ı dil dolaşma sayd şikârında

Urup pervâz uçup kuş gibi kalma bezm-i yârında (G. 41/1)

Türkçe-Arapça Kelimelerle Yapılan Kafiylere Örnek:

Olmak isterseñ cihânda ber-murâd

Fikr-i dünyâyı hemân ardına ad (G. 11/1)

Türkçe-Farsça Kelimelerle Yapılan Kafiyelelere Örnek:

Çokdan berü ol serv-i revân çıkmadı karşu

Sakf-ı felegi eyledi mesken yine meh-rû (G. 38/1)

Arapça-Farsça Kelimelerle Yapılan Kafiyelelere Örnek:

Kıldı lâgar beni bu nefis ü hevâ

Keremiñden baña lutf et şâhâ (M. 1/3)

Tablo 4: *Hıfzî Dîvânçesi*'nde Kullanılan Kafiye Türlerinin Şiirlere Göre Dağılımı

Nazım Şekilleri	Kafiye-i Mücerrede	Kafiye-i Mürdefe	Kafiye-i Müessese
Mesnevî	-â (ا) (3,7 ve 9. beyit) -et (ت) (8. beyit) -iç/-eç (چ) (12. beyit) -er (ر) (16. beyit)	-ûb (وب) (1. beyit) -ân (ان) (2, 4, 11 ve 13. beyit) -ûn (ون) (5. beyit) -ât (ات) (6, 10. beyit) -în (ين) (14. beyit) -âd (اد) (15. beyit)	
Tahmîs		-âm/-ân (ام), (ان) (I. bend) -îl (يل) (II. bend) -âg (اغ) (III. bend) -âd (اد) (IV. bend) -âr (ار) (V. bend)	
1. Gazel	-â (ا)		
2. Gazel	-â (ا)		
3. Gazel	-â (ا)		
4. Gazel	-â (ا)		

5. Gazel	-eb, -ep (ب), (پ)		
6. Gazel		-ât (ات)	
7. Gazel		-âs (اث)	
8. Gazel		-âc (اج)	
9. Gazel		-âh (اح)	
10. Gazel		-âh (اخ)	
11. Gazel		-âd (اد)	
12. Gazel		-îd (يد)	
13. Gazel	-er (ر)		
14. Gazel	-	-	-
15. Gazel		-în (ين), -ân (ان), - ûn (اون), -ayn(اين), - em (م)	
16. Gazel	-ar (ر)		
17. Gazel		-âz (از)	
18. Gazel	-es (س)		
19. Gazel		-ân (ان)	
20. Gazel		-âs (اص)	
21. Gazel	-â (ا)		
22. Gazel		-ât (اط)	
23. Gazel		-âz (اظ)	
24. Gazel	-â (ا)		
25. Gazel		-âg (اغ)	
26. Gazel	-ef (ف)		
27. Gazel	ak (ق)		
28. Gazel			-âne (انه)
29. Gazel	-ek (ك)		
30. Gazel		-âl (ال)	
31. Gazel		-ûy (اوى)	
32. Gazel	-el/-al (ل)		
33. Gazel		-ân (ان)	

34. Gazel		-âd (اد)	
35. Gazel		-ân (ان)	
36. Gazel		-ûş (وش)	
37. Gazel	-er (ر)		
38. Gazel	-û/-u (و)		
39. Gazel		-ân (ان)	
40. Gazel	-et (ت)		
41. Gazel		-âr (ار)	
42. Gazel		-âr (ار)	
43. Gazel		-âr (ار)	
44. Gazel	-â (ا)		
45. Gazel	-et (ت)		
Müstezâd		-ûş (وش)	

Kafiye Kusurları

Nazım tekniğine büyük önem verilen klasik Türk edebiyatı geleneğinde, kafiye kullanımı için belirli bir çerçeve oluşturulmuştur. Bu çerçevenin dışına çıkılması ise kafiye kusurlarını meydana getirmiştir.

Klasik şiirde, Arap harfleriyle yazılışları aynı fakat harekeleri farklı olan kelimeler arasında uyak yapılması kabul edilmezdi. Eğer böyle bir uyak yapılırsa, bu durum kafiye kusuru olarak değerlendirilirdi. Bu çerçevede, kafiye kusurları dört ana başlık altında ele alınmaktadır: *Sinâd*, *ikvâ*, *ikfâ* ve *îtâ* (Dilçin, 2013, s. 64). Hıfzî'nin şiirlerinde de söz konusu kusurlardan bazıları görülmektedir:

***Sinâd*:** Kafiyele kelimelerde ridf harflerinin aynı olmamasıdır. Örneğin; “Zâr” ile “zîr” ve “zor” gibi (Dilçin, 2013, s. 64). *Dîvânçe*'de 15. gazelin 3. beytinde bu kusura rastlanmaktadır. Zira ridf-i elifi ile oluşturulan kafiye düzeni birinci beytin ilk mısraında ve 3. beyitte bozulmuştur.

Sordum ol serv-i bülende nâzenînim kandadır

Ebre girmiş meh gibi tâze civânım kandadır (G. 15/1)

Haddi hoş mâ 'il hevâ-yı kâkülün sevdâsına

Dâr-ı gîsûdan halâs oldum derûnum kandadır (G. 15/3)

İktâ: Kafiyele kelimelerde revî harfinin Arap harfleriyle yazılışları ayrı fakat okunuşta ses bakımından aynı olmasıdır. Örneğin; “şabâh” ile “sipâh” gibi. *Dîvânçe*’deki 10. gazelde bu kusur ile karşılaşmaktadır.

Rûm ili olmadıgı bellü olur kelâmdan

Bir suhan Anadolu da âh enînedir tarḥ (G. 10/2)

Bir nev-nihâle beñzer Tûbâ kadîñ hırâmı

Tâze fidân misâli saldı cihâna bir şâḥ (G. 10/3)

Îtâ: Şiir içinde kafiyele aynı anlamda yinelenmesidir (Saraç, 2019b, s. 590). *Dîvânçe*’de 2. gazelde yer alan “sezâ” kelimesi aynı anlamda iki defa kullanılmıştır. Dolayısıyla kafiye kusuru olarak *îtâ* yapılmıştır.

Çıkıp dūd-ı âh âsmâna gider

Beni hüsnün odına yaksañ sezâ (G. 2/5)

Çü Hıfzî mukayyed degül deftere

Anı kayd-ı defter ederseñ sezâ (G. 2/7)

Dîvânçe’de bunların yanı sıra bazı kelimelerin yazımı değiştirilerek veya farklı yöntemlerle oluşturulan kafiye kusurları da görülmektedir. Örneğin; 31. gazelin 1, 3, 6 ve 7. beyitlerinde uyak ile redif arasında “izafet kesresi” bulunmazken 2, 4 ve 5. beyitlerde mevcuttur.

Ruhuñ üzre yüricek ‘amber-i bûy-ı sünbül
Açdı başdan külehiñ böyle du‘â-gûy sünbül

Tabla perçem gibi kandîl salıp etrâfa o yâr
Dâglandı yine kâkûl ile mûy-ı sünbül

Çeşm-i eşkim gibi bârân-ı kerem yagdıkdâ
Ebr-i nîsân-ı pür-dâne-i lû‘lû‘ sünbül

Deşt ü sahrâda biten lâle-i nu‘mânî imiş
Kûy-ı gülşende imiş mesken-i kûy-ı sünbül

Göklere çıksa n’ola âh [u] figânım zârım
Dâğlar sînem[i] yakdı göre rûy-ı sünbül

Hep şükûfe derilip yanına geldikde beri
Cümleten nergis [ü] lâle dahı şeb-bûy sünbül

Bâgbândan izin al Râsihe göster yüzünü
Zikr ede Hıfzî gibi hây ile hûy sünbül (G. 31/1-7)

Dîvânçe’de bir gazelin tüm beyitlerinde aynı tür kafiye kullanılmadığı gözlemlenmektedir. Örneğin; 39. gazelin 1, 2, 3 ve 5. beyitlerinde “-ân” mürdef kafiye, 4. beytinde ise “-âne” müesses kafiye yer verilmiştir.

O çeşm-i mest-i âhûnuñ nigâhı kâr eder cânâ
Yanar sûzişle cânı ‘arz ederler mîr-i mîrâna

Dilim eskitdi cânâ kûy-ı çâra menzil almakdan
Süvâr-ı esb olunca tâ gider Îrân[a] seyrâna

Dolaşdı dil hevâ-yı ‘aşkına bî-sabr şekîb oldu
Açık baş pâ-bürehne def gibi döndü bu dîvâne

Elif kâmetli yârim rahm edem derdi saña lîkin
Yapışmazsın bu gerdâna edersin ‘ahd ü peymâne

Nazîriñ isterim cânâ esîrim dâm-ı zülfüñde
Başımda kîl [ü] kâle bakmagıl Hıfzî yeter câna (G. 39/1-5)

Klasik şiirde, kafiyelelerin aynı dilden kelimelerle oluşturulmasının yanı sıra gramer açısından da aynı işleve sahip olmaları önemlidir. Bu nedenledir ki isimle isim, sıfatla sıfat, fiille fiil vb. kelimeler birbirleriyle kafiyeleştirilmiştir. *Dîvânçe*’de çeşitli sebeplerle bu kurala uyulmadığı görülmektedir.

Vişn-âbî meyle keyfim ederse ger imtizâc
Ma‘ cûn-ı berş ile edemezsin baña ‘ilâc
Nefs [ü] hevâña tâbi‘ olursañ sakın meded
Şeytân işinde eyle [ki] ta‘ cîl gözün[ü] aç

Müstagnîdir şu gönül olan bâb-ı Hazrete
Etmez Cenâb-ı Hakk anı kimseye ihtiyâc (G. 8/1-3)

Kafiye harfî olan revînin kelimenin aslî harflerinden birisi olması gerekmektedir. Bu kurala uyulmaması kafiye kusurlarından biri olarak değerlendirilir. Revîde tekellûf (Saraç, 2019b, s. 593) olarak da bilinen bu kusura *Dîvânçe*'de de rastlanmaktadır. Örneğin; 9. gazelde kafiye oluşturan kelimeler sırasıyla şu şekildedir: “tâc-ver, heder, eder, güzër, ser”. Görüldüğü üzere buradaki dört kelimede kafiye harfleri sözcüğün aslî harfidir. Ancak “eder” kelimesinde kafiye “-er” fiil çekim ekidir.

Çekme dil bir dem gam-ı dünyâyı etme hiç keder

Kalmadı dünyâda zîrâ ne Cem [ü] ne tâc-ver

Eskidir yokdur kanâ‘at pek tayanma câhına

Mansıb aldı [mı] eder hep âhiret havfîñ heder

Bir gül-i ra‘nâya meftûn oldu şeydâ gönlümüz

Sahn-ı gülşen içre bülbül gibi dil feryâd eder

Zülf-i ‘anber-bûyuna Mecnûn diyü bend eyleyip

Deşt [ü] sahrâ Kays gibi niçe yıl etdim güzër

‘Âkıbet kurtulmadım yâriñ dolaşdım zülfüne

Hıfziyâ bu kîl ü kâliñ oldu pür-sevdâ-yı ser (G. 9/1-5)

Redif

Hıfzî’nin şiirlerinde kafiye çeşitliliğinin yanı sıra redif bakımından da bir zenginlik göze çarpmaktadır. Şair, şiirlerinde kafiye+ek, kafiye+kelime, kafiye+ek+kelime veya kafiye+ek+kelime grubu hâlinde redif biçimlerini tercih ederken, özellikle kafiye+ek yapısındaki rediflere daha fazla önem

atfetmiş; Arapça, Farsça ve Türkçe kelimeleri redif olarak kullanmıştır. Ancak redif seçiminde daha çok Türkçe kelimeleri tercih etmiştir. *Dîvânçe*'de mesnevînin 1, 2, 3, 5, 7, 10, 13, 14 ve 15. beyti, tahmîsin 2. bendi ve 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 16, 17, 18, 20, 22, 24, 25, 26, 27, 29, 30 ve 38. gazel redifsiz olarak kaleme alınmıştır.

Ek Hâlindeki Redifler:

-a, -da, -di, -dir, -eyim, -ım, -ında, -ıyım, -imden, -yı.

Örnek:

Âh eyler isem bir kere dâg-ı cigerimden

Kanlar dökülür dîde-i hûn-rîz [ü] terimden (G. 37/1)

Ek+Kelime Hâlindeki Redifler:

-a/-e beñzer, -dir elfâz, -dan garaz -ım senden, -im/-ım/-em/-um kandaır, -mi yok.

Örnek:

Sühan-ı ehl-i dile dürr-i ‘Adendir elfâz

Böyle yektâ sözü nazmımda resendir elfâz (G.23/1)

Kelime Hâlindeki Redifler:

edebilsem, eylesin, eyle, gördüm, olmuş, sen, sîneme, sünbül, veririm.

Örnek:

Suhan-perdâz erbâb-ı safâda bir gazel gördüm

Sözüm yok togrusu meyl eyledim ben bî-bedel gördüm (G.

32/1)

Kelime Grubu Hâlindeki Redifler:

olur mu.

Örnek:

Bir kerre o meh-rû ile hem-sohbet olur mu

Ol tal' at-ı hûrşîd ile ünsiyyet olur mu (G. 45/1)

Ek+Kelime Grubu Hâlindeki Redifler:

-ıma bâ'is budur.

Örnek:

Güm olup ol nev-civânım dâdıma bâ'is budur

Gonce açılmaz çemende bâdıma bâ'is budur

Ol vefâ-keş gam gelip imdâdıma bâ'is budur

Bülbülâsâ tâ seher feryâdıma bâ'is budur

Dîdeden pinhân olup ol gülsitânım kandaır (Th. 1/IV)

Dîvânçe'deki 20 gazelde ve müstezâdda redif bulunmaktadır. Bunun dışında mesnevînin bazı beyitlerinde (1, 2, 3, 5, 7, 10, 13, 14 ve 15. beyit) tahmîsin kimi bentlerinde (I, III, IV ve V. bent) redif yer almaktadır.

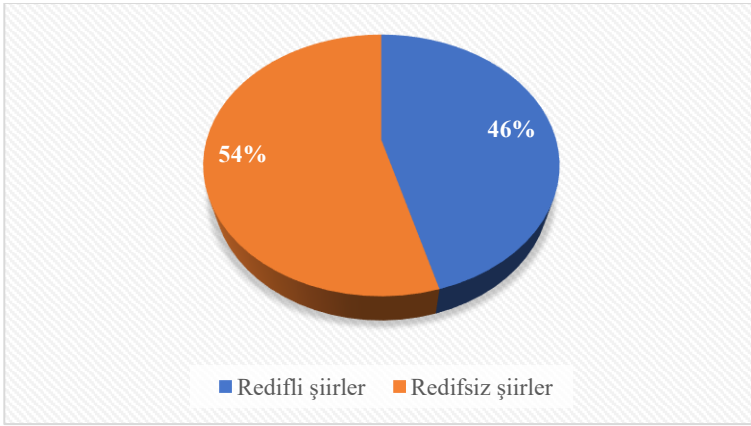
Tablo 5: *Hıfzî Dîvânçesi*'nde Kullanılan Redif Çeşitlerinin Şiirlere Göre Dağılımı

Nazım Şekilleri	Ek Hâlindeki Redifler	Kelime Hâlindeki Redifler	Ek+Kelime Hâlindeki Redifler	Kelime Grubu Hâlindeki Redifler	Ek+Kelime Grubu Hâlindeki Redifler
Mesnevî	-ım (4. beyit) -di (8. beyit)		-ım senden (6. beyit)		

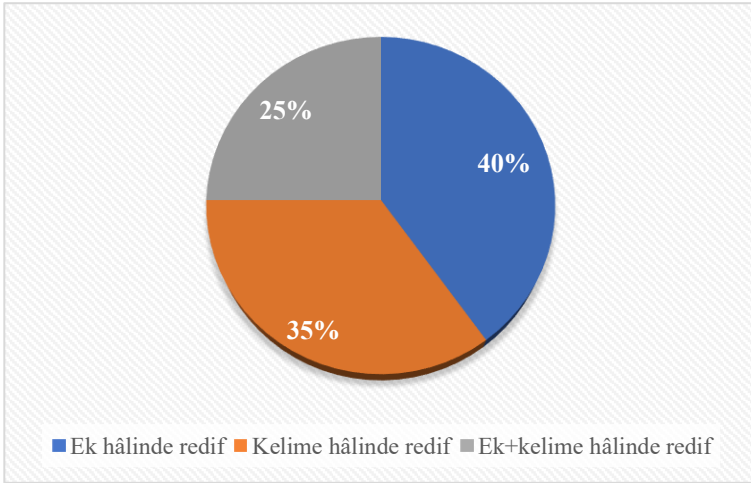
	-y1 (9. beyit) -a (11. beyit) -eyim (12. beyit) -dır (16. beyit)				
Tahmîs		sîneme (III. bend) sen (V. bend)	-ım kandağır (I. bend)		-ıma bâ'is budur (IV. bend)
1. Gazel	-	-	-	-	-
2. Gazel	-	-	-	-	-
3. Gazel	-	-	-	-	-
4. Gazel	-	-	-	-	-
5. Gazel	-	-	-	-	-
6. Gazel	-	-	-	-	-
7. Gazel	-	-	-	-	-
8. Gazel	-	-	-	-	-
9. Gazel	-	-	-	-	-
10. Gazel	-	-	-	-	-
11. Gazel	-	-	-	-	-
12. Gazel	-	-	-	-	-
13. Gazel	-	-	-	-	-
14. Gazel			-a/-e beñzer		
15. Gazel			-im/-ım/-em/-um kandağır		
16. Gazel	-	-	-	-	-
17. Gazel	-	-	-	-	-
18. Gazel	-	-	-	-	-

19. Gazel		olmuş			
20. Gazel	-	-	-	-	-
21. Gazel			-dan garaz		
22. Gazel	-	-	-	-	-
23. Gazel			-dir elfâz		
24. Gazel	-	-	-	-	-
25. Gazel	-	-	-	-	-
26. Gazel	-	-	-	-	-
27. Gazel	-	-	-	-	-
28. Gazel			-mi yok		
29. Gazel	-	-	-	-	-
30. Gazel	-	-	-	-	-
31. Gazel		sünbül			
32. Gazel		gördüm			
33. Gazel	-im				
34. Gazel	-iyım				
35. Gazel		veririm			
36. Gazel		eylesin			
37. Gazel	-imden				
38. Gazel	-	-	-	-	-
39. Gazel	-a				
40. Gazel		eyle			
41. Gazel	-ında				
42. Gazel	-ında				
43. Gazel	-ında				
44. Gazel	-da				
45. Gazel				olur mu	
Müstezâd		edebilsem			
Toplam	14	9	7	1	1

Tabloya göre *Dîvânçe*'deki gazeller ile müstezâdda bulunan redif çeşitlerinin sayıları şu şekildedir: Ek hâlinde redif 8, kelime hâlinde redif 7, ek+kelime hâlinde redif 5'tir. Ek+kelime grubu hâlinde redif ise bulunmamaktadır. Bunun dışında mesnevînin 6 beytinde ek hâlinde redif, 1 beytinde ek+kelime hâlinde redif, tahmîsin I. bendinde ek+kelime hâlinde redif, III ve V. bendinde kelime hâlinde redif, IV. bendinde ise ek+kelime grubu hâlinde redif kullanılmıştır. Aşağıdaki grafiklerde sırasıyla rediflerin ve redif türlerinin dağılımı verilmiştir.

Grafik 3: Şiirlerdeki Redif Dağılımı⁸

Grafik 4: Şiirlerde Redif Çeşitlerinin Dağılımı

⁸ Rediflerin dağılım oranı belirlenirken mesnevî ve tahmîs nazım şekilleri değerlendirme dışı bırakılmıştır.

2.2. Dîvânçe'nin Muhteva Özellikleri

Hıfzî Dîvânçesi'nde bir mesnevî bulunmaktadır. Bu mesnevî de münâcât türünde kaleme alınmıştır. Sözlükte “dergâh-ı ilâhiyye arz-ı niyâz; Cenâb-ı Hakka niyaz yollu söylenilen manzume” (Parlatır vd., 2006, s. 364) olarak açıklanan münâcât, günahkârlık ve pişmanlık duygularının dile getirildiği şiirlerdir. Günahkâr bir kulun Allah'ın inayetinden başka sığınacak yeri olmadığından münâcâtlarda Allah'ın bağışlayıcılığını ifade eden Rahîm, Rahmân, Gaffâr, Muîn, Settâr, Kerîm gibi isim ve sıfatlarından sıkça söz edilir (Canım, 2020, s. 212). Hıfzî de mesnevîsinde Gâfir, Sâtir, Hudâvend, Bî-çûn, Rahmân isimlerini zikrederek bağışlayan, kusurları örten, benzeri olmayan, her şeyi yoktan var eden ve her şeyin sahibi Allah'a yalvarışta bulunur.

Meded ey Gâfir-i 'isyân [u] zünûb

Meded ey Sâtir-i fenâ-yı 'uyûb

Sensin o şâh-ı Hudâvend-i cihân

Sen dediñ 'âleme cûdunla *fe-kân* (M. 1/1-2)

Beni nefis eyledi şol denlü zebûn

Hâtıra gelmiyor aslâ Bî-çûn (M. 1/5)

Varıcak cennetine ey Rahmân

Çıka karşı baña hûr u gılmân (M. 1/13)

Hıfzî, nefesine ve heveslerine kapıldığını, amel defterinde hiçbir iyilik bulunmadığını aksine hep günah ve kusurlar olduğunu ifade eder. Şair; mahşer gününde, mizanda güzel amellerinin ağır basmasını, sıratı yıldırım gibi geçmeyi, korkusuzca Kevser suyundan içmeyi arzu eder. Ayrıca, cennete girmek, orada huri ve gılman ile karşılaşmak ve cennetin en yüce makamına erişmek için Allah'a niyazda bulunur. Tüm bunlara istidadı olmadığını düşünerek çaresiz ve değersiz bir kul olarak Allah'tan yardım diler.

Kıldı lâgar beni bu nefis ü hevâ
Keremiñden bana lutf et şâhâ (M.1/3)

Yazmadım defterime hîç hasenât
Oldu hep cürm [ü] kusûr seyyi 'ât

Varıcak çekmek içün mîzâna
Hüsn-i a' mâlim ağır et yana

Yıldırım gibi sırâtı geçeyim
Havfsız Kevseriñ âbîñ içeyim

Varıcak cennetine ey Rahmân
Çıka karşı baña hûr u gılmân (M. 1/10-13)

Bende yokdur buna hîç isti' dâd
Yine sendendir olur [kim] imdâd (M. 1/15)

Bu münâcâtın dışında Hıfzî, bazı gazellerinde de Allah'ın farklı isimlerine yer vermiştir. Aşağıdaki beyitlerde, Allah'ın gönlü tok kullarını kimseye muhtaç etmeyeceği; oruç ibadetine devam eden ve bu yolda sabreden kullarını ise açlıklarına rağmen “Sabûr” ismiyle manevi olarak doyuracağı dile getirilmiştir.

Müstagnîdir şu gönül olan bâb-ı Hazrete
Etmez Cenâb-ı Hakk anı kimseye ihtiyâc
Savm-ı şerîfe her kim ederse müdâvemet
İsm-i Sabûr ile toyar elbetde olsa aç (G. 8/3-4)

Dîvânçe'de üç peygamberin adı zikredilmektedir. Bunlardan ilk ikisi, Hz. Yûsuf ve babası Hz. Yakûb'dur. Şair, *Dîvânçe*'de yer alan tahmîsin bir bendinde, Yûsuf Sûresi'nin 26–29 ve 84. âyetlerine⁹ telmihte bulunur. Bu beyitlerde Hıfzî, Hz. Yûsuf gibi güzel ahlaklı ve Allah'a sadık bir kul olmayı öğütlerken; nefesine yenilip Hz. Yûsuf'un gömleğini yırtan Züleyhâ gibi zelil bir duruma düşülmemesi gerektiğini vurgular. Devam eden mısralarda ise şair, Hz. Yakûb'un oğlu Yûsuf'a olan hasreti sebebiyle gözyaşlarına boğulmasını ve gözlerini kaybetmesini hatırlatarak kendi aşk acısını dile getirir. Gözyaşının, sevgiliye ulaşmanın bir yolu olduğunu ima eder. Son mısradaki ise gözünün nuru sevgilisinden haber almayı umarak saba yeline seslenir.

Meh-likâ Yûsuf gibi ol Hazret-i Hakka Halîl

Çâk-ı pîrâhen edip Züleyhâ gibi _olma zelîl

Girye-i eşk ile buldu râh-ı Ken'âna delîl

Aglamakdan dîdeler Ya'kûbveş oldu 'alîl

Bir haber ver ey sabâ ol nûr-ı 'aynım kandadır (Th. 1/II)

Dîvânçe'de bahsi geçen bir diğer peygamber ise Hz. Îsâ'dır. Klasik Türk şiirinde Hz. Îsâ; “Mesîh”, “Mesîhâ”, “İbn-i Meryem”, “Rûhullâh” ve “Rûhu'l-Kudûs” gibi çeşitli sıfatlarla anılır. Hıfzî de eserinde söz konusu sıfatlardan “Mesîh”i zikretmiştir. Aşağıdaki beyitte şair; Mesîh, Îsâ, “deyr (kilise)” ve “tasvîr” kelimelerini bir arada kullanarak tenasüp yapmış ve sevgilinin güzelliğine mecazi bir yolla dikkat çekmiştir.

⁹ “Yûsuf, ‘Asıl kendisi benimle birlikte olmak istedi’ dedi. Kadının akrabasından biri şöyle bir görüş bildirdi: ‘Eğer adamın gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir; adam yalancıdır. Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir; adam doğru söylemektedir.’ Aziz Yûsuf’un gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu görünce şöyle dedi: ‘Anlaşıyor ki bu iş, siz kadınların bir entrikasıdır. Sizin entrikanız gerçekten çok tehlikelidir. Yûsuf! Sen bunu olmamış say. (Kadına): Sen de günahının affını dile; çünkü sen günahkârlardan oldun.’ (Yûsuf, 12/26-29). “Onlardan yüz çevirdi, ‘Âh Yûsufum âh! İçim yanıyor!’ diyordu. Sonunda üzüntüden gözlerine boz geldi. Artık kederini içine gömüyordu.” (Yûsuf, 12/84). (Çalışmada verilen tüm ayet mealleri için “Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir. (2023). Hayrettin Karaman vd. (haz.). I-V, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları” künyeli çalışmadan yararlanılmıştır

Levh-i dilde n'ola tasvîr olunursa ol şûh

Hakk olur deyr-i derûnumda Mesîh ü 'Îsâ (G. 1/2)

Eserde, peygamberlerin dışında tarihî ve efsanevi kişilere de yer verilmiştir. Bu efsanevi şahsiyetlerden biri de İran'ın Pişdâdiyân hanedanına mensup Cemşîd'dir. Cem, Cemşîd, Cemşab ve Cemşîdûn adlarıyla da bilinen bu kahraman, Pişdâdiyân sülalesinin dördüncü ve en büyük hükümdarıdır. *Şehnâme*'ye göre babası Tahmûres'in ölümünün ardından tahta çıkmış; ilk olarak demiri yumuşatarak kalkan, zırh ve silah üretimini sağlamış, ardından kıymetli taşları işlemeyi öğrenmiştir. Cemşîd, saltanatının görkemine uygun olarak mücevherlerle süslenmiş bir taht yaptırmıştır. Rivayete göre, tüm dünyayı dolaştıktan sonra Azerbaycan'a gelen Cem, burayı beğenmiş ve burada taht kurmuştur. Güneşin doğuşuna yakın bir vakitte, mücevherlerle süslü kaftanını giyip tacını takarak tahtına oturmuş; güneş doğduğunda ise bu süslemeler ışıldamış, etrafı aydınlatmıştır. Bu olaydan dolayı o gün "Nevrûz" (yeni gün) olarak adlandırılmış, hükümdarın ismine de "şîd" (ışık) kelimesi eklenmiş ve bundan sonra sultana "Cemşîd (ışık şahı)" denilmiştir. Yine rivayetlere göre Cem, "câm-ı cihân-nümâ" adlı tılsımlı bir kadehe sahiptir. Yedi kat göğe benzetilen bu kadehin yedi farklı madenden yapıldığı, üzerinde yedi yazı bulunduğu ve dünyanın dört bir yanını gösterebildiği aktarılmaktadır. Ayrıca şarabın, kadehin ve daha pek çok nesnenin ilk kez Cem tarafından bulunduğu kabul edilir (Yıldırım, 2008, s. 204-209; Tökel, 2000, s. 125-135). Ne var ki tüm bu ihtişam ve kudrete rağmen Cemşîd de zaman karşısında yenilmiş, ne kendisi ne de tahtı dünyada kalmıştır. Bu yönüyle Cemşîd, dünya nimetlerinin geçiciliğini hatırlatan sembol bir figüre dönüşmüştür. Hıfzî, aşağıdaki beyitte bu hususu şu şekilde dile getirmektedir:

Çekme dil bir dem gam-ı dünyâyı etme hiç keder

Kalmadı dünyâda zîrâ ne Cem [ü] ne tâc-ver (G. 13/1)

Şair, bu beyitte gönlüne hitap ederek dünyanın gamını yüklenmemesi gerektiğini öğütlemektedir; zira bu fânî dünyada ne Cemşîd ne de onun görkemli tacı ve tahtı kalmıştır.

Dîvânçe'de anılan diğer şahsiyetler arasında -klasik Türk edebiyatının en meşhur çift kahramanlı aşk hikâyesi olarak kabul edilen- Leylâ ile Mecnûn'un da yer aldığı görülmektedir. Pek çok kaynakta efsane olarak nitelendirilen Leylâ ile Mecnûn hikâyesi, İslâm medeniyetinin şekillendirdiği ortak edebî miras içerisinde büyük ilgi görmüş; böylece şairler tarafından defalarca işlenmiş klasik bir tema hâline gelmiştir. Hikâye Arap, Fars ve Türk edebiyatları başta olmak üzere hemen bütün İslâm edebiyatlarında müstakil eserler hâlinde işlenmiş; bunun yanı sıra pek çok manzum ve mensur eserde sıkça anılan, çeşitli mecaz ve teşbih unsurlarına konu olan, aşkın ve âşıklığın sembolü hâline gelmiş meşhur bir kıssadır. Özellikle hikâyenin kahramanları, âşık ve mâşuğun temsili figürleri olarak edebî geleneğe yerleşmiştir. Bu bağlamda klasik Türk şiirinde âşığın timsali olarak en çok başvurulan isim hiç şüphesiz Mecnûn'dur. Şairler, Mecnûn'un Leylâ ile mektep arkadaşlığı, ona âşık oluşu, çöllere düşmesi, orada vahşi hayvanlarla dostluğu, kuşların başına yuva yapması, zincire vurulması, Leylâ'ya kavuşmasına rağmen onu tanımaması gibi yönleriyle sayısız mazmun oluşturmuşlardır. Hemen her şair gibi Hıfzî de Mecnûn'un meşhur hikâyesini şiirlerinde işlemiş ve bu tema çerçevesinde çeşitli mazmunlara yer vermiştir.

Aşağıdaki beyitte şair, kendisini Mecnûn'a benzeterek sevgilinin misk kokan zülfü uğruna çöllere düştüğünü dile getirir. Aynı zamanda gönlüne seslenerek Leylî diye (sevgiliyi anıp) perişan bir hâlde dağlarda dolaşmaması gerektiğini söyler.

Kaysveş sahrâya düşdüm zülf-i miskîniñ için

Ey gönül Leylî diyü gezme perîşân dag u bâg (G. 25/3)

Bir başka beyitte ise şair, çaresiz gönlüne seslenir: “Ey zavallı gönül! Sen de Mecnûn misali dağlara sürüklendin; şimdi ise çöllerde “Leylâ! nidasıyla

feryat eden bir hâle geldin” der. Hıfzî burada, gönlündeki çaresizliği ve aşkın ızdırabını Leylâ ile Mecnûn hikâyesi bağlamında dile getirir.

Ey dil-i bî-çâre kûhistâna düşdün Kaysveş

Şimdi sahrâya düşüp Leylâ diyü feryâdım (G. 34/4)

Dîvânçe’de, klasik Türk şiirinin temel karakterleri olan âşık, sevgili ve rakip, çeşitli fizikî ve davranışsal özellikleriyle tasvir edilir. Âşık, şiirin duygusal merkezini oluşturur; çaresizliği, tutkulu arzuları ve aşkın getirdiği acılarla betimlenir. Sevgili ise hem ilham kaynağı hem de sinayıcı bir varlık olarak sunulur; güzelliğiyle hem gönlü cezbeden hem de aşkın zorluklarını artıran bir figürdür. Rakip ise âşığın yolundaki engel ve aşkın dinamiğini derinleştiren bir unsur olarak karşımıza çıkar. Hıfzî’nin bu üç temel tipi işleyişi, divan şiirindeki geleneksel anlayışla uyum içindedir.

Âşığın gönlü, sevgiliye duyduğu özlemle artık sabırsız bir hâle gelmiş, deli dîvâne olup başı ve ayağı çıplak, perişan bir şekilde def gibi döner olmuştur. Ağlayıp inleyerek dermansız kalması, hastalanması, ahının dumanının gökyüzüne çıkması, kanlı göz yaşı dökmesi âşıklığın alametlerindendir. Sevgiliye bir türlü kavuşamayan âşık, gecedен sabaha kadar feryat etmekte ve sevgilinin hayalini kurduğu için gözüne uyku girmemektedir. Hastalıklı bir hâle bürünen âşık, şimdilerde cihanı süsleyen sevgilinin düşkünü olmuştur. Öyle ki âşığın gönlü, sevda ateşiyle yanmakta ve etrafı kan gibi kırmızıya boyamaktadır. Sevgili; âşığın gönlünü, demiri döver gibi dövmüştür. Hıfzî, bu acı dolu durumu önceden deneyimlemiş olsa da inleyen zayıf bedenini yine sevgilinin eline teslim etmiştir. Âşığın gönlü her darbeyle yıkılsa da yine de aşkın ateşiyle yanmaya devam etmiştir.

Dolaşdı dil hevâ-yı ‘aşkına bî-sabr şekîb oldu

Açık baş pâ-bürehne def gibi döndü bu dîvâne (G. 39/3)

Âh [u] figân [u] zâr ile şeb-tâ-seher benim

Girmez gözüme uyhu eder[im] anı hayâl (G. 30/4)

Çıkıp dūd-ı âh âsmâna gider

Beni hüsnüñ odına yaksañ sezâ (G. 2/5)

Ger sorarlarsa saña Hıfzî bu bîmârlık nedir

‘Âlem-ârâ bir civânıñ şimdicek üftâdıyım (G. 34/5)

Âh eyler isem bir kere dâg-ı cigerimden

Kanlar dökülür dîde-i hûn-rîz [ü] terimden (G. 37/1)

Düşüp ‘aşkıñ belâsına dü-çeşmimden akıp kanlar

Derûnum yandı sûzişle akıtdı hûn civârında (G. 42/4)

Dili âhen gibi darb eyledi Hıfzî yârı[m]

Bu ten-i zârı yine destine sendân veririm (G. 35/5)

Dîvânçe’de tasvir edilen âşık, kimi zaman sevgilinin oka benzeyen kirpiklerinin hayaliyle avare avare dolaşır kimi zaman da ay yüzlü mâşukla bir gün sohbet edebilmenin yahut onunla samimi bir yakınlık kurabilmenin hülyasına kapılır. Sevgilinin bahçeye çıkmasını diler; onunla ıssız ve sakin bir köşede buluşmayı arzular. Kimi zaman ise deli gönlünün bir tek buseyle dahi avunacağını dile getirir.

Tîg-ı müjgânıñ hayâliyle dolaşdım rûz [u] şeb

Berk urup seyf-i kazâ ser-mûyunuñ cellâdıyım (G. 34/3)

Bir kerre o meh-rû ile hem-sohbet olur mu

Ol tal‘ at-ı hûşîd ile ünsiyet olur mu (G. 45/1)

Çıksa ‘aceb mi seyr-i çemenzâra sevdiğim

Tenhâlanıp benimle temennî edem visâl (G. 30/3)

Bir bûseye kânî‘ dil-i şeydâyı sorarsañ

Hıfzî diyemem gayrı dilâ geçdi serimden (G. 37/5)

Hıfzî Dîvânçesi’nde karşılaşılan ikinci tip, yukarıda da zikredildiği üzere klasik Türk şiirinin idealize edilmiş sevgili anlayışını yansıtır. Bu sevgili, yalnızca güzelliğiyle değil aynı zamanda zulmüyle de öne çıkar. Âşığa merhamet etmez; onun gönlünde yara açar, acı verir fakat buna rağmen hâlâ aşk beslenen ve vuslatı talep edilen bir figür olarak varlığını sürdürür. Hıfzî’nin aşağıdaki bendinde bu anlayışın somut bir tezahürü görülür.

Leşker-i ‘uşşâk ile kurdu otag sîneme

Etmedi aslâ terahhum urdu bir dâg sîneme

Dîde-i mestân ile zülfüñ kurup ag sîneme

Çeşm [ü] müjgânıñ hayâli geçdi irag sîneme

Bu dil-i bîmâr[1] gör kim cism ü cânım kandadır (Th. 1/III)

Sevgilinin aşkı, âşığın kalbine otağ kurmuş; ancak sevgili âşığa merhamet göstermeyerek onun gönlünde derin bir yara bırakmıştır. Bu yönüyle sevgili, hem güzellik hem de eziyetin kaynağı olarak klasik Türk edebiyatında sıkça karşılaşılan “zalim sevgili” tipini yansıtır. Diğer mısralarda geçen “dîde-i mestân”, “zülf”, “çeşm” ve “müjgân” gibi güzellik unsurları da onun çekiciliğini arttıran ve âşığı perişan eden ayrıntılardır. Âşık, sevgilinin yan bakışına ve kirpiğine duyduğu derin hasreti dile getirmektedir. Diğer bir ifadeyle âşık, sevgilinin kirpik oklarıyla sinisini yaralama ihtimalinin bile artık uzak olduğunu ifade eder. Son mısra da ise Hıfzî, aşkın gönülde açtığı yaraların ne denli derin olduğunu “*Bu dil-i bîmârı gör kim cism ü cânım kandadır*” ifadeleriyle ortaya koyar. Öyle ki aşk yalnızca gönlünü değil bedenini ve canını da harap etmiştir.

Klasik Türk edebiyatında sevgilinin fizikî güzelliğinin tasviri, aşk temasının vazgeçilmez unsurlarından biridir. *Hıfzî Dîvânçesi*'nde de bu estetik anlayış devam etmekte olup sevgilinin boyu, yüzü, saç, gözü, kaşı, kirpiği, beni, dudağı, ağzı, gerdanı, teni gibi çeşitli fizikî özellikleri zengin imgelerle betimlenmiştir. Bu betimlemeler arasında özellikle sevgilinin boyu, şiirde sıkça kullanılan metafor ve benzetmelerle ön plana çıkar ve âşığın duygu dünyasının derinliklerine ışık tutar. Bu bağlamda sevgilinin boyuyla ilgili benzetme unsurlarına daha fazla yer verildiği görülür. *Dîvânçe*'de sevgilinin boyu için “serv-i nev-hırâm, serv-i hırâmân, misl-i ‘ar‘ar, serv-i revân, kâmet-i bâlâ, nev-nihâl, Tûbâ kad, tâze fidân, serv [ü] sanavber boy, serv-i kâmet, serv-i revân, elif kâmet, serv-kad-i bâlâ, serv-kad, sâkî-i gül-endâm, şâh-ı sanavber, serv-menend, serv-i bülend” ifadeleri kullanılmıştır. Bu benzetmeler, Hıfzî'nin şiirlerinde sevgilinin zarif boyunu ve âşığın ona duyduğu hayranlığı güçlü imgelerle yansıtmaktadır. Aşağıdaki beyitlerde bu tasvirlerin örneklerini görmek mümkündür.

Misl-i ‘ar‘ar hırâm ederse o şûh

Çıkma karşusuna yolundan sap (G. 5/3)

Sevdiğim serv-i revânım baña kaldıñ mîrâs

Ced-be-ced kâmet-i bâlâña deñildi ihdâs (G. 7/1)

Bir nev-nihâle beñzer Tûbâ kadiñ hırâmı

Tâze fidân misâli saldı cihâna bir şâh (G. 10/3)

Ol cemâl-i âfitâb-ârâ cihânım kandadır

Geçmez idi görmeyem gün şimdi yârim kandadır

Âteş-i hicr ile yakdı cism [ü] cânım kandadır

Görmedim çokdan o serv-i nev-hırâmım kandadır

El-amân ol pâd-şeh-i kişver-sitânım kandadır (Th. 1/I)

Kadd ü refâtârîñ eden seyriñle hayrân oldular

Serv-i kâmet verd-i ra‘ nâ şâhınıñ ber-bâdıyım (G. 34/2)

Hıfzî, sevgilinin zarif ve uzun boyunu tabiat unsurlarıyla -özellikle servi ve Tûbâ ağacı gibi kutsal ve estetik imgelerle- özdeşleştirerek onun etkileyici duruşunu ve âşığıñ bu güzelliğe duyduğu hayranlığı vurgulamaktadır.

Sevgilinin fizikî güzellik unsurları arasında saç da önemli bir yer tutmaktadır. Divan şiirinde sevgilinin saç, hem rengi hem kokusu hem de şekli itibarıyla çeşitli tahayyül ve betimlemelere konu olmuştur. *Hıfzî Dîvânçesi*’nde saç için “zülf-i ‘anber-bûy,” “dâr-ı gîsû,” “mûy-ı sünbül,” “turre gîsû,” “zülf-i ‘abîrin,” “mâr,” “dâm-ı zülf,” ve “siyeh mâr” gibi zengin ifadeler kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitlerde Hıfzî, söz konusu benzetmeleri kullanarak sevgilinin saçlarını sadece bir güzellik unsuru olarak değil, aynı zamanda âşığı esir eden, onun gönlünde derin izler bırakan bir unsur olarak işlemektedir. Sevgilinin saçları anber kokulu, sümbül gibi kıvrımlı ve zarif olmakla kalmaz; aynı zamanda bir tuzak, bir esaret simgesi olur. Zira sevgilinin tabla perçemleri, âdeta yılanın halka halka toplanması gibi başında çöreklenmiştir.

Zülf-i ‘anber-bûyuna Mecnûn diyü bend eyleyip

Deşt [ü] sahrâ Kays gibi niçe yıl etdim güzer (G. 13/4)

Tabla perçem gibi kandîl salıp etrâfa o yâr

Dâğlandı yine kâkûl ile mûy-ı sünbül (G. 31/2)

Turre gîsûnu ‘imâd etme rakîbe bi’llâh

Tel kırar meclis-i vaslında ko amân veririm (G. 35/2)

Şemm eyledi meclisde gönül zülf-i ‘abîriñ

Mâr demidir âyâ ki gören dir nice bir bû (G. 38/2)

Nazîriñ isterim cânâ esîrim dâm-ı zülfüñde

Başımda kıl [ü] kâle bakmagıl Hıfzî yeter cânâ (G. 39/5)

Çöreklenmiş siyeh mâr gibi serde tabla perçemler

O çeşm [ü] tîr-i müjgânıñ geçirdi bir nizârında (G. 42/3)

Klasik Türk şiirinde sevgilinin bir diğer güzellik unsuru ise yüzdür. Yüz, hem maddi güzellik hem de manevi parlaklık açısından ele alınmış; bu bağlamda ay, güneş, melek gibi imgesel unsurların yanı sıra Hz. Yûsuf gibi idealize edilmiş güzellik temsiliyle betimlenmiştir. Hıfzî de bu geleneği sürdürerek sevgilinin yüzünü “meh-likâ Yûsuf,” “rûy-ı meh-rû,” “hûşîd-i dırahşân” gibi terkiplerle tasvir etmiş, âdeta ışık saçan, bakıldıkça hayranlık uyandıran bir varlık olarak yansıtmıştır.

Ol cemâl-i âfitâb-ârâ cihânım kandadır

Geçmez idi görmeyem gün şimdi yârim kandadır

Âteş-i hicr ile yakdı cism [ü] cânım kandadır

Görmedim çokdan o serv-i nev-hırâmım kandadır

El-amân ol pâd-şeh-i kişver-sitânım kandadır (Th. 1/I)

Meh-likâ Yûsuf gibi ol Hazret-i Hakka halîl

Çâk-ı pîrâhen edip Züleyhâ gibi olma zelîl

Girye-i eşk ile buldu râh-ı Ken‘ âna delîl

Aglamakdan dîdeler Ya‘ kûbveş oldu ‘alîl

Bir haber ver ey sabâ ol nûr-ı ‘aynım kandadır (Th. 1/II)

Görür isem yüzü mâhı yoluna cân veririm

Ey melek-manzar [u] hûşîd-i dırahşân veririm (G. 35/1)

Yüzden sonra dikkat çeken bir diğer güzellik unsuru gözdür. Göz, klasik Türk şiirinde hem estetik hem de duygusal anlamlar taşır. Hıfzî, sevgilinin gözlerini “dîde-i mestân”, “çeşm-i mestâne”, “âhû-yı Hoten”, “çeşm-i âhû” ve “çeşm-i mest-i âhû” gibi terkiplerle dile getirir. Bu gözler, âşığın ruhunda derin izler bırakır; zira âşık, sevgilinin sarhoş edici bakışlarına hem gönlünü hem de bedenini feda ederken o bakışların başka birine yönelmesinden derin bir ızdırıp duyar. Sevgilinin mest bakışları kimi zaman âşığa acı verir kimi zaman ise onun ruhunu iyileştiren bir ilaç gibi etki eder.

Râh-ı endîşeyi eylerse nigâhıyla harâb

Çeşm-i mestânesine cân [u] tenim ola fedâ (G. 1/4)

‘Avrete eyleme meyl ey gözü âhû-yı Hoten

Çînîdir kalbi gelir dile o dil-dâde inâs (G. 7/2)

Ruh [u] ebrûsuna hab saçsa olur hoy-kerde

Çeşm-i âhûsu tolu niçe begim dâne mi yok (G. 28/3)

O çeşm-i mest-i âhûnuñ nigâhı kâr eder cânâ

Yanar sûzişle cânı ‘arz ederler mîr-i mîrâna (G. 39/1)

Sevgilinin gözlerine eşlik eden bakışlar ve kirpikler, klasik şiirde genellikle kesici ve delici aletlerle anılmıştır. *Hıfzî Dîvânçesi*’nde geçen “tîr-i nîgeh”, “tîg-ı müjgân”, “tîr-i müjgân” gibi ifadeler, sevgilinin bakışlarını birer ok ya da kılıç gibi sunar. Sevgilinin yay gibi kaşlarıyla çektiği bu bakış okları, âşığın göğsüne saplanır, kirpikleri ise âşığın yüreğini paramparça eder. Tüm bu acılara rağmen âşık, sevgilinin kılıç gibi kirpiklerinin hayaliyle yaşamayı sürdürür.

Ebrû-yı kemânın eserinden sakınırken

Çeşmiñ nigeñi sînemize dörpüye beñzer (G. 14/3)

Tîr-i müjeñ nişâne ederse bu sînemi

Hıfzî kuluñ dahı anı eder saña hedef (G. 26/5)

Tîg-ı müjgânıñ hayâliyle dolaşdım rûz [u] şeb

Berk urup seyf-i kazâ ser-mûyunuñ cellâdıym (G. 34/3)

Sevgilinin güzellik unsurları arasında, gözlerin yanı sıra kaşlar da önemli bir yere sahiptir. *Dîvânçe*'de kaşlar, klasik Türk şiirinde olduğu gibi, güzelliğin ve çekiciliğin sembolü olarak ele alınmış; genellikle keman gibi biçimsel benzetmelerle tasvir edilmiştir. Aşağıdaki beyitte de sevgilinin kaşı, yalnızca fiziksel bir nitelik değil aynı zamanda âşığı derinden etkileyen büyüleyici bir unsur olarak öne çıkar. Bu anlayışa göre sevgilinin kaşı, kusursuz bir yaya benzer; öylesine düzgün ve etkileyicidir ki bu yaydan çıkan aşk oku asla hedefini şaşırmaz, doğrudan âşığın gönlüne saplanır.

Misâl-i kemân idi hem bî-kusûr

Ki tîriñ tutar elde etmez vefâ (G. 2/6)

Tîr-i nigeñiñ çekmege ey kaşı kemânım

Bâzû-yı hüner-keşle dile kuvvet olur mu (G. 45/2)

Sevgilinin kaşında gördüğümüz idealize güzellik anlayışı, Hıfzî'nin dudak ve ağız tasvirlerinde de belirgin biçimde hissedilir. *Dîvânçe*'de sevgilinin dudakları “gonce-fem”, “leb-i gonce”, “la‘l-i leb”, “sükker-i la‘l” ve “lebin câmı” gibi terkiplerle tasvir edilir. Sevgilinin kapalı ağzı ve küçük kırmızı dudakları bir goncaya benzetilir. Aynı zamanda lal taşı gibi parlak ve

kırmızı olması nedeniyle değerli kabul edilir; şarap kadehine benzetilerek tutku ve hazla ilişkilendirilir.

Leb-i gonceyle biraz ülfetimiz ne vechdir

Bülbül-i ‘âşık-ı zâra gece mihmân veririm (G. 35/4)

Tûbâ-kadiniñ mîvesi şeftâlîya beñzer

La‘l-i lebinîñ massı bigi biñ aya beñzer (G. 14/1)

Nûş etdi lebiñ câmını meclisde sürâhî

Bintü’l-‘inebiñ cevrine hîç gayret olur mu (G. 45/4)

Teşnedir sükker lebine Hıfziyâ

Ârzû etmezdi kand andıkda dad (G. 11/5)

Gül-i zîbâ gidiyor zevk u safâ eyyâmı

Meclisi sükker-i la‘liñle letâfet eyle (G. 40/4)

Sevgilinin güzelliğini tamamlayan bir diğer unsur ise benidir. Hıfzî, beni “hâl-i Hindû” terkiibiyle tasvir eder ve onu gecenin karanlığında parlayan bir yıldızla benzetir. Bununla birlikte, karabiber tanesinin bu bene eş tutulamayacağını dile getirir.

Hâl-i Hindûsunu teşbîh ederim seyyâra

Dâne-i fülful aña gerçi olamaz enbâz (G. 17/3)

Sevgilinin yüzü, gözü, kaş ve beniyle idealize edilen güzelliği, teni ve bedeniyle tamamlanarak daha da anlam kazanır. Hıfzî, şiirlerinde sevgilinin tenini ve bedenini de hayranlık uyandıran benzetmelerle anlatır. Sevgilinin nazik teni, rengi ve parlaklığıyla gümüş ya da altın külçesini andırır; bu benzetmeyle şair, tenin zarafetini ve değerini vurgular. Gerdanını ise billur gibi saydam ve berrak bir yapıda tasvir eder; böylece ona ışık saçan zarif bir güzellik atfeder.

Külçe-i sîm [ü] zere beñziyor ol nâzik-ten

Pûte-i kalbde kâl ile kerâmet eyle (G. 40/3)

Ol hâli siyeh dîde siyeh gerdeni billûr

Gâyet ile berrâk

Hıfzî seniñ ugruna kodu başıñ efendim

Mengûş edebilsem (Ms. 1/V)

Klasik Türk şiirinde, âşık ve sevgiliden sonra en sık konu edilen tiplerden biri de rakiptir. *Dîvânçe*'de rakip “seg-i bed-gûy, pâsbân-ı der-i yâr, kelb-i bed-kîş, rakîb-i mennâ‘, kâfir, seg, hâne-i ağıâr, gayr” gibi ifadelerle olumsuz bir tip olarak söz konusu edilmiştir. Âşığın en büyük düşmanı, hiç şüphesiz rakiptir. O, gönlünü süsleyen sevgilinin bulunduğu semtte rakiple sürekli bir mücadele içerisinde. Onun nazarında rakip; kötü sözler söyleyen, değersiz ve aşağılık bir varlık hatta zaman zaman “köpek” sıfatıyla anılan biridir. Âşık, sevgilinin böyle biriyle görüşmesini istemez. *Dîvânçe*'de yer alan bir ifadeye göre sevgili, hile ve büyü yoluyla Hıfzî'yi kandırmış, rakibin evinde geceyi geçirmiştir. Dahası, “dinsiz köpek” olarak nitelenen bu rakip, sevgilinin kapısında bekçilik yapacak konuma gelmiştir. Şair, âşığı sevgiliden alıkoyan böylesine bir rakibin daha önce görülmediğini dile getirir. Âşık, rakibin sevgilinin kapısından kovulmasını ister; zira devlet, yani talih ve kudret kapısına köpek yakışmaz. Bir başka ifadeyle, sultan makamındaki sevgilinin eşiğinde, değersiz bir figür olarak rakibe yer yoktur.

Ceng eder ‘ âşık ile kûy-ı dil-ârâda rakîb
Geçdi çokdan ölümü şâhid ile eyle kısâs (G. 20/4)

Görüşme ol seg-i bed-gûy ile dedim yâre
Ne çâre n’eyleyelim olmadı kelâm-ı müfid (G. 12/4)

Aldayıp mekr [ü] füsûn ile seni ey Hıfzî
Dün gece hâne-i agyârda mihmân olmuş (G. 19/5)

Pâsbân-ı der-i yâr olmuş o kelb-i bed-kîş
Görmedim ben hele bir böyle rakîb-i mennâ‘ (G. 24/2)

Red olursa kapıñdan ol kâfir
Der-i devletde hiç yaraşmaz seg (G. 29/2)

Dîvânçe’de Hıfzî’nin zaman zaman rindâne bir tavır takınarak zahide de çıktığı görülmektedir. Şair, zahitlere seslenirken, tespih ve sarıkla cennete gidilemeyeceğini ifade eder. Onun için asıl önemli olan, gönlü arındırmak ve halis şarabı içerek, yani manevi aşk ve hakikate ulaşarak ölümsüzlük suyunu bulmaktır. Dünya gösterişlerinden uzak durmak, geçici ve aldatıcı olan bu dünyaya fazla kapılmamak gerçek kurtuluşun yoludur.

Zâhidâ sübha vü destâr ile cennet olmaz
Sâf-dil ol mey-i nâb iç bulasın âb-ı hayât (G. 6/3)

Âlâyiş-i cihân[da]n edip zâhidâ ferâğ
Dünyâ-yı bî-sebâta alınma budur felâh (G. 9/2)

N'îçün teşnî' ü ta' n eylersin ey zâhid bize bilmem
Ki sem' -i ' âşıkâ güftârını herkes mesel gördüm (G. 32/3)

' Irz [u] nâmûsu ko ey zâhid biz ol üftâdeyiz
Dâdımız feryâdımız yok böyle ma' nâdan garaz (G. 21/2)

Neşve-yâb olmak dilerseñ rûz [u] şeb lâ-ya' kıl ol
Bâde nûş et böyledir çün şevk-ı mînâdan garaz (G. 21/4)

Dîvânçe'de tabiat unsurlarına yönelik tasvirlerin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Başta “gül” olmak üzere “gonce”, “verd”, “sünbül”, “lâle”, “lâle-i nu' mânî”, “karanfil”, “şeb-bûy”, “semen”, “nergis” gibi çeşitli çiçek isimleri; “şeftâlû”, “fûlfûl” gibi meyve isimleri ve yine başta servi” ağacı olmakla birlikte “Tûbâ”, “sanavber”, “ar'ar” gibi ağaçlar eserde zikredilen nebat adlarından bazılarıdır. Çeşitli benzetme sanatları kullanılarak bunların şekil, renk ve kokuları şiirlerde konu edilmiştir.

Dâg yakıp sînesine lâle-i hamrâ der imiş
Top karanfil ile şeb-bûy semendir elfâz (G. 23/4)

Göklere çıksa n'ola âh [u] figânım zârım
Dâğlar sînem[i] yakdı göre rûy-ı sünbül (G. 31/5)

Deşt ü sahrâda biten lâle-i nu' mânî imiş
Kûy-ı gülşende imiş mesken-i kûy-ı sünbül (G. 31/4)

Hep şükûfe derilip yanına geldikde beri
Cümleten nergis [ü] lâle dahı şeb-bûy sünbül (G. 31/6)

“Servi”, “Tûbâ”, “sanavber”, “‘ar‘ar” gibi ağaçların tamamı sevgilinin boyunun yüceliğini, uzunluğunu, düzgünlüğünü, salınışını ve sevgiliye olan erilşilmezliği ifade etmek için benzetilen unsur olarak ele alınmıştır.

Bâga vardım göreyim serv [ü] sanavber boyunu

Salınıp nâz ile bir şâh-ı hırâmân olmuş (G. 19/4)

Bir nev-nihâle beñzer Tûbâ kadiñ hırâmı

Tâze fidân misâli saldı cihâna bir şâh (G. 10/3)

Dîvânçe’de, başta “bûlbûl” olmak üzere “âhû, seg/kelb, esb/at, mâr, mûr, pervâne” gibi hayvanlara rastlanmaktadır. Bu hayvanlar, kimi zaman gerçek anlamlarıyla kimi zaman ise edebî sanatlar aracılığıyla mecaz dünyasında sembolik bir unsur olarak kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitlerde şair, güzel bir güle (sevgiliye) âşık olan deli gönlünü, gül bahçesinde feryat eden bir bûlbûle; inleyişini ise ten kafesinde acıyla çırpınan bir dudu kuşuna benzetir.

Bir gül-i ra‘ nâya meftûn oldu şeydâ gönlümüz

Sahn-ı gülşen içre bûlbûl gibi dil feryâd eder (G. 13/3)

Kafes-i tende n’ola tûtîveş eylerse figân

Ol zamân nâlemi gûş eyleyip eyler âgâz (G. 17/4)

Hıfzî, Allah’a yakarıшта bulunduğu bir şiirinde, nefsinin esiri olmuş bir kul olduğunu dile getirir. İlâhi kudret karşısında kendi küçüklüğünü, çaresizliğini ve değersizliğini göstermek amacıyla, kendisini yılan ve karıncadan bile daha hakir bir varlık olarak görür.

Hıfzî bîçâre kuluñ kemterdir

Mâr [u] mûrdan dahı beş bed-terdir (M. 1/14)

Dîvânçe'de mevsimler arasında yalnızca ilkbahar ve ona dair tasavvurlara yer verildiği görülmektedir. Şaire göre ilkbahar, eğlence ve gezintiye ayrılması gereken bir dönemdir. Gül mevsimi geçmeden bahçe ve çayırarda vakit geçirmek gerekir; aksi takdirde bu fırsatın kaçırılması, ömrün anlamlı bir biçimde değerlendirilememesi anlamına gelecektir.

Vakt-i bahâra gel edelim seyr-i râg u bâg

Gül mevsimin geçirme olur ‘ömrümüz telef (G. 26/2)

Dîvânçe'de zaman zaman ülke, bölge ve kavim adlarına da rastlanmaktadır. Ken‘ân, Hoten, İran, Çin, Aden, Anadolu, Rûm bunlardan bazılarıdır. Hz. Yakûb'un memleketi olan Ken‘ân, Filistin'de Sayda, Sur dolayları ile Suriye'nin bir kısmını içine almaktadır. Nûh Peygamber'in oğullarından veya torunlarından olan “Ken‘ân” ismine izafeten bu adı almıştır (Yeniterzi, 2009, s. 319). Klasik Türk şiirinde genellikle “Yakûb”, “Yûsuf” ve “gömlek” sözcükleriyle birlikte anılmıştır (Canım, 2021, s. 600).

Aşağıdaki beyitte Hıfzî, Hz. Yûsuf'un Ken‘ân'dan Mısır'a götürülüşünü ve Hz. Yakûb'un oğlu Hz. Yûsuf'un ardından gözyaşları içinde ağlayarak kör oluşunu hatırlatmaktadır.

Meh-likâ Yûsuf gibi ol Hazret-i Hakka Halîl

Çâk-ı pîrâhen edip Züleyhâ gibi _olma zelîl

Girye-i eşk ile buldu râh-ı Ken‘âna delîl

Aglamakdan dîdeler Ya‘kûbveş oldu ‘alîl

Bir haber ver ey sabâ ol nûr-ı ‘aynım kandadır (Th. 1/II)

Divan şiirinde adı en çok geçen ülkelerden biri Çin'dir. Hatâ da (Hatây, Hıtâ, Hıtây, Hotan, Hoten, Huten) Çin Halk Cumhuriyetinin Sincan Uygur Özerk Bölgesinin güneybatısında miski ile meşhur olan bir şehirdir. Hoten bölgesinde sürüler hâlinde yaşayan bir tür ahu bulunur. Bu ahu, senede bir kez göbeğinde biriken donmuş pıhtı hâlindeki nâfeyi düşürür. Siyah renkli bu nâfe, kozmetik sanayiinde de kullanılan miskin ham maddesi olup ahuların Hoten bölgesindeki lale ve sümbülleri otladıkları için bu güzel kokuyu meydana getirdiklerine inanılır. Hoten ahularının misk ile olan bu münasebeti, divan şiirinde sevgili ve onun gerek renk (siyah) gerekse koku yönünden miski andıran zülûflerini sembolize eder. Çin, Hıtâ dolayısıyla miskin kaynağıdır ve bu sebeple misk, bûy, âhû, nâfe, kan, Tâtâr, Hatâ /Hıtâ gibi unsurlarla zengin bir tasavvur alanı oluşmuştur (Yeniterzi, 2009, s. 310-313; Taşagıl, 1998, s. 253). Âhû da daha çok Hıtâ, Çin, Tatar, zülf vs. kelimelerle tenasüp içinde kullanılmıştır (Pala, 2016, s. 24). *Dîvânçe*'de "gözü âhû-yı Hoten" ifadesiyle sevgilinin gözleri Hoten ahusuna teşbih edilmiştir.

‘Avrete eyleme meyl ey gözü âhû-yı Hoten

Çînîdir kalbi gelir dile o dil-dâde inâs (G. 7/2)

Dîvânçe'de yer alan bir diğer ülke İran'dır. İlgili beyitte İran, aşk yolunda katedilecek mesafeyi anlatmak için sembolik bir unsur olarak kullanılmıştır. Aşık, sevgiliye vasıl olabilmek için dört bir tarafa menzil almaktan yorulsa da girdiği bu yoldan dönmez, İran da olsa atını oraya sürmekten bir an olsun geri adım atmaz.

Dilim eskitdi cânâ kûy-ı çâra menzil almakdan

Süvâr-ı esb olunca tâ gider Îrân[a] seyrâna (G. 39/2)

Bu tür coğrafi öğelerin kullanımı yalnızca İran'la sınırlı değildir. *Dîvânçe*'de Anadolu ve Yemen gibi başka bölgelerden de söz edilmektedir. *Dîvânçe*'de "Rûm" ve "Anatoli" kelimeleri bir beyitte yer almaktadır.

Rûm ili olmadığı bellü olur kelâmdan

Bir suhan Anadoluâ âh enînedir tarh (G. 10/2)

Yemen’de bir sahil şehri olan Aden eskiden bugüne inci çıkarılan bir kenttir. Klasik Türk şiirinde inci ile birlikte kullanılmıştır (Pala, 2016, s. 5). *Dîvânçe*’de “dürr-i ‘Aden” terkiibi, sözün değerini belirtmek için bir teşbih unsuru olarak yer almıştır.

Sühan-ı ehl-i dile dürr-i ‘Adendir elfâz

Böyle yektâ sözü nazmımda resendir elfâz (G. 23/1)

Eserde kavim ya da millet adı olarak zikredilen unsurlardan bazıları “Hindû” ve “Âd”dır. Ancak burada “Hindû” kelimesi, gerçek anlamıyla bir topluluğu ifade etmekten ziyade, mecazî bir unsur olarak kullanılmıştır. Siyah rengi çağrıştırması nedeniyle “ben” (yani yüzdeki siyah nokta) “Hindû” olarak tasavvur edilmiştir. Bu kullanım, divan edebiyatında sıkça rastlanan, ten ve yüz güzelliğini anlatmak için yapılan kültürel ve mecazî göndermelerden biridir.

Hâl-i Hindûsunu görüp zinhâr

Kâfûrâsâ kapılıp etme heves (G. 18/3)

Hıfzî, dünya servetine ve mevkilerine aldanılmamasını öğütlediği beyitlerin birinde, Âd kavminin başına gelen felaketi örnek olarak verir. Âd, Kur’an’da¹⁰ adı geçen eski bir Arap kavmidir. Bu kavmin muhteşem saraylara, mallara, sürülere, eşi benzeri olmayan bağ ve bahçelere sahip oldukları, ancak gurur ve kibre kapılarak insanlara zulmettikleri, taşkınlıkta bulundukları ve putlara tapmaya başladıkları belirtilir. Hz. Nûh’tan sonra yaşamış olan bu kavme, peygamber olarak Hz. Hûd gönderilmiş fakat onlar Hûd’u yalanlayıp

¹⁰ “Âd halkı ise müthiş gürtlü bir kasırga ile yok ediliverdi” (Hâkka, 69/6).

onun getirdiği dini inkâr ettiklerinden dolayı şiddetli bir rüzgârla cezalandırılmışlardır (Kırca, 1988, s. 333-334). Şaire göre, kişi bu cihanda istediğine kavuşmayı diliyorsa dünya endişesini, mülk kaygısını terk etmeli; o şiddetli fırtınanın Âd kavmini nasıl altüst ettiğini hatırlamalıdır.

Olmak isterseñ cihânda ber-murâd

Fıkr-i dünyâyı hemân ardına ad

Rîh-i sarsar eyledi zîr ü zeber

Görmemiş ne olduğı[nı] kavm-i ‘Âd (G. 11/1-2)

Dîvânçe’de, dinî bayramlar ve dinî açıdan özel kabul edilen günlere de yer verilmiştir. ‘İyd-ı adhâ (Kurban Bayramı) ve leyl-i İsrâ (Miraç Gecesi) bunlardan ikisidir. Şair, sevgilinin teveccühünü Kurban Bayramı’nın sevinçli ortamına benzetirken kendi acısını ve ciğer kanı dökmesini bu bayramın kurban etme ritüeliyle ilişkilendirir.

Saña bayram gelicek hûn-ı ciğer saçmaz mı

‘İyd-ı adhâ gibi yüz verdi baña kurbânım (G. 33/3)

İsrâ’nın kelime anlamı “yürütme, temşiye” demektir (Yavuzarslan, 2015, s. 536) Hz. Muhammed’in Mescid-i Harâm’dan Mescid-i Aksâ’ya yaptığı yolculuğa İsrâ, oradan göğe yükselmesine mi‘râc denilmiştir (Yavuz, 2020, s. 132). Klasik Türk şiirinde Mi‘râc Gecesi “mi‘râc-ı Nebî, mi‘râcü’n-Nebî, mi‘râc-ı Ahmedî, sâhib-i mi‘râc, ma‘âricü’n-nübüvve, mi‘râc-ı mü’minîn, leyletü’l-İsrâ...” gibi pek çok farklı terkiplerle anılmıştır (Akar, 1987, s. 3-4). İsrâ

hadisesi Kur'an Kerîm'de İsrâ Suresi'nde¹¹ geçmektedir. Hıfzî de aşağıdaki beyitte "leyl-i İsrâ" terkibiyle bu olaya telmihte bulunmuştur.

Ol şeh-i hûbânı tezkîrdır mu' ammâdan garaz

Dîdeden dûr olmasaydı leyl-i İsrâdan garaz (G. 21/1)

Hıfzî'nin manzumelerinde, yaşadığı dönemin toplumsal yapısına dair nasihat içerikli eleştiriler de yer alır. Ancak bu eleştiriler, şairin gazellerinin genel muhtevasını oluşturacak kadar belirgin bir şekilde ön plana çıkmaz. Hıfzî, dönemin sosyal ve kültürel değişimlerine karşı bir duruş sergileyerek, özellikle zamane halkının rüşvete eğilim göstermesini eleştirir. Bu noktada değerlerden uzaklaşıldığını vurgular.

Bu zamân içre ilticâ etme

Rüşvet ister zamâne halkı yemek (G. 29/4)

Zamâne halkı ser-[â]-pâ unutuldu ceddiñ

Eder kibâra bu gafletle cümlesin taklîd (G. 12/5)

Dîvânçe'de satranç oyunuyla ilgili çeşitli terimlere de yer verilmiştir. Altıncı gazelin iki beyti satranç ıstılahlarıyla kaleme alınmıştır. Beyitlerde oyunla ilgili olarak "mat", "şeh", "ruh", "piyade", "at" ve "şah mat" gibi tenasüplü kelimeler bir arada kullanılarak sözcüklerin tevriyeli bir biçimde ele alındığı görülür. Şair, bu gazelinin ilk beytinde hayatı bir satranç oyununa benzetir ve "mat" terimini bir araç olarak kullanır. Ona göre bu alçak, değersiz dünyada kimse kalıcı değildir. Zira bu dünya kahpedir, kalleştir ve sözünü unutarak bir gün seni mat edecektir.

¹¹ "Bir gece, kendisine bazı ayetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten işitendir, görendir" (İsrâ, 17/1).

Sanma dünyâ-yı denîde bula bir kimse sebât

Kahbe-zendir sözüñ unuta kader tâ ede mât (G. 6/1)

Bu dünya, önce piyon gibi basit ve önemsiz görünen bir hamleyle yaklaşır; bu, insanı kandırmaya yönelik zararsız gibi görünen ilk adımdır. Ardından kale (ruh) gibi güçlü bir taşla tehdit etmeye başlar ve dikkati üzerine çeker. Ancak bu görünen planın ardında asıl tehlike, oyunun at taşıyla yapılan mat hamlesiyle son bulmasında saklıdır. Dolayısıyla dünya, görünüşte sıradan adımlarla yaklaşıp da beklenmedik ve dolaylı yollarla insanı tuzağa düşürür.

Gösterir ruh saña ardınca piyâde sürerek

İkisi avı degil mi ki ola atla şeh mât (G. 6/4)

Dîvânçe'de, kitap adı olarak yalnızca İsmâil b. Hammâd el-Cevherî'nin (ö. 400/1009'dan önce) *Cevher-i Sîhâh*¹² isimli Arapça sözlüğüne atıfta bulunulmuştur. Hıfzî, ilgili beytinde sözü edilen eseri methetmiştir. Ona göre, kişinin amacı ilim ve marifet sahibi olmaksa bu konuda herhangi bir tartışma söz konusu olamaz. Zira, *Cevher-i Sîhâh* adlı eser, bu yolda ona ihtiyaç duyduğu rehberliği sağlayacaktır.

‘İlm ü hüner ise garazın kılma hîç cedel

Maksûd olursa lâzım olur *Cevher-i Sîhâh* (G. 9/4)

¹² Tam adı *Tâcü'l-luga ve sîhâhu'l- 'Arabiyye* olmakla beraber daha çok *Sîhâhu'l-luga* ve kısaca *es-Sîhâh* şeklinde anılır. Eserin adını “sîhâh”ın (“sahîh”in çoğulu) yanı sıra müfred olarak “sahâh” şeklinde tespit edenler de bulunmaktadır. Yazar, bu eser ile özgün tertibi ve Buhârî'nin hadis ilminde yaptığı gibi yalnız sahih, fasih ve meşhur sözcüklere yer vermesi açısından Arap sözlük bilimi tarihinde yeni bir çığır açmış, aranan kelimeye ulaşmada daha kolay bir metot geliştirmiştir. Cevherî, köklerin son harfleri ekleme harfler grubunda yer almadığından daha istikrarlı olduğunu ve daha az değişime mâruz kaldığını dikkate alarak son harfi aynı olan köklerle türevlerini bir bölümde toplamış, böylece hem daha pratik bir yöntem ortaya koymuş hem de şair ve yazarlara aynı yerde toplanan kafiyedaş ve secidaş sözcükleri bulma kolaylığı sunmuştur (Kılıç, 2010, s. 356).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HIFZÎ'NİN ŞİİRLERİ

3.1. Nüsha Tavsifi

Eserin bilinen tek nüshası, Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi Nadir ve Yazma Eserler Bölümü Y 0525 numarada kayıtlıdır. Yazma, tek cilt hâlinde olup yirmi varaktan oluşmaktadır. Ebru kâğıt ile ciltlenmiştir. Avrupa, krem kâğıda yazılmıştır. 200x135 (140x90) mm ölçüsündedir. Talik hat ile kaleme alınmıştır. Yazmanın satır sayıları muhteliftir. Hıfzî'nin *Dîvânçe*'si 1b-17a varakları arasındadır. 17b-20b varaklarında Hâkî, Vâsıf ve Âkîf mahlaslı şairlere ait manzumeler yer almaktadır. *Dîvânçe*, Hasan Tahsin Efendi isimli müstensih tarafından fi 19 Rebî'ü'l-âhir sene 64/25 Mart 1848 tarihinde istinsah edilmiştir. 2b, 4b, 5b, 6b, 11b, 16b yaprakları dışında, tüm b sayfalarında rakabe kaydı bulunmaktadır. Eserin başlığında, ilk sayfa ile son bölümde yer alan süslemelerde ve ferağ kaydında sürh, diğer kısımlarda siyah mürekkep kullanılmıştır. Derkenarlarda herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

3.2. Çeviri Yazı Alfabetesi

Tablo 6: Metinde Kullanılan Çeviri Yazı Alfabetesi

آ، ا	Ā, ā; E, e
ء	ʾ
ث	Ṣ, ṣ
ح	Ḥ, ḥ
خ	Ḫ, ḫ
ذ	Ẓ, ẓ
ص	Ṣ, ṣ
ض	Ẓ, ẓ; Ḍ, ḍ
ط	Ṭ, ṭ
ظ	Ẓ, ẓ

ع	‘
غ	Ġ, ġ
ق	Q, q
ك	K, k; G, g; ñ
و	Ō, ō; Ö, ö; Ū, ū; Ŭ, ŭ; V, v
ه	a, e; H, h
ی	I, ı; Ĭ, i; Ī, ī; Y, y
vâv-ı ma‘dûle	˘

3.3. Metnin Kuruluşunda İzlenen Yöntem

- Hıfzî’nin şiirleri, nazım şekilleri ve bunun yanı sıra gazellerin kafiye veya rediflerinin son harfi esas alınarak mürettep bir hâle getirilmiş; bu şiirlerin yer aldığı varak numaraları şiir numaralarından düşülen dipnotlar ile belirtilmiştir. Her bir şiir numaralandırılmış ve bu numaraların alt kısmına şiirlerin vezinleri eklenmiştir.
- Eklerdeki ünlülerin günümüz Türkçesindeki kullanım biçimleri esas alınmış, ünsüzlerde ise metnin özgün şekline sadık kalınmıştır: “veririm”, “olur mu”, “ne vechdir”; “uyhu”, “dir dir ditirer”, “tayanma” vb.
- Kelime köklerindeki ve bazı edatlardaki ünlülerin eski biçimleri korunmuştur: “n’içün”, “diyü”, “içün” vb.
- Vezin gereği düşürülen ünlüler kesme işareti ile gösterilmiştir: “n’ola”, “n’eyleyelim”, “n’idigin” vb.
- Metinde herhangi bir sebepten dolayı yazılmayan kısımlar tamir edilmeye çalışılmış; vezin ve anlam bütünlüğünü sağlamak amacıyla yapılan müdahaleler köşeli ayraç “[]” içinde gösterilmiştir: Çık seyr[e sen ki], kıl[ma]san vb.

- Arapça ve Farsça ifadeler, ayetler ile hadisler italik biçimde yazılmış ve anlamları dipnotta verilmiştir.
- Metin içerisinde, vezin nedeniyle kısa okunması gereken yani zihaf yapılan heceler italik yazılmıştır: “Hıfzî”, “şeftâlûya”, “kâfûrâsâ” vb.
- Arapça ve Farsça kelimelerde, ek veya edatların araya girmesiyle iki kelimenin tekrarlandığı kelime gruplarında, kelime ve ekler kısa çizgi ile ayrılmıştır: “ced-be-ced”, “ser-tâ-pâ” vb.
- Arapça ve Farsça kelimeler ile bunların başına gelen edat ve ön ekler kısa çizgiyle birbirinden ayrılmıştır: “bî-çâre”, “nâ-çâre”, “nâ-tüvân” vb.
- Arapça ve Farsça kelimelerden meydana gelen birleşik ifadeler, kısa çizgiyle ayrılmıştır: “sâf-dil”, “Tûbâ-kadiniñ”, “bed-gû” vb.
- İsimlere eklenerek çoğunlukla yer, bazen de zaman anlamı taşıyan adlar türeten “-istân / -sitân” eki ile bir nesnenin çok bulunduğu yeri bildiren yer adları yapan “-zâr” eki bitişik yazılmıştır: “Çemenzâr”, “gülistân” vb.
- Sözcük sonuna gelen ve geldiği kelimeye benzerlik anlamı veren “-veş”, “-âsâ” gibi yapım ekleri sözcüklere bitişik biçimde yazılmıştır: “gonceveş, kâfûrâsâ” gibi.
- Özel isimler büyük harfle başlatılmış ardından gelen ekler ise kesme işareti olmadan verilmiştir: “Cevher-i Sihâh”, “Hıfziyâ”, “Ken‘âna” vb.

3.4. Metin

Mesnevî

-1-¹³

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

1 Meded ey Ğāfir-i ‘ișyân [u] zünüb

Meded ey Sâtir-i fenâ-yı ‘uyüb

2 Sensin o şāh-ı Hudāvend-i cihân

Sen dediñ ‘āleme cūduñla *fê-kān*¹⁴

3 Kıldı lâğar beni bu nefis ü hevā

Keremiñden baña luṭf et şāhā

4 Destine verme benim dāmānım

Luṭf [u] ihsānıñ ile sulṭānım

5 Beni nefis eyledi şol deñlü zebün

Hâṭıra gelmiyor aşlā Bî-çün

6 Harekāt [u] sekenātım senden

Nuṭṭ [u] enfās-ı hayātım senden

¹³ 16b-17a.

¹⁴ “Kün fe-yekûn(u): “Ol!” der, hemen oluverir.” (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47; En‘âm, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsîn, 36/82; Mü‘min, 40/68).

- 7 Rûh kıldıñ baña sen çün i‘ tã
Tıflveş etdi dilim vâ-veylã
- 8 Ba‘d-ı ezmân-ı şabâvet gitdi
Beni nefs âteşine berkitdi
- 9 Verdi İblîs-i la‘în iğvâyı
Tã‘ate edemedim ilcâyı
- 10 Yazmadım defterime hiç hasenât
Oldu hep cürm [ü] kuşûr seyyi‘ât
- 11 Varıcağ çekmek içün mîzâna
Hüsn-i a‘mâlim ağır et yana
- 12 Yıldırım gibi şırâtı geçeyim
Havfsız Kevşeriñ âbıñ içeyim
- 13 Varıcağ cennetine ey Raḥmân
Çıka karşı baña ḥûr u ḡilmân
- 14 Alalar destimi ‘izzetle hemîn
Kılalar menzilimi ‘illiyyîn

- 15 Bende yokdur buña hiç isti‘ dād
Yine sendendir olur [kim] imdād
- 16 Hıfzî bî-çāre kuluñ kemterdir
Mār [u] mürdan dağı beş bed-terdir

Musammat

-1-¹⁵

(Taḥmīs)

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

I

Ol cemāl-i āfītāb-ārā cihānım kıandadır
Geçmez idi görmeyem gün şimdi yārim kıandadır
Āteş-i hier ile yakdı cism [ü] cānım kıandadır
Görmedim çokdan o serv-i nev-ḥırāmım kıandadır
El-amān ol pād-şeh-i kişver-sitānım kıandadır

II

Meh-liķā Yūsuf gibi ol Ḥāzret-i Ḥāķķa ḥalīl
Çāk-ı pīrāhen edip Züleyḥā gibi olma zelīl
Girye-i eşķ ile buldu rāh-ı Ken‘ āna delīl
Ağlamakdan dīdeler Ya‘ kıübveş oldu ‘alīl
Bir ḥaber ver ey şabā ol nūr-ı ‘aynım kıandadır

¹⁵ 5a-5b.

III

Leşker-i ‘uşşâk ile kurdı otağ sîneme
Etmedi aşlâ teraḥḥum urdu bir dâğ sîneme
Dîde-i mestân ile zülfüñ kûrup ağ sîneme
Çeşm [ü] müjgānıñ ḥayālî geçdi ırağ sîneme
Bu dil-i bīmār[1] gör kim cism ü cānım kândadır

IV

Güm olup ol nev-civānım dādıma bā‘ iş budur
Ġonce açılmaz çemende bādıma bā‘ iş budur
Ol vefā-keş ġam gelip imdādıma bā‘ iş budur
Bülbülāsā tā seḥer feryādıma bā‘ iş budur
Dîdeden pinhān olup ol gülsitānım kândadır

V

Ḳıl nazār im‘ān ile gel Ḥıfẓî-i nā-çāra sen
Derd-i ‘aşkıñla yanıp yakıldığı ikrāra sen
Naḳd-i cānın versene dünyāda ḥayr-āşāra sen
Ger ġaraż tanẓir ise ey Rātib-i bî-çāra sen
Ḳandasın Ḥıfẓî gibi şā‘ir-zebānım kândadır

Gazeller

-1-¹⁶

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

- 1 Oldu kaçır-ı cigerimde yine bir dāğ peydā
‘Ālemi hūn ile ālūde eder ser-tā-pā
- 2 Levh-i dilde n’ola taṣvīr olunursa ol şūh
Hakk olur deyr-i derūnumda Mesīh ü ‘Īsā
- 3 Himmet eylerse eger pīr-i muḡān[ı] deyrin
Öperiz destini ‘izzetle şunup bir şahbā
- 4 Rāh-ı endīseyi eylerse nigāhıyla hārāb
Çeşm-i mestānesine cān [u] tenim ola fedā
- 5 Leb [ü] dendānına mā’il olalı ey Hıfzī
Gonce-fem cevher-i ferd olsa bu dürr-i yektā

-2-¹⁷

Fe‘ülün fe‘ülün fe‘ülün fe‘ül

- 1 Gel imdi bize sen edelim şafā
Recā ederim dā’imā ben hafā

¹⁶ 1b.

¹⁷ 1b-2a.

- 2 Yeter alma âhım sen ey şüh-ı ter
Niyâzım kabûl eyle etme cefâ
- 3 Bu dil saña müştâk olalı begim
Gine_‘inde birdir geceyle mesâ
- 4 Göñül sine-şâf olmağı¹⁸ istiyor
Teraḥḥum kıl ihsân u luṭf et şehâ
- 5 Çıkıp dūd-ı âh âsmâna gider
Beni ḥüsnüñ odına yaḳsañ sezâ
- 6 Mişâl-i kemân idi hem bî-ḳuşûr
Ki tîriñ tutar elde etmez vefâ
- 7 Çü Hıfzî muḳayyed degül deftere
Anı ḳayd-ı defter ederseñ sezâ

-3-¹⁹

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Hâmeyi destime aldım yine bir ṭurfe-edâ
Ḳullanıp başḳaca bir vādî gürûh-ı zürefâ

¹⁸ Metinde “olmağa” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği “olmağı” şeklinde okunmuştur.

¹⁹ 2a.

- 2 Şahın-ı gülşen olıcağ nağmeye başlar bülbül
Gülleriñ göñlü açıldı idicek vā-veylā
- 3 Kırmızı sâde giyip meclise gelse geh gāh
Sāgarı alsa ele bāde-fürüş u mīnā
- 4 Tūtāveş nağşımızı eyledi taşvîr o güzel
Deyr-i dîrîneye döndürdü derûnum hālā
- 5 Devlet [ü] cāhına aldanma cihānıñ Hıfzî
Merg eder cümlesini bād-ı hevā yel-i hüdā

-4-²⁰

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

- 1 Şîve-i yāre göñül murğumuz etdi fedā
Per urup başladı pervāza o şūh-ı vālā
- 2 ‘Āşık-ı zāra şakın seng-i ğamı atmayasın
Dili şad-pāre eder şîşe gibi vā-veylā
- 3 Böyle birdenbire dil verme o her-cāyîlere
Soñra nādım olayım derseñ ederler yağmā

²⁰ 2a-2b.

- 4 Eşk-i çeşmim dökeyim hâk-i rehinde zîrâ
Mâ' -i nîsân ile dür yemde bulur neşv ü nemâ
- 5 Merhabâ etmege ruḥşat gözedirsın Hıfzî
Sîne-şâf olmağa sa'y eyle eder belki vefâ

-5-²¹

Fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

- 1 Göricek ol civânı tutar teb
Gitdi cān [u] ḥıred ardınca hep
- 2 Vaşl için çokça hayāl eyler isem
Ḥāneme gelmesi lâ-büddür şeb
- 3 Mişl-i 'ar' ar hırām ederse o şūḥ
Çıkma karşısuña yolundan şap
- 4 Çeñede al eder şakın alma
Top gibi oynadır seni ğabğab
- 5 Hıfziyâ t̤ālî' olsa baht-āver
Leme'ān ile ne ola kevkeb

²¹ 2b.

-6-²²

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

- 1 Şanma dünyā-yı denāide bula bir kimse şebāt
Kaḥbe-zendir sözüñ unuta kader tā ede māt
- 2 Ārzū eyleme vaşlñ o şeh-i devrānñ
Bu kadar debdebe vü tañtana ile heyhāt
- 3 Zāhidā sübhā vü destār ile cennet olmaz
Şāf-dil ol mey-i nāb iç bulasın āb-ı hayāt
- 4 Gösterir ruh saña ardınca piyāde sürerek
İkisi avı degil mi kī_{ola} atla şeh māt
- 5 Ezilir ‘āşıka tās içre mişāl-i sükker
Hıfziyā nerm ola mı buncılayın kand-i nebāt

-7-²³

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

- 1 Sevdigim serv-i revānım baña qaldñ mīrāş
Ced-be-ced kāmēt-i bālāña deñildi iḥdās

²² 2b.

²³ 3a.

- 2 ‘Avrete eyleme meyl ey gözü āhū-yı Huten
Çînâdir albi gelir dile o dil-dāde inās
- 3 Ey şabā kūy-ı şehen-şāha varırsañ benden
Luf ile eyle selām eyle şenāmı ib‘ aş
- 4 Verd-i ra‘ nāya gönül baqlama aqlā z  r  
Etdirir şemm ile b  yu dile z  k  m   r  
- 5 Böyle reng  n azele giydireg  r h  l‘ atini
Yaz fer  cesidir H  f  z   a  a ş  lı e  s  

-8-²⁴

Me      f  ‘il  t   me      f  ‘ilün

- 1 Vişn-  b   meyle keyfim ederse ger imtiz  c
Ma‘ c  n-ı berş ile edemezsin ba  a ‘il  c
- 2 Nefs [  ] hev    a t  bi‘ olursañ ş  k  n meded
Şey    n i  inde eyle [ki] ta‘ c  l g  z    [  ] a  
- 3 M  sta  n  dir Őu g     l olan b  b-ı H  zrete
Etmez Cen  b-ı H      anı kimseye i  tiy  c

²⁴ 3a.

- 4 Şavm-ı şerîfe her kim ederse müdâvemet
İsm-i Şabûr ile toyar elbetde olsa aç
- 5 Allâh ‘aşkına baña bir bûse ver şehâ
Hıfzî yanında cânı kodu ver emân bâc

-9-²⁵

Mef‘ülü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün

- 1 Açmak olursa ‘âleme uçmak için cenâh
Pervâza gelmesi dil-i murğuñ olur mübâh
- 2 Âlâyiş-i cihân[da]n edip zâhidâ ferâğ
Dünyâ-yı bî-şebâta alınma budur felâh
- 3 Çık seyr[e sen ki] bâğ-ı behişt oldu sebzezâr
Deşte nazar edip edesin kesb-i iktirâh
- 4 ‘İlm ü hüner ise ğaraźn kılma hîç cedel
Mağşûd olursa lâzım olur *Cevher-i Şihâh*
- 5 Hıfzî şikeste-beste edip vaşf-ı ğabğabıñ
Bir şîşe içre koydu göñül şanki bir tûfâh

²⁵ 3a-3b.

-10-²⁶

Müstef' ilün fe'ülün müstef' ilün fe'ülün

- 1 Sırça sarāya kıonsa murğ-ı dile olur kâh
Kıaşr-ı derün[u] yıkıma ber-bād eder şakın tarh
- 2 Rüm ili olmadığı bellü olur kelāmdan
Bir suhan Anaıolıda āh eninedir tarh
- 3 Bir nev-nihāle beñzer Tübā kıadiñ hırāmı
Tāze fidān mişāli şaldı cihāna bir şāh
- 4 Etmek diler ziyāret beyt-i rakıbi dil-dār
Öldürdü bizi şad āh işte burası berzāh

-11-²⁷

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- 1 Olmak isterseñ cihānda ber-murād
Fıkr-i dünyāyı hemān ardına ad
- 2 Rıh-i şarşar eyledi zır ü zeber
Görmemiş ne olduğı[nu] kıavm-i ' Ād

²⁶ 3b.

²⁷ 3b-4a.

- 3 Eyleme bî-gâne ile meşveret
Sırrına lâyıķ mı vâķıf ola yād
- 4 ‘Āşık-ı bî-çāreniñ hāli n’olur
Kıl[ma]sañ ey şāh-ı hūbān ‘adl ü dād
- 5 Teşnedir sükker lebine Hıfziyā
Ārzū etmezdi khand andıķda dad

-12-²⁸

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

- 1 Nezāket ile dedim yāre ey civān-ı ferīd
Vişālını kıl ‘ināyet dedi ki gelsin ‘id
- 2 Görünce pīr-i muğānı küçükle tenhāda
Yanına al beni saña lāzım degil mi mürīd
- 3 Şeb-i vişālde dil-dār edince ‘ahd [ü] emān
O zūlmet içre ne kaldı baña va‘ad [ü] va‘id
- 4 Görüşme ol seg-i bed-gūy ile dedim yāre
Ne çāre n’eyleyelim olmadı kelām-ı müfīd

²⁸ 4a.

- 5 Zamâne halkı ser-[ā]-pā unuttular ceddiñ
Eder kibāra bu ğafletle cümlesin taķlîd
- 6 Müsā‘ id oldu baña rûzgār āhîr-kār
Getirdi bād-ı şabā hāk-i ‘ izzetiñ tecdîd
- 7 Dedim ki baķ kuluñuz deftere muķayyed mi
Dedi ki cümlesi var lîk Hıfzî-nām resîd

-13-²⁹

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Çekme dil bir dem ğam-ı dünyâyı etme hiç keder
Kalmadı dünyāda zîrā ne Cem [ü] ne tāt-ver
- 2 Eskidir yokdur kanā‘at pek tayanma cāhına
Manşib aldı [mı] eder hep āhîret havfîñ heder
- 3 Bir gül-i ra‘nāya meftûn oldu şeydā gönlümüz
Şahñ-ı gülşen içre bülbül gibi dil feryād eder
- 4 Zülf-i ‘anber-büyuna Mecnûn diyü bend eyleyip
Deşt [ü] şahrā Qays gibi niçe yıl etdim güzêr

²⁹ 4a-4b.

- 5 ‘Ākıbet kırtulmadım yārıñ dolaşdım zülfüne
Hıfziyā bu kıl ü kālîñ oldu pür-sevdā-yı ser

-14-³⁰

Mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ülün

- 1 Tübā-ğadiniñ mīvesi şeftālūya beñzer
La‘l-i lebinîñ maşşı bigi biñ aya beñzer
- 2 Bilmem n’edeyim vuşlatı hātır diler ammā
Cezb eyleyemez göñlümüz āyineye beñzer
- 3 Ebrū-yı kemānıñ eşerinden şakınırken
Çeşmiñ nigeñi sinemize dörpüye beñzer
- 4 Hūn-ı dil-i ‘uşşākını mest etmegi kânūn
İtmiş de demiş olmaya mest mey meye beñzer
- 5 Üstādı akıtdı çığıırıp Rātibe gevher
Nazm-ı suḥanı Hıfzī’anıñ incüye beñzer

³⁰ 4b.

-15-³¹

Fâ' ilātün fâ' ilātün fâ' ilātün fâ' ilün

- 1 Şordum ol serv-i bülende nâzenînim kıandadır
Ebre girmiş meh gibi tâze civânım kıandadır
- 2 Bilmem ol hūrî-mişâliñ sırrı ifşâ oldu mu
Açmadan dil ğonceniñ ağzını şeb-nem kıandadır
- 3 Haddi hoş mâ' il hevâ-yı kâkülüñ sevdâsına
Dâr-ı ğisûdan hâlâş oldum derûnum kıandadır
- 4 Derd-i ' aşka ben giriftâr olalı bilmem n' içün
Ağlamakdan rûz [u] şeb ol nûr-ı ' aynım kıandadır
- 5 Bestelendi Râtibe dil hâtırım iken şikest
Nev-heves Hıfzî gibi şâ' ir-zebânım kıandadır

-16-³²

Mef' ülü mefâ' ilü mefâ' ilü fe' ülün

- 1 Reftâra gelip serv-i hırâmân gibi ol yâr
Dir dir ditirer cânımız añın içün oynar

³¹ 4b-5a.

³² 5a.

- 2 Gülşende tıyup nâle vü feryādımı bülbül
Verdi haberi güllere mânende-i ağıyâr
- 3 Uyğuya varıp nâz ile yârim uyumuşmuş
Ġâfil degiliz bezm[e] gelince anı uyar
- 4 Vaşlıñ biliriz bize naşîb olmayacağın
Cândır çekiyor mîve-i vaşlıñ yine umar
- 5 Bir bûse dedim al ruğundan dedi olsun
Şabr eyle biraz [sen de behey] Hıfzî yürü var

-17-³³

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Geçdi reftâr ile ol kâmet-i bālâ mümtâz
Dâmen-i pâkine el ermedi dil ‘arz-ı niyâz
- 2 Tîr-i nâ-çîzine degmez bu dil-i üftâden
Tel kırar meclis-i vaşlında olursa dem-sâz
- 3 Hâl-i Hindûsunu teşbîh ederim seyyâra
Dâne-i fülful aña gerçi olamaz enbâz
- 4 Kâfes-i tende n’ola tûtâveş eyleser figân
Ol zamân nâlemi gûş eyleyip eyler âgâz

³³ 5b-6a.

- 5 Töğrusun söyleyelim hâl ü dilince Hıfzî
Gonce açsın femini bülbülüdür hoşça nevâz

-18-³⁴

Fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

- 1 Göricek ol civānı ben dāl-fes
Nutka hiç kalmadı bedende nefes
- 2 Bir laṭîf cism olup o nâzik-ten
Böyle ḥüsn ile kapılır herkes
- 3 Hâl-i Hindüsunu görüp zinhār
Kāfīrāsā kapılıp etme heves
- 4 Böyle bir nev-civāna beñzer hiç
Var mı sâ'ir güzel yanında çeres
- 5 Hıfzî[yā] bu yalancı dünyâyı
Sen de gayrı gibi edip menfes

³⁴ 6a.

-19-³⁵

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

- 1 Nev-civānım giderek āfet-i devrān olmuş
Tāze-terlik saña in‘ām ile ihsān olmuş
- 2 Çeşm [ü] müjgānı ile ol iki haṭṭ-ı ebrū
Biri hūrşid birisi mihr-i dıraḥşān olmuş
- 3 Sākıyā rıṭl-ı girānı bize taḥmīl etme
Bār-ı miḥnet çekemem himmet-i merdān olmuş
- 4 Bāga vardım göreyim serv [ü] şanavber boyunu
Şalınıp nāz ile bir şāḥ-ı hūrāmān olmuş
- 5 Aldayıp mekr [ü] füsün ile seni ey Hıfzî
Dün gece ḥāne-i aḡyārda mihmān olmuş

-20-³⁶

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

- 1 Ğaraẓn cennet-i dīdār ise ey ḥāşşu’l-ḥāş
Şıdk ile Ḥaḫka niyāz eyle edegör iḥlāş

³⁵ 6a-6b.

³⁶ 6b.

- 2 Dil-i bîmāra gelip ẖāce-i mekteb geh geh
Ümm-i şıbyān okuyor var diyü biñ dürlü havāş
- 3 Tev'emān geldi raķīb ile o şū[h] ip sürerek
Cānını al ķo yanında segi dāra çek aş
- 4 Ceng eder 'āşık ile kūy-ı dil-ārāda raķīb
Geçdi çokdan ölümü şāhid ile eyle kışāş
- 5 Cevr-i dil-ber seni bir hāle ķodu ey Hıfzî
Za' f ile döndü hayāl-i fenere eyle hālāş

-21-³⁷

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- 1 Ol şeh-i hūbānı tezķirdir mu' ammādan ğaraż
Dīdeden dūr olmasaydı leyl-i İsrādan ğaraż
- 2 'Irz [u] nāmūsu ķo ey zāhid biz ol üftādeyiz
Dādımız feryādımız yok böyle ma' nādan ğaraż
- 3 Halk olunmazdı cihān ey şāh-ı 'ādil olmasañ
Āb-ı rüyuñ hürmetidir cümle dünyādan ğaraż

³⁷ 6b-7a.

- 4 Neşve-yâb olmak dilerseñ rûz [u] şeb lâ-ya‘ kı1 ol
Bâde nûş et böyledir çün şevk-ı mînâdan ğaraż
- 5 Baħr-i raħmet Hıfziyâ cûşa gelince giryeden
Katre katre seyl olur aña bu deryâdan ğaraż

-22-³⁸

Mef‘ülü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün

- 1 Mey-nâb ederse âb ile cüz ’ıce ihtilâf
Nûş eyledikçe al lebiñ vermede neşât
- 2 Şaħn-ı çemende bülbüle sebz oldu rûy-ı arz
Güyâ hezâra atlas u dîbâ olur bisât
- 3 Urlandı?³⁹ seg rakîb gelemes bâb-ı Ĥazrete
Bekler gelir diyü derini ‘âşık ihtiyât
- 4 Destârı tâzelense olur kat-be-kat güzel
Düzeltmek için ‘âşıkıñ elinde sem-muħât
- 5 Dendânı vaż‘ı Hıfzî kirâsı durur ruħuñ
Nûş eyledikçe al lebiñ vermede neşât

³⁸ 7a.

³⁹ اورندى

-23-⁴⁰

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

- 1 Süḥan-ı ehl-i dile dürr-i ‘Adendir elfāz
Böyle yektâ sözü nazmımda resendir elfāz
- 2 Tūtî-i ṭab‘a verir zevk u şafâyı bülbül
Nev-şüküfte gül-i şad-berge dehendir elfāz
- 3 Kâl‘a-i hısn-ı ḥaşîn olmağ-ıçün ebyâtım
Dil-i nālânıma çün burc-ı bedendir elfāz
- 4 Dâğ yakıp sînesine lâle-i ḥamrâ der imiş
Top karanfil ile şeb-büy semendir elfāz
- 5 Rûhdur çeşme veren neşve-nümâ ve’l-ḥâşıl
Hıfziyâ anlayabildiñ mi nedendir elfāz

-24-⁴¹

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

- 1 Nefs-i emmâre ile rûz [u] şeb eylerse nizâ‘
Çâr-ṭab‘um ede⁴² ḥüsnüñ ile ol demde vedâ‘

⁴⁰ 7a-7b.

⁴¹ 7b-8a.

⁴² Metinde “eder” yazmaktadır. Vezin gereği bu şekilde okundu.

- 2 Pāsbān-ı der-i yār olmuş o kelb-i bed-kîş
Görmedim ben hele bir böyle raķīb-i mennā⁶
- 3 Hırş-ı dünyā ile sen bār-ı ğamı yüklenme
Yārdan tırd ediverir olur isen tımmā⁶
- 4 Vaşl-ı yār etmeg-içün beni kati ölçdüm döküdüm
Toluya boşa kōdum fikr ile oldu bir şā⁶
- 5 Nā-tüvānım bulup ey Hıfzî firāk-ı dil-dār
Eyledi cānuma kār kesdi emānum kaṭṭā⁶

-25-⁴³

Fā⁶ilātün fā⁶ilātün fā⁶ilātün fā⁶ilün

- 1 Ney gibi iñler derūnum urdu yārim tāze dāğ
Mey gibi büt-hānede yakdı o kāfir bir çerāğ
- 2 Yem verir ol dil-bere şubḥ u mesā mevc-i sefid
Sen de deryā-dil olup mähī içün gel kūr bir ağ
- 3 Kaysveş şahrāya düşdüm zülf-i miskiniñ içün
Ey gönül Leyli diyü gezme perişān dağ u bāğ

⁴³ 8a.

- 4 Hastedir derler rakîbi zâ'id olsun 'illeti
Ey tabîb-i cân u dil olsun şifâ aña yasağ
- 5 Hıfziyâ ğonce-dehen bülbül gibi feryâd eder
Ağzını açsın gülün çü 'andelîb etmez ferâğ

-26-⁴⁴

Mef'ûlû fâ' ilâtü mefâ'ilü fâ' ilün

- 1 Güller açıldı al ruğunda taraf taraf
Verdi neşât bülbüle şeb-nem gibi şeref
- 2 Vaqt-i bahâra gel edelim seyr-i râğ u bâğ
Gül mevsimin geçirme olur 'ömrümüz telef
- 3 Devlet dedikleri bu cihânın dürûğudur
Aldanma kağbe-zendir edinme halef selef
- 4 Rağsa koyup terennüm ile oynadır seni
Pîr-i küçek gibi dönüyor dâ'im elde def
- 5 Tîr-i müjeñ nişâne ederse bu sînemi
Hıfzî kuluñ dahı anı eder saña hedef

⁴⁴ 8b.

-27-⁴⁵

Mef'ülü fâ' ilâtü mefâ'ilü fâ' ilün

- 1 Kimdir ziyâ verir bu cihâneye çıkmasağ
Kandil-i şeb-çerâğ-ı fûrûgunu yakmasağ
- 2 Gözler kamaşdı al ruḥ-ı yâre bakmadan⁴⁶
Ey dil n'olur seniñle cefâ-pîşe bakmasağ
- 3 Bir diş kalınca gör ki dehânında cerr edip
Birden çıkar gibi görünür bize sermasağ
- 4 Ol dil-rübâyı vuşlat için çok hayâl edip
Sevḳ-ı ḥiredle böyle verildi aña basañ
- 5 Bî-çâre derd-mend kalıp Hıfzî-i ğarîb
Olurdu bir yüz aña daḥı dürlü biñ yasağ

-28-⁴⁷

Fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

- 1 Rûy-ı meh-rûya selâm vermege dîvâne mi yok
Müşterî bulmağa gün yüzlüye cānâne mi yok

⁴⁵ 8b-9a.

⁴⁶ Metinde “bakmağdan” yazmaktadır. Vezin gereği bu şekilde okundu.

⁴⁷ 9a-9b.

- 2 Köhnedir vaşl-ı ecel cāmını nūş eyleyecek
Ġam yeme eskidir ol dilleri mevt aňe mi yok
- 3 Ruġ [u] ebrūsuna ġab saçsa olur ġoy-kerde
Çeşm-i āhūsı tolu niçe begim dāne mi yok
- 4 Halkaveş zikrini efvāhına tesbîġ etmiş
Çekeyim cevri seniñ bu dile gerdāne mi yok
- 5 Hıfzî eş‘ārına vākıf olayım Rātibveş
Bu Necīb vereliden Şem‘ ġye pervāne mi yok

-29⁴⁸

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

- 1 Saňa yüz verdigi degil mi dek
Sen bilirsin ne çiçekdir ne çiçek
- 2 Redd olursa ġapıñdan ol kāfir
Der-i devletde hîç yaraşmaz seg
- 3 Şeh-süvārım çıkınca meydāna
At sürüp üstüme merdāne gerek

4 Bu zamān içre ilticā etme
Rüşvet ister zamāne halkı yemek

5 Hıfziyā lele ile gül açılır
Ruḥuñ üzre ne çiçekdir ne çiçek

-30-⁴⁹

Mef'ulü fā' ilātü mefā'ilü fā' ilün

1 Şāh-ı cihāna eyler isem maḥfī' arz-ı ḥāl
Vākıf olur [o] derdimize eylemez su'āl

2 Hüsnuñ görünce [şa'sa'a-i] aks-i ḡabḡabıñ
Vaşf-ı leb ile kirpik [ü] kaşı olur hilāl

3 Çıkşa aceb mi seyr-i çemenzāra sevdigim
Tenhālanıp benimle temennī edem vişāl

4 Āh [u] fiḡān [u] zār ile şeb-tā-seḡer benim
Girmez gözüme uyḡu eder[im] anı ḡayāl

5 Nessāc-ı kārḡāh kırup böyle bir düzen
Hıfzī alınca şırtına penbeyle köhne şāl

⁴⁹ 9b-10a.

-31-⁵⁰

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Ruḥuñ üzre yüricek ‘amber-i bûy-ı sünbül
Açdı başdan külehiñ böyle du‘ā-gûy sünbül
- 2 Tabla perçem gibi kandîl şalıp etrâfa o yâr
Dâğlandı yine kâkül ile mûy-ı sünbül
- 3 Çeşm-i eşkim gibi bārân-ı kerem yağdıķda
Ebr-i nîsân-ı pür-dâne-i lü’lû’ sünbül
- 4 Deşt ü şahrâda biten lâle-i nu‘mânî imiş
Kûy-ı gülşende imiş mesken-i kûy-ı sünbül
- 5 Göklere çıksa n’ola âh [u] figânım zârım
Dâğlar sînem[i] yakdı göre rûy-ı sünbül
- 6 Hep şükûfe derilip yanına geldikde beri
Cümleten nergis [ü] lâle daḥı şeb-bûy sünbül
- 7 Bâğbândan ızın al Râsiḥe göster yüzünü
Zikr ede Hıfzî gibi hây ile hûy sünbül

⁵⁰ 10a-10b.

-32-⁵¹

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Suhan-perdâz erbâb-ı şafâda bir ğazel gördüm
Sözüm yok toğrusu meyl eyledim ben bî-bedel gördüm
- 2 Gül-i şad-bergi gördüm dâğ yakmış kec-küleinde
Siyeh perçem ' arak-çin fes ile kâat kâat güzel gördüm
- 3 N'îçün teşnî' ü ta'n eylersin ey zâhid bize bilmem
Ki sem' -i ' aşîka güftârînî herkes meşel gördüm
- 4 Varıp pîr-i muġânîñ ayaġına düşmedir çâre
Mey-i maġbûb-ı billûr içre sâķiden maġal gördüm
- 5 Sezâdır dil verirsem bir bût-i nâzende-reftâra
Muşavver eylemiş çin-i cebîniñ tâ ezel gördüm
- 6 Yine Râsiġ Efendi semtine pey-revlik eylersin
Bugün ħübân-ı ' aşrî Hıfzîyâ pek mübtezel gördüm

-33-⁵²

Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün

- 1 Sâl beklersin ' aceb gelmege sen sulţânım
Leb-i şîrîn ruġ [u] ebrûña begim ħayrânım

⁵¹ 10b-11a.

⁵² 11a-11b.

- 2 Uyumazsıñ şeb-i fūrkatde mişāl-i āhū
Gözü[mü] açmağa kuvvet mi verir müjgānım
- 3 Saña bayram gelicek hūn-ı ciger saçmaz mı
‘İyd-ı adhā gibi yüz verdi baña qurbānım
- 4 Saña gerçek mi demiş yār raķib-i bed-gū
Baña esrārını bülbul gibi fāş et cānım
- 5 Naẓm edelden leb [ü] dendānını yārīñ Hıfzî
Dürr-i yektā gibi Rāsiḥ sözüñe ḥayrānım

-34-⁵³

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 ‘Ālem-ārā bir civānıñ⁵⁴ şimdicek üftādıyım
Bir güzel gün yüzlünüñ rıķkıyyet-i āzādıyım
- 2 Qadd ü reftārīñ eden seyriñle ḥayrān oldular
Serv-i qāmet verd-i ra‘ nā şāhınıñ ber-bādıyım
- 3 Tiğ-ı müjgānıñ ḥayāliyle dolaşdım rüz [u] şeb
Berq urup seyf-i qazā ser-müyunuñ cellādıyım

⁵³ 12a.

⁵⁴ Metinde “‘ālem-ārā-yı cihānıñ” yazılıdır. Ancak şairin redd-i matla yapmasından dolayı ve anlam gereği bu şekilde okundu.

- 4 Ey dil-i bî-çāre kūhistāna düşdün̄ Kaysveş
Şimdi şahrāya düşüp Leylā diyü feryādıyım
- 5 Ger şorarlarsa saña Hıfzî bu bīmārlık nedir
‘Ālem-ārā bir civānıñ şimdicek üftādıyım

-35-⁵⁵

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

- 1 Görür isem yüzü mähı yoluna cān veririm
Ey melek-manzar [u] hūrşid-i dıraḥşān veririm
- 2 Turre gīsūnu ‘imād etme raķibe bi’llāh
Tel kırar meclis-i vaşlında ḳo amān veririm
- 3 Şayd içün çeşm-i mestāna ḳuzum cevır etme
Beni şahrāya düşürdün̄ saña ḳurbān veririm
- 4 Leb-i gonceyle biraz ülfetimiz ne vechdir
Bülbül-i ‘āşık-ı zāra gece mihmān veririm
- 5 Dili āhen gibi ḍarb eyledi Hıfzî yāri[m]
Bu ten-i zārı yine destine sendān veririm

⁵⁵ 12a-12b.

-36-⁵⁶

Mef'ûlû fâ' ilâtü mefâ'ilü fâ' ilün

- 1 Āh [u] figān [u] zārımı yār gūş eylesin
Şit u şadāsı yok diyü ser-pūş eylesin
- 2 Çokdan berü cemāl [ü] kemālîñ göremedim
Ol hüsn-i şāh [u] rūyu güzel cūş eylesin
- 3 Ser-müyunuñ biri çıkar ise bu 'āleme
Teller takınsın 'āşıkı mengūş eylesin
- 4 Nakd-i dili alıp yerine verdi dürlü ğam
Ey niçe bir gönül seni mağşūş eylesin
- 5 Derd-i firāk-ı yār ile āteşlere yanıp
Hıfzî figān [u] zārımı yār gūş eylesin

-37-⁵⁷

Mef'ûlû mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

- 1 Āh eyler isem bir kere dāğ-ı cigerimden
Kıanlar dökülür dîde-i hūn-rîz [ü] terimden

⁵⁶ 12b-13a.

⁵⁷ 13a-13b.

- 2 Peymâne-i ‘ aşkı eder elbet dili meksûr
Nûş eyleyicek neşve-nümâ-yı şererimden
- 3 Bekler gece gündüz ser-i müyünü o şûhuñ
Bir kılca kılıp cânı hemân hâk-i derimden
- 4 Ol al ruhuñ emmege bir kerre a cânâ
Bir tâze nihâl olur idi berg [ü] berimden
- 5 Bir bûseye kâni‘ dil-i şeydâyı şorarsañ
Hıfzî diyemem ğayrı dilâ geçdi serimden

-38-⁵⁸

Mef‘ülü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ülün

- 1 Çokdan berü ol serv-i revân çıkmadı karşı
Sakf-ı felegi eyledi mesken yine meh-rû
- 2 Şemm eyledi meclisde gönül zülf-i ‘ abiriñ
Mâr demidir âyâ ki gören dir nice bir bû
- 3 Mestâne düşüp dîdeñe çek mîl ile sürme
Kudret gözüdür cedvel olur ol iki ebrû

⁵⁸ 13b.

- 4 A‘dâ-yı bed-endîş içirir zehr-i helâhil
Hâşâ dikilir karşıña vermez bir içim şu
- 5 Hıfzî suhânıñ gerçi biraz terle kûrudur?⁵⁹
Dür-dâne ise maqşadıñız gel bunu oqu

-39-⁶⁰

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

- 1 O çeşm-i mest-i âhûnuñ nigâhı kâr eder cāna
Yanar sūzişle cānı ‘arz ederler mîr-i mîrāna
- 2 Dilim eskitdi cānā kūy-ı çāra menzil almaqdan
Süvār-ı esb olunca tā gider ĩrān[a] seyrāna
- 3 Dolaşdı dil hevā-yı ‘aşkına bî-şabr şekîb oldu
Açıq baş pā-bürehne def gibi döndü bu dîvāne
- 4 Elif kāmetli yārim raḥm edem derdi saña lîkin
Yapışmazsın bu gerdāna edersin ‘ahd ü peymāne
- 5 Nazîriñ isterim cānā esîrim dām-ı zülfüñde
Başımda kîl [ü] kâle bakmağıl Hıfzî yeter cāna

-40-⁶¹

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

- 1 Ğayra meyl etme güzel gel bize ülfet eyle
Nüş-ı nev-bāde ile def‘ -i harāret eyle
- 2 Rūz [u] şeb derdiñ ile cāy-ı qarārım şāhā
Oldu külhende ‘imāretde ‘ināyet eyle
- 3 Külçe-i sīm [ü] zere beñziyor ol nāzik-ten
Püte-i qalbde qāl ile kerāmet eyle
- 4 Gül-i zibā gidiyor zevk u şafā eyyāmı
Meclisi sükker-i la‘ liñle leṭāfet eyle
- 5 N’idigin bilmeyip ol Hıfz’ıyî dā’im şınıyor
Qıyma kıyma meded ey şüh metānet eyle

-41-⁶²

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

- 1 Gel ey āvāre murğ-ı dil dolaşma şayd şikārında
Urup pervāz uçup kuş gibi qalma bezm-i yārinde

⁶¹ 14a-14b.

⁶² 14b-15a.

- 2 Göñül verme bu dehriñ bî-vefâ-yı dil-rübâsına
Yaķar hecr odna cānā bıraķır iķrāķ-ı nārında
- 3 Gelir endişe-i vuşlat der-āgūş etmege lîkin
Raķib-i bed-liķāyı gör dü-çeşmi taraf-ı çārında
- 4 O naķl-i mîve-i yāre el ermez serv-ķad-i bālā
Yeñiden tâze şāhdır gel anı gör nev-bahārında
- 5 Gider sevdāyı başdan Hıfzî tanzîr etmek ister[señ]
Degildir ķıl ķadar yanında Rātib intizārında

-42-

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

- 1 Gel [ey] āvāre bûlbûl ötme bāğın gül-‘izārında
Açılsın ğonceveş şeb-nem gibi dil nev-bahārında
- 2 Muķayyed ol işinde olma mühmil gel şaķın cānım
Ħayır vardır begim pek dut bu kārın üstüvārında
- 3 Çöreklenmiş siyeh mār gibi serde tabla perçemler
O çeşm [ü] tîr-i müjgānın geçirdi bir nizārında
- 4 Düşüp ‘aşķın belāsına dü-çeşmimden aķıp ķanlar
Derūnum yandı sūzişle aķıtdı Ħūn civārında

- 5 Bu Hıfzî derd-mendiñ rûz [u] şeb kârı açıp destîñ
Du ‘â eyler Cenâb-ı Kibriyâya kıla dârında

-43-⁶³

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

- 1 Gel ey bî-hûde söz söyler benim cânım qarârında
Degildir lâf bi’llâhi nazar etdim hezârında
- 2 Gönül düşdü yine ol serv-ı kaddîñ nev-edâsına
Güzel hoş yaraşır şadrındaki ‘âlî-vaqârında
- 3 Geçirme çeşm-i müjgânîñ taḥammül edemem cânâ
Edersin şerḥa şerḥa sînemi tâ ki firârında
- 4 Yazarsam nâme ben yâre niçe derdim beyân olsun
Selâm-ı dostândan soñra bir bûse kenârında
- 5 Görem Hıfzî seni mir’ât-ı kalbi edesin taṭhîr
Hezâr bâd-ı muḥâlif esse yok aşlâ gubârında

⁶³ 15a-15b.

-44-⁶⁴

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Şeh-levendim saña cânımdan olup üftâde
Ben fakîre n’ola hayr eyler iseñ dünyâda
- 2 Çok recâ eyleyelim çünkü mü’essir Hâkdur
Dil ü cânı kıyalım ‘arz edelim tenhâda
- 3 Kulu kurbânı olur sâķî-i gül-endâmîñ
Koç yigittir göricek al ruķuñ şahbâda
- 4 Bint-i rez meclise geldikde gider ‘aķlı hemân
Cân u dil şabr u hîred tenden olur âzâde
- 5 Kullanıp başķaca⁶⁵ vâdî-i gürûh-ı zürefâ
Sen de Hıfzî şakınıp verme o yâri yâda

-45-⁶⁶

Mef‘ûlû mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ûlün

- 1 Bir kerre o meh-rû ile hem-şoķbet olur mu
Ol tal‘at-ı hûrşîd ile ünsiyyet olur mu

⁶⁴ 15b-16a.

⁶⁵ Metinde bu kelimedden sonra “bir” ifadesi bulunmaktadır. Vezin gereķi metne dâhil edilmemiştir.

⁶⁶ 16a-16b.

- 2 Tîr-i nigehiñ çekmege ey kaşı kemānım
Bāzū-yı hüner-keşle dile kuvvet olur mu
- 3 Sende var iken ʿ işve vü şiveyle bu reftār
Üftādelere meclisiñiz şıķlet olur mu
- 4 Nūş etdi lebiñ cāmını meclisde şürāhī
Bintü'l-ʿ inebiñ cevrine hīç ğayret olur mu
- 5 Mey-nāb-ı ħabābıñ ayağıñ almağa Hıfzî
Her dem gözedir elini pür-ħürmet olur mu

Müstezād

-1-⁶⁷

[Müstezād]

Meʿūlü mefāʿilü mefāʿilü feʿūlün

Meʿūlü feʿūlün

- 1 Üftāde olup dil yine maḥzūn efendim
Āğūş edebilsem
Kıpdı bu göñül murgunu ol kaşı kemendim
Ĥāmūş edebilsem
- 2 Kād kāmetini gösterip ol şāh-ı şanavber
Bālā-yı bülendi

⁶⁷ 11b.

Boy çekdi yine ‘âleme ol serv-menendim
Ser-püş edebilsem

3 Müjgānı yetiŝdi bu dil-i zār [u] nizāra
Za‘ fīm tıyup ol yār
Dil-dārdan ol cevri görüp serv-i bülendim
Ser-ḥūŝ edebilsem

4 Vaŝfîñ iŝidip ḥüsnünüñ ‘âlemlere destān
Miŝlini duyamaz
Yandan?⁶⁸ göricek ḥüsnünü ğāyetde begendim
Mefrūŝ edebilsem

5 Ol ḥālî siyeh dīde siyeh gerdeni billūr
Ġāyet ile berrāk
Hıfzî seniñ uğruna kodu başıñ efendim
Mengūŝ edebilsem

Nemeḳahu’l-faḳr Ḥasan Taḥsîn Efendi fî 19 Rebi’ü’l-āḥir sene 64 [25
Mart 1848]

SONUÇ

Hıfzî ile ilgili mevcut kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Yapılan araştırma neticesinde, XIX. yüzyılın ortalarına kadar yaşamış Hıfzî mahlaslı -8'i şair, 1'i nasir olmak üzere- 9 şahsiyet tespit edilmiştir. Bahsi geçen Hıfzî mahlaslı şairlerin biyografilerine ilişkin herhangi bir bilgiye yahut eserlerinden örneklere *Hıfzî Dîvânçesi*'nde rastlanmamıştır. Ayrıca *Dîvânçe*'de yer alan şiirlere, tezkirelerde, yayımlanmış şiir mecmualarında ve diğer kaynaklarda da tesadüf edilmemiştir. Bu durum, *Dîvânçe*'nin müellifi olan Hıfzî'nin biyografik kaynaklara girememiş bir şair olabileceğini düşündürmekle birlikte, *Dîvânçe*'nin bahsi geçen Hıfzî mahlaslı şairlerden birine ait olabileceği ihtimalini de akla getirmektedir. Zira, kaynaklarda *Dîvân* sahibi olduğu belirtilmesine rağmen *Dîvân*'ına ulaşılammış veya herhangi bir eserinin varlığından söz edilmemiş Hıfzî mahlaslı şairler de mevcuttur.

Adı geçen eserin tespit edilen tek nüshası Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi Nadir ve Yazma Eserler Bölümü'nde Y 0525 numarada kayıtlıdır. *Dîvânçe* 20 varaktan oluşan bir yazmanın 1b-17a yaprakları arasında yer almaktadır. Hasan Tahsin Efendi isimli müstensih tarafından fî 19 Rebî'ü'l-âhir sene 64/25 Mart 1848 tarihinde istinsah edilmiştir. *Dîvânçe*'de 1 mesnevî, 1 tahmîs, 1 müstezâd ve 45 gazel olmak üzere toplam 48 manzume vardır. Mesnevî 16 beyitten, tahmîs beş bentten ve gazeller ise muhtelif sayıda beyitlerden oluşmaktadır. Gazeller revî harfine göre tertip edilmiştir. *Dîvânçe*'de en çok “ه (he)” harfinden olmak üzere 27 harften gazel bulunmaktadır.

Manzumelerde remel, mütekârib, hafif, muzârî, müctes ve hezec bahirlerinden seçilmiş 11 aruz kalıbı kullanılmıştır. Şiirlerde en çok tercih edilen aruz kalıbı ise remel bahrinin “fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün” kalıbıdır. Bu kalıbı sırasıyla muzârî bahrinin “mef‘ûlü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün”, remel bahrinin “fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün”, hezec bahrinin “mef‘ûlü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ûlün” ve “mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün” kalıpları takip etmektedir. *Dîvânçe*'de yer alan 40 şiir, bahsi geçen bu beş kalıp ile kaleme alınmıştır.

Hıfzî manzumelerinde vasl, imâle, med, zihâf, tahrîk, tahfif, tenkîs gibi birçok aruz tasarrufunda bulunmuştur. Onun şiirlerinde, nazım tekniği

bakımından başarılı kabul edilebilecek örnekler sayı yönünden azdır. Manzumelerde, imâle-i maksûre ve imâle-i memdûde gibi uygulamalar başarılı olup zihaf hatası da çoğunlukla kabul edilebilecek düzeydedir. Bunun yanı sıra bazı beyitlerde hece fazlalığı veya hece eksikliği olduğu görülmüştür. Şair, kimi şiirlerinde ise birden fazla aruz kalıbı kullanmış; bu tercih vezin bütünlüğünün aksamasına sebep olmuştur.

Hıfzî, şiirde ahengin en önemli unsurlarından olan kafiye ve redifin işlevinden istifade etmiş; kafiye ile redifin birçok çeşidine şiirlerinde yer vermiştir. *Dîvânçe*'de mücerred, mürdef ve müesses olmak üzere 3 kafiye türü görülür. 19 gazel ve mesnevînin bazı beyitleri mücerred kafiye ile; 24 gazel, 1 müstezâd, mesnevînin bazı beyitleri ve tahmîs mürdef kafiye ile; 1 gazel müesses kafiye ile kaleme alınmıştır. Hıfzî de pek çok divan şairi gibi çoğunlukla Arapça ve Farsça kelimelerle kafiye yapma yoluna gitmiş; Türkçe kelimelere manzumelerinde daha az yer vermiştir. Hıfzî'nin bazı şiirlerinde birtakım kafiye kusurları da göze çarpmaktadır.

Eserde yer alan 20 gazelde ve 1 müstezâdda redif bulunmaktadır. Bunun dışında mesnevînin bazı beyitlerinde (1, 2, 3, 5, 7, 10, 13, 14 ve 15) tahmîsin kimi bentlerinde (I, III, IV ve V) redif yer almaktadır. Gazeller ile müstezâdda bulunan redif çeşitlerinin sayıları şu şekildedir: Ek hâlinde redif 8, kelime hâlinde redif 7, ek+kelime hâlinde redif 5'tir. Ek+ kelime grubu hâlinde redif örneği ise gazellerde yoktur. Bunun dışında mesnevînin 6 beytinde ve tahmîsin dört ayrı bendinde çeşitli redif türleri kullanılmıştır. Bu veriler, şairin redif kullanımına bütünüyle bağlı kalmadığını; kimi zaman redifli yapılarla ahengi artırmayı tercih ettiğini kimi zaman ise rediften uzak durarak daha serbest bir ifade tarzını benimsediğini göstermektedir.

Yukarıda da belirtildiği üzere, şairin hayatı ve edebî kişiliğine dair kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak şair *Dîvânçe*'sinde okuyucuya birtakım ipuçları sunmuştur. O kimi beyitlerinde şairlikteki yetkinliğini dile getirerek şiirlerinin değerine dikkat çekmiş, kimi beyitlerde ise kendini "nev-heves" bir şair olarak tanımlayarak üstat kabul ettiği "Râsih" ve "Râtib" gibi şairlerden övgü ile söz etmiştir.

Hıfzî'nin manzumelerinde sanat kaygısından uzak, külfetsiz ve akıcı bir üslup hâkimdir. Şair, uzun Arapça ve Farsça terkiplere fazlaca temayül

etmemiş; şiirlerinde daha çok Türkçenin dil ve anlatım olanaklarını kullanmayı tercih etmiştir. Anlatımını zenginleştirmek ve ona canlılık kazandırmak için halk kültürünün önemli öğelerinden olan deyimlere yer vermiş, çeşitli mahallî unsurlara değinmiş ve lafzını pekiştirmek için yer yer ikilemelerden faydalanmıştır.

Dîvânçe'de edebî tür çerçevesinde yazılmış tek manzume, münâcât türündeki mesnevîdir. Şairin diğer manzumelerinde ise genellikle âşıkâne ve rindâne; kimi zaman ise hâkimâne bir tarzın öne çıktığı görülmektedir. Onun şiirlerinde âşığın hâlleri; sevgilinin çeşitli güzellik unsurları (boyu, yüzü, saç, gözü, kaşı, kirpiği, beni, dudağı, ağzı, gerdanı, teni), işvesi, edası, nazı, zulmü; rakibin değersizliği, hilekârlığı, maşuka olan ilgisi, âşığa karşı engelleri ele alınmıştır. Ayrıca meyhane, şarap, ayrılık, gurbet, hasret, vuslat çeşitli tasavvur ve tahayyüllerle birlikte konu edilmiştir. Bunların yanı sıra -şiirlerin genel muhtevasını oluşturmamakla birlikte- şairin yaşadığı çağa ve zahitlere yönelik eleştirileri de dikkat çekmektedir.

Çeşitli unsurlardan ilham alan ve bu öğeleri şiirlerinde işleyen şair; teşbih, istiare ve tevriye gibi edebî sanatları etkili bir biçimde kullanmıştır. O, hayal dünyasının derinliklerini okuyucuya sunarken klasik Türk şiiri geleneğini benimseyen birçok şair gibi ayet ve hadislere iktibas yapmış; çeşitli tarihî, efsanevî, dinî şahsiyetlere, dinî bayramlara ve günlere telmihte bulunmuş; ülke, şehir, kavim, hayvan ve nebat adlarını şiirlerinde benzetme ve kıyas unsuru olarak kullanmıştır.

Bu çalışma ile Hıfzî mahlaslı şairin *Dîvânçe*'si çeviri yazıya aktarılmış, eser şekil ve muhteva hususiyetleri bakımından incelenmiştir. Böylece, daha önce yayımlanmamış bir *Dîvânçe* ilim dünyasına kazandırılarak alana küçük de olsa bir katkı sağlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, N. (2017). Riyâzî Muhammed Efendi, Riyâzü’ş-Şuara (Tezkiretü’ş-Şuara). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklen ti/54137,540229-riyazu39s-suarapdfpdf.pdf?0>
- Ağırman, C. (2005). Tarih ve Tabakat Kitaplarında Üsküdârî Nisbesiyle Anılıp Adından Söz Ettiren Üsküdarlı Bilginler. Zekeriya Kurşun vd. (ed.), *II. Üsküdar Sempozyumu (12-14 Mart 2004) Bildiriler*. C. 2 (s. 485-512) içinde. İstanbul: Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Akar, M. (1987). *Türk Edebiyatında Manzum Mi’râc-nâmeler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Akbayar, N. (1996). *Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmani*. (C. II). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Akçay, G. (2014). Hıfzî, Hıfzî Mehmed Efendi, Sarı Memi. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hifzi-hifzi-mehmed-efendi-sari> [Erişim Tarihi: 22.01.2024]
- Aksoyak, İ. H. (2008). Osmanlı Şairlerinin ‘Aruz Tasarrufları’ ve Araştırmacıların Gereksiz Müdahaleleri. *Journal of Turkish Studies*. 3(6), 59-74. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.451>
- Akün, Ö. F. (1994). Divan Edebiyatı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C.9, s. 389-427) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Arslan, M. (2000). *Osmanlı Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Ateş, A. (1947). Gazel. *İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 4, s. 730-733). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Ateş, A. (1979). Mesnevî. *İslâm Ansiklopedisi* içinde (C.8, s. 127-133). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Atik Gürbüz, İ. (2014). Hıfzî, Hafız. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hifzi-hafiz> [Erişim Tarihi: 23.01.2024]
- Atik Gürbüz, İ. (2014). Hıfzî, Mehmed Hıfzî Efendi. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hifzi-mehmed-hifzi-efendi> [Erişim Tarihi: 23.01.2024]

- Aydemir, Y. ve Çeltik, H. (2012). *Kafiyenin Şiiri, Şiirin Kafiyesi: Divan Şiirinde Kafiye Hünerleri*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Aymutlu, A. (1976). *Arûz -Türk Şiirinde Kullanılan Arûz Vezinleri ve Örnekleri-*. İstanbul: Kutulmuş Matbaası.
- Aynur, H. ve Şen, F. (2019). Hıfzî Ağa'nın (ö. 1173/1759-60) I. Mahmûd İçin Yazılan Şiirler Mecnûası (TSMK-Revan 1977) Üzerine. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 3(4), 39-73. <https://doi.org/10.34083/akaded.653182>
- Aynur, H. ve Şen, F. (2021). Hıfzî Ağa (Hıfzî Mehmed Efendi ö. 1759-60) ve Tarih Manzumeleri. Nagihan Gür (ed.), *İskender Pala Armağanı* (s. 236-280) içinde. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Aynur, H. (2021). Kitabeler Arasında V Kadem-i Şerîf'in Eyüp Sultan Türbesine Nakline (1144/1732) Yazılan Tarih Manzumesi. *Dergâh Edebiyat Sanat Kültür Dergisi*, (371), 30-31.
- Batur, H. (2020). *Vefferâk Mehmed Hıfzî-yi Üsküdarî'nin Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed El-Bedevî'si (İnceleme-Metin)* (Doktora Tezi). Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- Belenkuyu, B. (2023). *Ali Seydî Bey, Lugatçe-i Edebiyât*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Canım, R. (2020). *Divan Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Canım, R. (2021). *Divan Edebiyatının Kaynakları*. İstanbul: Paradigma Akademi.
- Ceyhan, A. (2010). Hıfzî'nin Manzûme-i Emsâl-i Yahut Türk Atasözleri ve Deyimlerinin “Havas” Diline Çevrilmiş Hâli. *Journal of Turkish Studies- Türklük Bilgisi Araştırmaları (Festschrift In Honor Of Walter G. Andrews I)*, 34 (1), 85-119.
- Ceyhan, A. (2011). Bazı Yazma ve Basma Türk Atasözü Derlemeleri. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (4), 175-225.
- Cunbur, M. (1993). Ayaş Şairlerinden Hamdî, Hıfzî ve Şâkir Efendiler Ayaş ve Bünyamin Ayaşî. *Tarihte-Günümüzde Ayaş ve Bünyâmin Ayaşî Sempozyumu* 2-4 Temmuz 1993 -Bildiriler- (s. 25-34) içinde. Ankara: Ayaş Belediyesi Yayınları.
- Çelebioğlu, Â. (2018). *Türk Mesnevî Edebiyatı Sultan İkinci Murad Devri*. Sebahat Deniz (haz.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Çiftçi, Ö. (2017). *Fatîn, Davud Fatîn Tezkiresi (Hâtimetü'l-Eşâr)*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel

- Müdürlüğü. Erişim adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55976,fatin-tezkiresi-pdf.pdf?0>
- Devellioğlu, F. (2015). *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dilçin, C. (2011a). *Divan Şiiri ve Şairleri Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Dilçin, C. (2011b). Divan Şiirinde Gazel. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II- Divan Şiiri-* (s. 78-247) içinde. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dilçin, C. (2013). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Düzenli, M. B. ve Bulak, Ş. (2018). Aruz Vezninin Türk Şiirine Tatbikinde Başvurulan İmlâ/Telaffuz Tasarrufları ve Mahiyetleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (43), 145-171.
- Erdem, S. (1994). *Râmiz, Râmiz ve Âdâb-ı Zuraîfâ'sı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Ergun, S. N. (1944). *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri 19'uncu Asra Kadar*. İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi.
- Fırat, R. (2019). *Hıfzî'nin Manzûme-i Durûb-ı Emsâl'i (İnceleme-Metin)* (Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Gökalp, H. (2012). Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri (Eşkâl-i Nazm). *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi* (s.188-290) içinde. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Gürbüz, İ. A. (2011). *Mecmû'a-i Letâ'if* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- İlaydın, H. (1997). *Türk Edebiyatında Nazım*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İnal, M. K. (1969). *Son Asır Türk Şairleri*. (C. I). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- İpekten, H. (2004). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İpekten, H. vd. (2017). *Sehî Beg, Heşt Bihişt*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56165,hestbihistpdf.pdf?0&_tag1=03EE5380B678F1063BF0A9ED54D2FA0DD771F0E5&crefer=2F8

8846727E3118F21430AA632BB20249DB73730D504072295A7FD39
551B5592.

- İsen, M. (1994). Aruzun Anadolu'daki Gelişme Çizgisi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten*. 39, Ankara.
- İz, F. (2008). *Türk Edebiyatında Nazım I*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaplan, H. (2019). Mısrayı Aruza Uyduran Bir Şair: Zîver ve Şiirlerinde Aruz Tasarrufları. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2, 279-311.
- Karga, B. (2011). *Hıfzî'nin Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Mir'at-ı Kudüs (İnceleme-Metin)* (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Kartal, A. (2009). *Muallim Nâcî, Lügat-i Nâcî*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kesik, B. ve Şenödeyici, Ö. (2019). *Aruz Teori ve Uygulama*. Ömür Ceylan (ed.). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Kılıç, A. (2018). Saîd Paşa Dîvânı'nda Aruz Tasarrufları Üzerine Notlar. İbrahim Özcoşar vd. (ed.), *Diyarbakır: Âlimler, Ârifler, Edîpler* (s.1-18) içinde. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Kılıç, F. (2013). Hıfzî, İbrahim Efendi. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hifzi-ibrahim-efendi> [Erişim Tarihi: 27.01.2024]
- Kılıç, F. (2017). *Şefkat-i Bagdâdî, Şefkat Tezkiresi (Tezkîre-i Şu'arâ-yı Şefkat-i Bagdâdî)*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü: Erişim adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55753,sefkat-tezkiresi-pdf.pdf?0>
- Kılıç, F. (2018). *Es-Seyyid Pîr Mehmed bin Çelebi Meşâ'irü 'ş-şu'arâ*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. Erşim adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59036,asik-celebi-mesairussuarapdf.pdf?0>
- Kılıç, H. (2010). Tâcü'l-Luga. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C.10, s. 356-357). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kırca, K. (1988). Âd. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C.1, s.333- 334). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kırkkılıç, A. ve Sancak, Y. (2017). *Ahterî Mustafa Muslihuddin el-Karahisarî, Ahterî-yi Kebir*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Koç, M. (2011). *Müstakimzâde, Tuhfe-i Hattâtîn*. İstanbul: Klasik Yayınları.

- Köksal, M. F. (2018). *Sana Benzer Güzel Olmaz -Divan Şiirinde Nazire-*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir. (2023). Hayrettin Karaman vd. (haz.) (C. 1-5). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kurnaz, C. ve Tatcı, M. (2001). *Mehmet Nâil Tuman, Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*. C. 1. Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Kurnaz, C. (2012). *Hayâlî Bey Divanının Tahlili*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Kurnaz, C. ve Çeltik H. (2013). *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Kurtoğlu, O. (2019). *Nûrî Osmân Hanyavî, Tezkire-yi Şu'arâ-yı Cezîre-yi Girid*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kutlar Oğuz, F. vd. (2017). *Mehmed Tevfik, Kâfile-i Şu'arâ*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56163,mehmed-tevfik-kafile-i-su39arapdf.pdf?0>
- Macit, M. (2005). *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Mermer, A. ve Koç Keskin, N. (2016). *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Oğraş, R. (2001). *Esad Mehmed Efendi, Esad Mehmed Efendi ve Bağçe-i Safâ-Endüz'u*. Burdur: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59393,esad-mehmed-efendi-bagce-i-safa-enduzpdf.pdf?0>
- Olgun, T. (1936). *Edebiyat Lügati*. İstanbul: Âsâr-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı.
- Öztürk, F. (2016). *Recâizâde Mahmûd, Ekrem Ta'lim-i Edebiyyât*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Pala, İ. (2000). İmale ile Med Arasında bir Hata. *İlmi Araştırmalar*. (10), 107-112.
- Pala, İ. (2016). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Parlatır, İ. vd. (2006). *İbrahim Cûdî Efendi, Lügat-ı Cûdî*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Yayınları.
- Saraç, M. A. (2017). *Muallim Naci, Istilâhât-ı Edebiyye*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Saraç, M. Y. (2019a). *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü- Kafiye*. İstanbul: Gökkuşbu Yayınları.
- Saraç, M. Y. (2019b). *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belâgat ve Biçim-Ölçü-Kafiye*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Selçuk, B. vd. (2015). *Söz ve Sihir Arasında Edebî Sanatlar*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Solmaz, S. (2018). *Bağdatlı Ahdî, Gülşen-i Şu'arâ*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56733,ahdi-gulsen-i-suarapdf.pdf?0>
- Sungurhan, A. (2017). *Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü's-ş-şu'arâ*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55834,kinalizade-hasan-celebipdf.pdf?0>
- Şemseddin Sâmî. (1996). *Kâmûsu'l- A'lâm*. C.3. Ankara: Kaşgar Neşriyat.
- Şen, F. M. (2014). Hıfzî, Hıfzî Ağa / Hıfzî Mehmed Efendi. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hifzi-mehmed-hifzi-efendi-mdbir> [Erişim Tarihi: 25.01.2024]
- Tolasa, H. (1982). Dîvân Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri. *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1, 15–46.
- Tolasa, H. (2002). *Sehî, Lâtîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Topaloğlu, B. (2008). Sabûr. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C.35, s. 31-32). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Toparlı, R. (2016). *James W. Redhouse, Müntahabât-ı Lügât-ı Osmâniyye*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tökel, Ali. (2000). *Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi*. İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Turan, S. (2000). *Erken Dönem Türk Şiirinde Gazel* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Turan, M. (2015). *Tâhirü'l-Mevlevî, Tedrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm*. İstanbul: Kesit Yayınları.

- Ünal, M. (2015). Hıfzî'nin 16. Yüzyılda Yazdığı Atasözleri Derlemesi: Manzûme-i Durûb-ı Emsâl. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* (35), 101-126.
- Ünver, İ. (2011). Mesnevî. *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*. 415-416- 417/ Temmuz- Ağustos-Eylül 1986, (s. 430-563) içinde. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yavuz, A. F. ve Özen, İ. (1972). *Bursalı Mehmed Tâhir Efendi Osmanlı Müellifleri* (C.1-2). İstanbul: Meral Yayınevi.
- Yavuz, S. S. (2020). Mi'rac. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (C.30, s. 132-135). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yavuzarslan, P. (2015). Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yeniterzi, E. (2009). Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(15), 301-334.
- Yıldırım, N. (2008). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Yılmaz, A. K. (2023). *Mehmed Salâhî Kâmûs-ı Osmânî*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yılmaz, M. (2013). *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*. İstanbul: Kesit Yayınları.

EKLER

[1b]

دیوان حفظی

اولدی قشقر کجیده بنه بر اف سیدا ۱۵ عالم خدن ایلده الوج ایدر سرتابا
 لوح دلدن نزله تقدیر اولمسه اولش ۱۶ حک اولور دیر و روضه مسیح و یس
 بخت ایدر اکر بیهوشان دیرین ۱۷ او بزر استر عتد صلب بر حیا
 راه اندیشه ایدر کایله حراب ۱۸ چشم مناز سینه جانم اولمدا

لب دنداننه عالم اولمده ای حفظ
 غنچه خم صیدیه فرا اولمده بدایت ۱۹

کل ایدی بزه سه ایدم صفا ۲۰ رجا ایدرم دایمین جفا
 سینه ایدم سه ای شوخ تر ۲۱ نیازم قبول ایلد ایتد جفا
 بوزل کما مشتاق اولمده بکیم ۲۲ کینه عتد نه بر اکر کیم ایلد
 لکس سینه صاف اولمده استید ۲۳ زخم قیل اهان و لطف ایتد
 جیغوب روداه اسمانه کبر ۲۴ بنه حسننه او دینه یق سه زرا
 شاکه کمانه ایدی هم بیتقصید ۲۵ که تبرک طر تر ایدم ایتد وفا

جید حفظ

[2a]

جد حفظ مقلد اکل افتره ۱۰۰۰ انچه قید افتره اید رس سزا

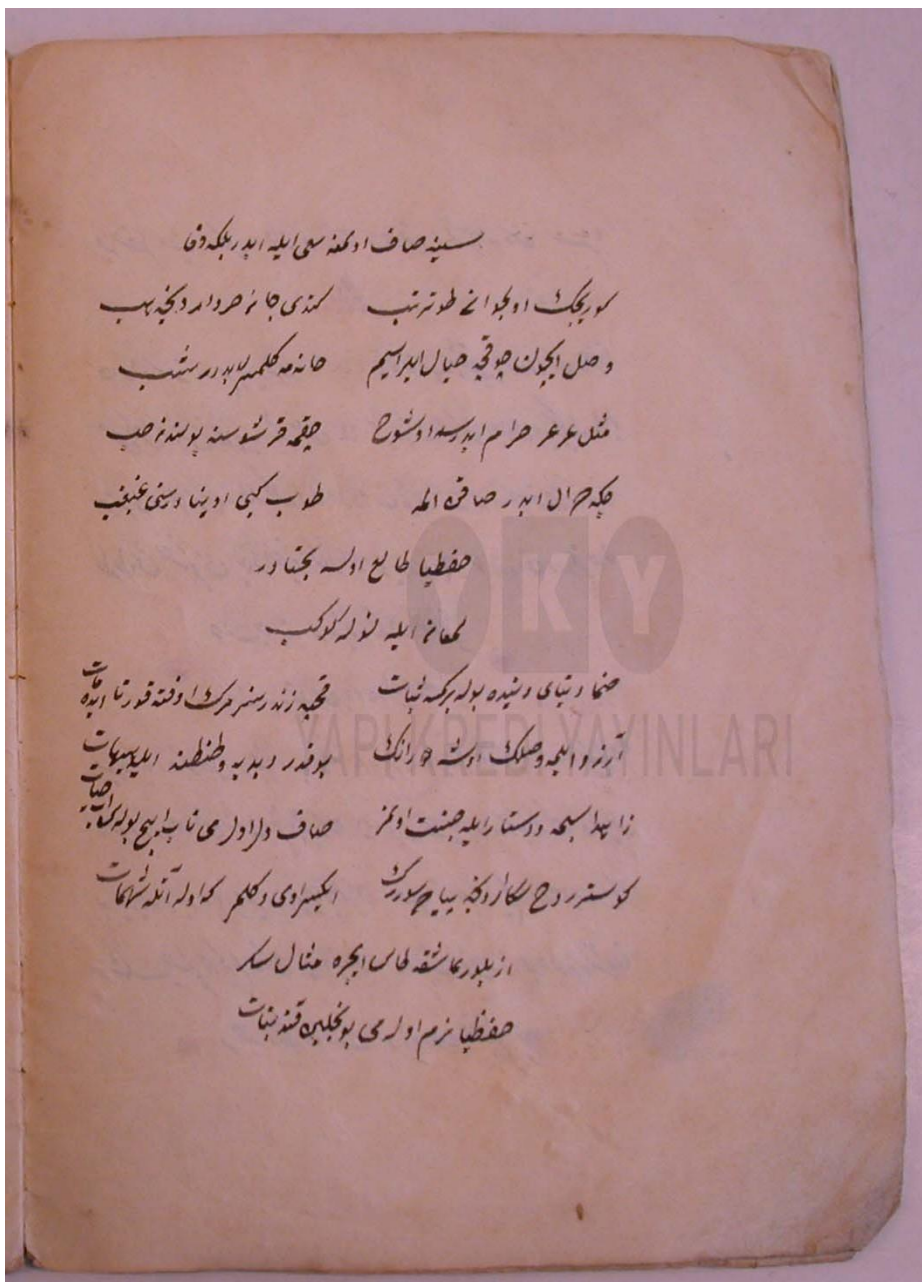

حدا دسقه الدم سینه بر طرفه ۱۰۰۰ قوللا نوب بتقی بر دوی کرده و غنای
صحن کلشنه اویجوق نغمه یه با شکر بلیل ۱۰۰۰ که ندرک کوکلر ایلدی ایدیکجک و اول
فرزنی سحر کویب جلد کله که گاه ۱۰۰۰ سغری ال ال با ح فرشت وینا
طوطوش نقشمی ایلدی افتره اید کولار ۱۰۰۰ ویر بر سینه یه ح ندرای رورغم حال
حالت جانیه الدانه جلد نکث حفظ

مرک اید جلد سمن با ویدو ایدیلید

سیده باره کوکل مرغز انیدی ۱۰۰۰ ویر اوروب باندی یرواره اوشوج وال
عاشق زاره صافین شک غم اجمیک ۱۰۰۰ دلی صد باره اید سینه کبی و اولیل
بویله بر دینه بره وار ویر اید چاییده ۱۰۰۰ صکله نادریم اکره ایدر بر بنجا
اشک چشمم کیم حاک رنده نرا ۱۰۰۰ ما نوب نرایله در کیده بلور نشونه
مرحبانکله رجعت کند زه رسته حفظ

[2b]

[3a]

3
 سدر کیم سرور دایم بکافه کد کد
 عود نه ایله میلای کوزی ایدتی
 ای صبا کوی ایشیتن بد وایرین نه
 ور درینا به کوی نعل اهل ابر
 حیدر قیامت باله وکلدی ایدت
 حیدر قلبی کلور دله اولده ایدت
 لطفیله ایلدیم ایلدیم ایلدیم ایلدیم
 ایند بر شتم ایلدیم ایلدیم ایلدیم

بدیه زکیم غزله کیدیه کوی حلقه

باز فزاید بر حفظ کد کد

دشتا به صلیه کیم ایدر کد کد
 نفس پودانه تابع اولور کد کد
 مستغنیه نه کد کد اولان کد کد
 صدم شتر ضیعه کد کد کد
 مدون برش ایله ایدر کد کد
 شکیله ایشیده ایلدیم کد کد
 ایتز حجاب حق ایلدیم کد کد
 اسم صبر ایله طوبی ایلدیم کد کد
 الله عشقه بکار ایلدیم کد کد

حفظ باندیه خدای ویرانه

اهل اولر کد کد اوج کد کد
 پروانه کلیم کد کد اولور کد کد

[3b]

الایش جهان ز ایدوب و ایدوب ز ایدوب و ایدوب
 جق سیر به بی بهشت اولی سیر در دشته نظر ایدوب ایدوب کعبه
 علم و هنر ز غرضت قدیم جدر مقصود اولی سیر لازم و موجود

صفحه شصت و یک ایدوب و صفح شصت و دو

بهر شصت و یک ایدوب و کمال حاصله بر صفح

سرجه سیر ایدوب مرغی دل و دل و دل و دل
 دوم ایدوب اولی سیر بلبل و دل و دل و دل
 به نوزدهاله بکیر طوبی قدری صراحی ناز و فدا و مناسک صاعده جبهه نوزده
 انجمن ایدوب ز بار سیریت قیچی اولی سیر صاعده ایدوب سیر صفح

اولی سیر سرجه سیر بر مراد خرد و تیای سیر ایدوب

ربیع صراحی ایدوب ذیر و ذیر کور عشق نوزده سیر قوم عار

ایلم

[4a]

ایلمه بیگانده ایله مشورت سر نه لایقی واقف اوله بار
عاشق بیچاره نیک حال اولور قلعه ای کت و صوبان عدل و داد
شسته در سکرینه حفظیا
ارز و اتیشه کی خندانده اود

نزاکت ایله ایدیم بارهای جهان نیت و صانع خیر غایت دیدیکه کلونم غید
کود خیمه بیرون که حلقه نه نهاده بانده ال بزرگ که لازم دکلیم مرید
شعب و صالکده و لولایچه غایت او خلعت بجز ندر قلعه بکار و عید
کوشنده اولک به کوی ایله ایدیم بار نه چار و شلیم اولدی کلام مضید
فرمانه خلقی سر باده نونه بر حدیث ایدر کباره به غفلتله جمله ترغید
سعد اولدی بکار و زکار افکار کستر دی با صبا حاکم غریب خجید
دیدیکه بن فز کدر رفته مضیدی
دیدیکه جمله و اریک حفظ نمید

هکیم در بر دم غمی دنیا یه تیج بیکر قاعده دنیا ده زیر نه جهنم ناچور

[4b]

اسکندر یوفه رقنا عت بک طایفه
 منصب اکثر ابد بک افرت فوئک
 بر کمر رخساره مفتون اولدی شه اکمل
 صحن کلشن ایچو بیلر کیم در فرمایا
 آلف عنبر بونیه مجنون جرنید ایلویه
 وشت حوا قیس کیم نیجه سیر ایتدیم

عاقبت فوئتمدم بایرک اولدنه م ذلغه

حفظیا بر قیلر قانک اولدی بر سودای سر

طوبی با قدیمک میده ایشقا تو بکزار
 سحر لیلک مصحح بک بک اید بکزار
 بلغم پیه بیم وصله خاطر دیدا
 جرنب ایلیمز کو کلتم اینه بکزار
 ابروی کمان اثر ندم صافد کیم
 جنتک نکلر سینه مزه در بکزار
 خنده دروغ قمر ندرش ایتمک قانون
 اینجده و کیش مست اوچتمی میده بکزار

اوستادی اوندی جنوب رانیه کوه

نظم سخن حفظ اتمک ایلویه بکزار

صدر ارم اوسور بینه نازیم فنده
 ابرو رش مکیم نازه جلال فنده
 بلغم در هدری مشک سیر ایشا ایدی
 اجمد در غنچه نکل اغرنیر ششم فنده

[5a]

هادی خوش مانرند ای کاکلک ^{سویخته} و اگر سید و نه حدی اولدم درونم فنده در
 در عشقه به گرفتار اولم به بنیم ^{چون} انعمه در روز شب از نذر عذیم فنده در
 بسته ندی راتبه در حاطرم لکبه شست
 ندره سر حفظ کبریت عز باکم فنده در
 رفتار کلوب سر و حرام کبریا ^{در} در و در جانم از یکدیگر اونیار
 کلشنه طرب ناله فریاد بر لب ^{ویردی} ویردی غری کلله عاتده اختیار
 او بخنده واروب نازاید با مردم ^{نماند} نماند و کلین بزم کلجه انی اویار
 وصلک بند بر بر تیره نصیب ^{چاند} چاند و کلید ر سیده وصلک بنی اوعار
 به لبه دیلم از فنده دریدی اولونه
 صبر به بر از حفظ بوری وار
 اولجا از قناب از جهاغم فنده در ^{بجز} بجز ای بی کو میم کون نشیمی با فنده در
 انش بجز عیدیدی جسم جهاغم فنده در ^{کو} کو مردم جوقه نشیر و نوحه فنده در
 الامانه اول یادش کند رسام فنده در

[5b]

نه تا بدست کبریا حضرت حق جلجل جلاله
کر یا شکلیه بودی راه گمانه دلیل

بر خیره و برای جدا اولند عینم فنده هر

شکر عتق ابد قدری اذناغ سیننه
دیده متان اینه زلف قدری سیننه

بد و ایبار کور کم جسم جانم فنده هر

کم اولوب اولنوجده غم و ادیمه بحث بود
اول و فاکت غم غلوب امد و ادیمه بحث بود

ویده و نه بنهانه اولوب اولکت غم فنده هر

قیل نظر امانه ایلک هر حفظ نه چاره
نقد جان و برسنه دنیا حقیقانه

قنده سن حفظ کبی ش عروبانم فنده هر

کجی رفتاریه اولقانت بالاقمانه
دامن پاکینه ارایه مدی دروغ فنده هر

[6a]

6

مردی نازنینه دگر بد در افتاد / تفرق رحمت و صلته اولو رسد
 هر بند و سز تشبه ابرم سباده / دانه فلفله اکار کمره اولمیز انبار
 قض شده ندله طوطی پرست / اولز خانه ناله می کوش ایوب ابر افکار

طوطی بند سبیلیم حار و لطفه حفظ

فلفله اجسونه مخرب بلبلد خوشنواز

کو بیک اولجده به وارض / نطفه بیج فاکدی بند نه قض
 بر لطیف جسم لوب اولزک تن / بدید حسن اید قایلور کرس
 هر بند و سز کوروب زنهار / کافدر اس قایلوب بنیمه
 بدید برنوجوانه بکزر بیج / وارمی سز کوزل بانه چرس

حفظ بود بخ و نسیب

سند عجزی کبی اید و نسیب

نزد خاتم کبریا افت دوزخ / ناز و زلف کسک انعام اید امان
 چشم ز کانه اید اول اید خطار / بهری حور شیه بسی مرد و زن امان

[6b]

ساقیا طر کرانه بنه تجمل انیمه بار محنت جگه هم بهت سردانه خوش
با غم داردم کورده هم سر صد برهوشی صانوب نازیده برت ج حرمان خوش

الاله لب مد فرین اید سترای صفی

دونه کچی چانه اغیار حرم همان ایش

غرض جنت دیر ارایه حرامی صدقه جغه نیاز اید اید و کور اید
در بیچاره کلوب حواصی کتب که ام صبیانه اوقدرو ارج بکیر در حرامی
نوعانه کلدی قیب اید ایشو اید جانتر الله بانه سک داره حرامی
حبیب اید عاشق اید کوی دلاره کجی جیوه نه اولو مرث اید اید اید

جدر و لیسینی بر جگه خودی ای حفظ

ضعف اید وونی حیا فرده اید اید

اولنه حوبانه تکیه در معیاره غرض اید و دونه اید کسب اید اید غرض
عوض ناموسی قوی زاید بر اید اید اید و دونه اید کسب اید اید غرض
حلق و نماز دی جهان اید اید اید اید و دونه اید کسب اید اید غرض

[7a]

7
 نشون باب اولی در سر و ذیل بی نظیر باد و نوش بیت بویله و چون شتر مسافر
 بحر رحمت حفظیای چون کلبه کربان
 قطره قطره سیرا و لور اکله بود و یا در غرض
 می ناب ابرسه ابله بفر بنی خصلط نوش ابله کجی الکب و برده نشط
 صحن جمنه بیلله سیرا و لور ریاض کویا پاره الحس و دیبا اولوب ط
 او داندی سکت رقیب کلمه غریبه کجی کلور دیور سیر عاشق اجنبی ط
 دستاری تازه نشه اولوقت بخت روز نیک و اکجی کلور عاشق اندام ط
 داندی و ضعی حفظی کراسی در رکعت
 نوش ابله کجی الکب و برده نشط
 سخن ایلرله در عهد الفاظ
 بویله بکت سوزی نظمده رسند الفاظ
 خطوط طبعه و بر ذوق و صفایه بیلر
 نشون کلمه کله صد برکه دهنده الفاظ

[7b]

قلعه حصن حصین او غنیجین ابیاتم
 در ناله مندیون هر ج به نذر الفاظ
 رافع بنوب سینه سینه لاله حرار یخیش
 طرب فرا نظر اید شبیدی سمندر الفاظ
 روح در جسته و برین نژده نمی و الحاح
 حفظ کیا اکلیم بد کئی نذر الفاظ
 نفس اعاده الیه روز شب اید سه شراع
 چار طبعم اید رهنشک الیه اولدوده و داع
 یاسانه در بار اوغش او کلب بد کیش
 کدر مد من بن یله بر بد یله رقیب شاع
 حوص دنیا الیه سه بار غمر بد کیش
 بار و نه طرد اید بد بر بر اولدر این طماع
 در صوره یار انجلیجین بنی قتی او جدم و کدم

طواریه

[8a]

طلولیه بدیشه قدوم فکر الیه اولدی بر صاع
 ناندانم بولوبک حفظ فریق دلدار
 ابدی جانم کاس کدی امانم قطاع
 نمی کبراکلر درونم اوروی بارم تازده داغ
 می کبی تنجانه حم بقدی اوکا فر بر جراف
 یم دیر بر اولد لبره صبح و صبح سفید
 سنده در باد اولوب مایه بچون کلر قدر براف
 قیب و شش صحابه دوشندم زلف مسکینک بچون
 ای کوکل لیل دیو کز مه بر بن داغ و باغ
 صند در در لر قیبه زاندا اولون علق
 ای طبیب جانم دلا اولسون شفا اکای غ
 حفظ غنچه دمه بید کبر فر بادا بدر
 اغیر اجدن کلک جبه غنایب تیر فراغ

[8b]

کولدر ایلدی اررهنده طرف طرف
 ویردی نشتاط بلبله شبنم کبریز نرف
 وقت بهاره کلایده لم سیر افغ باغ
 کلر مدسمن کچدرمه اولور عمر عمر تنف
 دولت دیدکلری بوجها نکت دروغدر
 الدانچه فحبه زندر ایدنچه حلف سلف
 رفقه قیوب نرغم ایلد اوینا ورسنی
 بیکر کوجک کبر دونه بدور دایم الدهه دف
 نیز فزوک ششمانه ایدر سه بوسینه م
 حفظ قولوک دخی انچه ایدر کاهدف
 کدر ضیا و بریر بوجها نه نه یقین
 فندیلر شجر افغ فزوه عتی یقین
 کوزرقا شدی الرزح باره یقین
 ای دل

[9a]

ای دل نولور سنگه چفایت یقین
 بر دینش قانجه کور که دیهانده جبرایدوب
 بردن جیفیر کبی کور بندر بنده سمرق
 اولدر بایه وصلت ایچین جوق حیا ابدوب
 سوق خردله بولمیه ورلدی اکالیق
 بیچاره در دهنه قلوب حفظ غریب
 اولودی بر بوز اکافی در لوبیک یقین
 روی مهر دیر سدام ویرکه دیوانه می یوق
 مشتری بولمعه کون بوز لوبیه جانانه می یوق
 کهنه در وصله اجر جازنوش ابیه جاک
 نغم بجه اسکبه ر اولدری مدت آنه می یوق
 رح ابروسنه جبه صاب اولدر جوی کرده
 چشم اهدسی طلوعه بجه بکیم دانه می یوق

[9b]

حلقه ویش دکرینی افوانه نسیم انیش
 حلقه نیم جوری شک بودله کردانه می بوق
 حفظی اشعارینه واقف اولیم ایتیش
 بونجیه ویریلان شمعیه پروانه می بوق
 کابوز ویردیکه دکلکی ک
 رد اولور سه فیوضدن اولکافر
 شهسوارم حقیقه میدانه
 ات سورب اوسته مردانه ک
 بوزمان ایچرا انجا ایتمه
 رشوت استر زمانه حلقه ک
 حفظیه له له ایله کلر ایلیدر
 رهک اوزره نه چیکدر نه چیک
 شه جهان ایدر ایسم محفی عرضکار
 واقف اولور دردیجه انیمز سوار
 حسک کدرنجیه عکس غنیک

اصفی

[10a]

وصفی بسیمه کر بیک قاشق اولور بیلور
 جیف عجم سیر جعفر اده سود یکیم
 تنه لندوب بنجه قنر ایدیم و صدار
 اده قنار زار علیه شب تا سحر بجم
 کر من کوزیمه او بنجا ایدر انجیل
 ن ج کارگاه خوروب بدو یه بر دوزن
 حفظ انچه صرشته نینه اید کهنه ن
 رحلت اوزره بدو یجک عجم بوی سنبل
 اجدی با شدن کلمه ک بدو یه و کوی سنبل
 طبله بر جم کبر فذیر صلاب اطرافه دیار
 دا غلندی بینه کاکل اید مدی سنبل
 جستم انکم کبر باران کرم با غده قدده
 ابر ب غمیر داله لولوی سنبل

[10b]

داشت و صحرا ده بته لاله نغمه ایمنش
 کوی گلشنده ایمنش مکن کوی سنبل
 که کمره جفت بوله او فغانم زارم
 داغدر سنبلیم بقدری کوره روی سنبل
 پس شکوفه در عیوب یا ننه گلده پیری
 جمله ز کس لاله دخی شیدی سنبل
 باغیانان از نهال را سنی کوهسته بوزیر
 ذکر ایدیه حفظ کبر پایی ایلده پیری سنبل
 سخن بیدار از ارباب صفایه میرغزل (کودم
 سوزم بوق طوغیر میر ایلدیم بن بیدار کودم
 کلج صده بر که کودم داغ یقینش کجکلانده
 سبیر جم عجبین فن ایفتفت کوزار کودم
 نبیون شنیع طعن ایدرس ای زاهد ز به بلغم
 که

[11a]

که سنج عاشقه گفتار یکدیگر سر منکر کردم
 واروب سیر و معنائک ایمنه دشمنه در جاره
 می مجید بلور ابجرات قدین محک کردم
 سزاوار و در رسم بر بیت نازنده رفاره
 مصدر اینست چیده جینک تا اذکر کردم
 نیه را سنج افندی سخته سیر و لک ایدین
 بکون عودانه عفری حفظیات منیر کردم
 س (نکیر) عجب کلکه سه سلطانم
 لب شیرین ز رخ ابرو نه یکم ضیاعم
 ابو فر سه شب فرقه عتار اید
 کدزی اجمعه فتی ویرینه کاغم
 سکا پیرام جلجلی خون کله صاخری
 عید انجی کبر بوز ویردی بکا فز باغم

[11b]

سکا کره گیتی دیش بار رجب بد کند
 بکا اسرار نیز ببلد کبر فاش ایت جام
 نظم اید لکن لب دند انز بایک حفظ
 در کینا کبه را سنج سوز نه ضیاع
 اقفا ح اولوب دار نه مخروانه فزیم قادی بد کو طر مرغزار افغان کزیم
 اغوش اید بسم حادش اید بسم
 قوتما تر کو ستر دیش شاه صندیر بدی چکدی نه عالم او سر و مندم
 بدای بیدر سر دیش اید بسم
 مر کانی بیتی بد در زار نه ار دلدار دمنه اوجوری کور و بر بیدم
 ضفم طوب و لیا سر حدش اید بسم
 وصفک اید و جسنکر عالمه نینه کدیجک جسنر فایله بکندم
 شله دینا د صفر دیش اید بسم
 اولغاسیه و بدیه سیه کرونه ببلد حفظ شکت او غر نه قوی با فزیم
 فایله اید بزن شکش اید بسم

[12a]

عالم ارجانک شمع بک افکاریم
 بیکوز کون بوزلوک رقیبه ازا دیم
 قد و رفتارک ابدن سیکه خیرانه اولدیر
 سر و قامت و دروغنا خلک برادیم
 تیغ مزگانک خیالیه جولاندم روزشب
 برف اورد ب سیف قضا سر بونیک جلدیم
 ای ارا بیچاره که هست نه در ترک قیس دیش
 شوی صحابه در ثوب یسیر جرفه یاریم
 کوه در درسه کا حفظ بر بیبارق ندر
 عالم ابرجدانک شمع بک افکاریم
 کدر راسیم بوزی عایت یولنه جان ویر بریم
 ای ملک قنظر حد نشید اچن ویر بریم
 طره کیدنه عاوانیه رقیبه باله

[12b]

تفریر بحس و صلته فدایانم در بریم
 صبر ایچون چشم نستانه قدزم جبرایتمه
 بنی حجابیه دوشور دگ سکافربا بدیریم
 لبغیه علی بر از الفتخر نوجه در سر
 بلبل عاشق زاره کیجه مهمانم در بریم
 در ایه کبر خرب ایدی خفقی یاری
 بد نر زاری بنا دشته کندانم در بریم
 اه قنانه زار بمر بار کوش ایون
 صیت صدام یوق دیدر سربدیش ایون
 جودنه برود جارا کمالک کور عیدم
 ادکسنته روی کوز (جیش ایون
 سرودیک بری جفراب بود عالمه
 ندر کافنون عاشقی مکوش ایون
 نقد

[13a]

نقه اسلوب برینه ویردی دروغم
 ای پنج بر کو کل سر منمش ایون
 در وفاق بارالیه اشتهر یالوب
 حفظ قن زاریم بر کوش ایون
 او ایدسم بر کره داغ جگر مدن
 قاندر کیدر دبه قن دین نمدن
 بیانه اعلی ایما البت دے مکر
 ندرش ایلیک نشده می شرم مدن
 کجبر کچه کونده در سر مدی نه ایشد هک
 بر قلجه قلوب جان بهمان خاک دین
 اولار زهک اده که بر کره اجانا
 بر نازده نال اولور ایدی برک بر دن
 بر پیر سه قانع در شیدا یه صور سه

[13b]

حفظ ایه محم غنیر دل کجی سرمد
 چو قد نبرد اول سرور و رانم حیفی فرشت
 صف فلک ابدی مکن نه مهر
 شتم ابدی مجسمه کونکر زلف مجبرک
 عاور و مبدی ایا که کدرم در بنجی بلبل
 مستانه در شوب دیده نه یک پلر ابله سره
 قدمت کوز پدر چه دل اولور اول ابله بر
 اعدای بدنه شب ابرور زید پل پلر
 حت رکور قارئون و بی زبریم
 حفظ سحر کعبه بر زتره قدره
 در دانه ایه مقصد بکونکر بدنه اوقو
 او چشم مست اهدنک نگاه کار ایدر جان
 باز سوزنده جانم و ف ایدر ر میسرینه

اعمال الکلی

[14a]

دلم اسکندی جانا کوی چاره ضرر المقدن
 سدا راسب اولنجه تا کیدر ابران سیرنه
 دوله شدی در بیدای عفتنه بجه شکیب اولدی
 احق باش یا برهنه دف کبر دندی بوجانه
 الف قاصده بزم رحم ایدم دردی کجا کیکه
 یا پیرستمن بکر دانه ایدرسن عید و بیانه
 نظیر کین استم جانا اسیرم دم زلفه
 باشمده قید قاله بختد حفظه بیه جانه
 مخیره میل ایتنه کدزار کلر نبره الفت ایله
 نوتش ند باجم ایله دفع حراوت ایله
 روزن شب در دکلله جای قرارم ش یا
 اولدی کلخنده عی رنده عنایت ایله
 کد کج سیم زره کیز یور اولنا زک تن

[14b]

بدنه اقلیده قار اعلیه کرامت ایله
 کزیت کیده بدو زوق وصف ایام
 مجلسی سکر لعلکله لطافت ایله
 نیده اگ بعبید ادر حفظ یار اتم صلیور
 قیچ قیچ مدای شود ج قننت ایله
 کلرای اواره مرغ درجه لاشمه صید لکانه
 ادر وب سیر و از اوجوب قوش کبر قالمه نین
 که کلر و سیر به بود یکشت بیده قالمه در بایسته
 نقیر بهج اودینه جانا بیره فر افران نانه
 کلور اندیشه وصلست دار نموش اتمیکه لکین
 رقیب بدلقای کورچ چشم طرف جاننده
 اوکلر میوه یاره (ایر من سر و قد بال
 بکیه نه تازده شغیر کلر انه کور زنده بارنده
 کله

[15a]

کید رسد و ای بهشتین حفظی نظر آنکاست
 دکلدر قافدر یا ننده رایتب انتقا نده
 کلر اواره بلیر اوتد با نکل کلعدارنده
 ایلدن غنجه و شش ششم کیم دالند بوارنده
 مقبیه اولاشنده ادمه مظهر صافیه جانم
 خیر وارد در یکم یک دست بیکار کیم نوازنده
 حیدر کلنت سیه مابکر سر حطبه بر حیدر
 او چشم تیر ترکانک کجوردی بر نزارنده
 در شوب غنفلک بارنده چشمی بفرقاند
 در وغم یاندی سوزنده آفتدی خدمت جبارنده
 بد حفظ در و غنفلک رز شیک بر حیدر شک
 دما اید جناب کیم بیه قالد دارنده
 کلرای بهرام سوز سوزید بنیم جانم قرارنده

[15b]

رکھد رلاف بالہی نظر ایتدیم سہرا زندہ
 کو کلر روئندی بنہ اول مر و قدک نزارا سہ
 کو زار حوت یار دند ر صد رندہ کجے وقار
 کجدر مد چشم مز کاکت تخر ایدہ مم جانا
 ایدرسن سرحد سرحد سہنہ می تاکہ فرزندہ
 بازار ششم بن یارہ نیچہ در دم بیانہ اولونہ
 سلام دستاندنہ صکر ہر یوسہ کن رندہ
 کورم خفطی سنی مرآت قلبی ایدہ کظہیر
 ہزار باد مخالف استہ بوق اصل غباریدہ
 شہ لوندیم کجا جاعتن ادلوب افتاح
 بن فقیرہ نذرہ ضیہ ایدرسن دنیام
 جوق رجا ایتدیم جدنگہ خوشر حقد
 دے جانے قوبہ کم عرض ایدہ کم نترام
 ننا

[16a]

قریب خبر بانی اولور س قی لکرا نه املک
 قریج بکنده کور بکک ارجک صبره
 نیت رز مجله کله کده کیه ر عقیل بهمان
 جام و دوار صبر و خرد نندن اولور زاج
 قریظ بشفیه بر دای کمر و خرقا
 سنده حفظ قاقوب ویرمه و بار یایا
 بر کره او مدد و بیایه صحت اولور می
 اولطقت حور شیده الیه انیت اولور می
 تیز نلک جگله ای قاشی که غم
 بازوی پنهان کشته دله قدرت اولور می
 سنده وارا کیمه عشق شیده الیه بر قنار
 افتاده لرک مجملز ثقلت اولور می
 ندرش استیدی لیک جانی مجبده حرافی

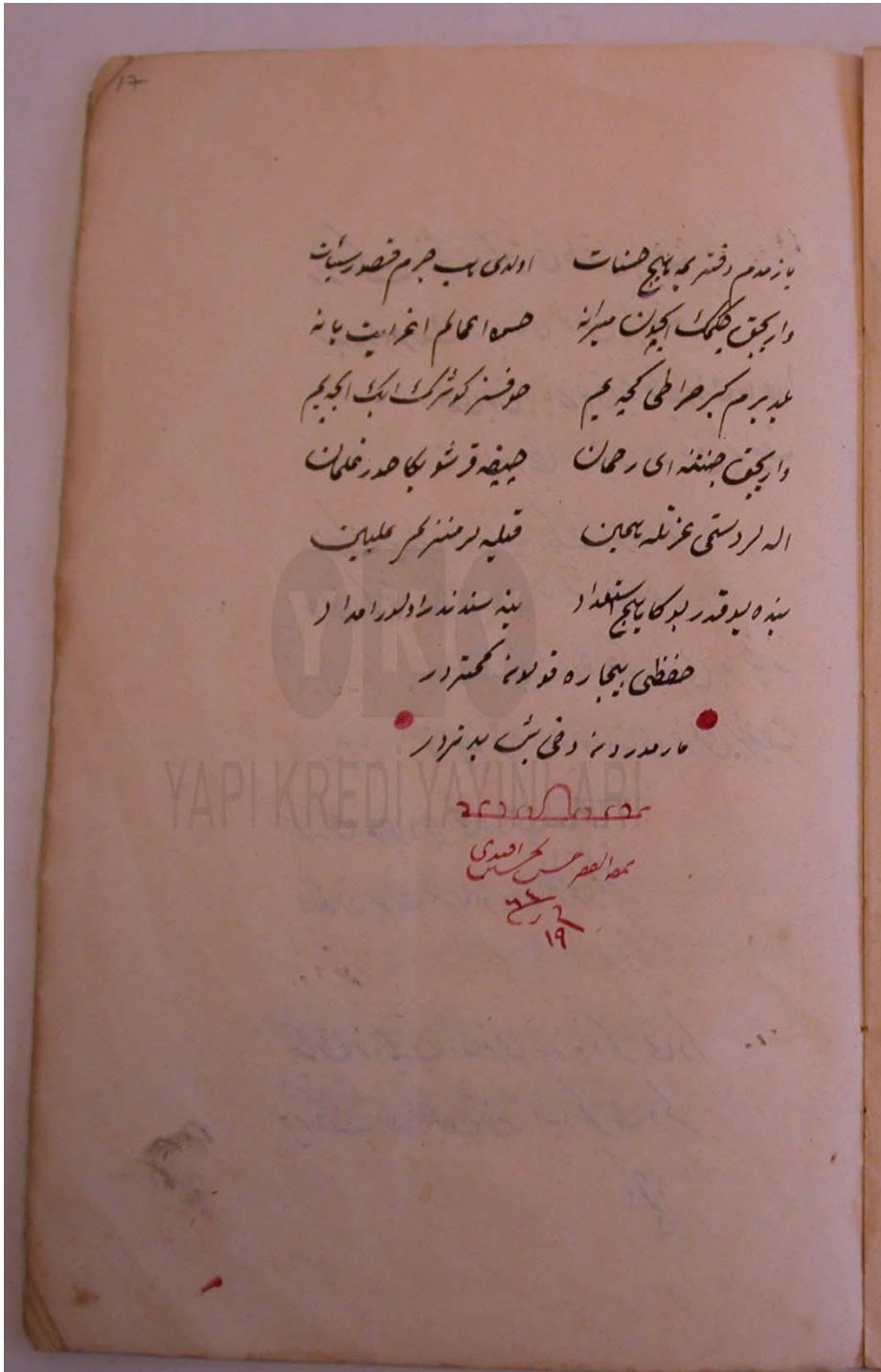
[16b]

بنت البتک جبرینه بیج غیرت اولوری
 بیت حبیبک البتک الحنه حفظی
 یزدم کوز و درانی بی حرمت اولوری

مددای ستر قمار عیب	مددای خاخر عیبانه ز نوب
سردیدن عالمه جو دکنه فکانه	سرسن اوبه حد و نوب
کرمندن بکا لطف ابنت	قیدی لاغر بنی بد نفس
لطف احسانک ابدی سلطه	دسته ویرمه بنم داغم
حاطره کلیمه اصل بیچین	بنی نفس ابدی شکر دکل و نوب
لطف انقاس جبارم سندن	حرکات سکنا تم سندن
ظفر و شش ابدی دلم و نوب	روح قلک بکا سجدین اعلا
بنی نفس اشنینه بکتری	بیداز خانه حبوت کندی
طاعنه ابدی مادرم بجای	ویردی البیس ابدی اعلا

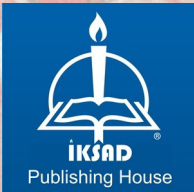
صفحه

[17a]

Elinizdeki bu kitap, Hasan Tahsin Efendi isimli müstensih tarafından 1848'de istinsah edilen *Hıfzî Dîvânçesi*'ni ele almaktadır. Hıfzî'nin hayatına dair bir bilgiye ve şiirlerine; tezkirelerde, yayımlanmış şiir mecmualarında ve diğer kaynaklarda tesadüf edilmemiştir. Şairin tespit edilebilen tek eseri *Dîvânçe*'sidir. Eserin bilinen yegâne nüshası Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi Nadir ve Yazma Eserler Bölümü'nde Y 0525 arşiv numarası ile kayıtlıdır. *Dîvânçe*'de birer mesnevî, tahmîs ve müstezâd ile 45 gazel bulunmaktadır.

Çalışmada ilk olarak Hıfzî'nin hayatı ve edebî şahsiyeti üzerinde durulmuş, ardından *Dîvânçe*'sinin şekil ve muhteva yönünden incelenmesine yer verilmiş ve son olarak da eserin çeviri yazılı metni ortaya konmuştur.

ISBN: 978-625-378-327-3